

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

GAŠPERČIČ ALENKA

PRAVICE ŽENSK V ISLAMSKI DRŽAVI:

PRIMER IRAKA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

**UNIVERZA V LJUBLANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

ALENKA GAŠPERČIČ

Mentor: doc. dr. MILAN BALAŽIČ

Somentor: izr. prof. dr. DRAGO ZAJC

PRAVICE ŽENSK V ISLAMSKI DRŽAVI:

PRIMER IRAKA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

KAZALO

1. UVOD	1
2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	3
2.1 RELIGIJA.....	3
2.2 ČLOVEKOVE PRAVICE.....	4
2.3 MEDNARODNO PRAVO.....	5
2.4 MEDNARODNA LISTINA ČLOVEKOVIH PRAVIC.....	6
2.5 SPLOŠNA DEKLARACIJA ČLOVEKOVIH PRAVIC	6
2.6 TEHERANSKA IZJAVA	7
2.7 UNIVERZALNA ISLAMSKA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH.....	7
3. PRAVICE ŽENSK	9
3.1 DISKRIMINACIJA ŽENSK.....	9
3.2 O RAZVOJU ČLOVEKOVIH PRAVIC ŽENSK	9
3.3 DEKLARACIJA O ODPRAVI DISKRIMINACIJE ŽENSK	11
3.4 KONVENCIJA O ODPRAVI VSEH OBLIK DISKRIMINACIJE ŽENSK.....	12
3.5 ODBOR ZA ODPRAVO DISKRIMINACIJE ŽENSK.....	12
3.6 DŽAKARTSKA DEKLARACIJA ZA NAPREDOVANJE ŽENSK V AZIJI IN PACIFIKU.....	13
3.7 FEMINIZEM IN FEMINISTIČNA GIBANJA	13
3.8 FEMINISTIČNE SOCIOLOŠKE TEORIJE RELIGIJ	15
4. O ISLAMU	16
4.1 ZAČETKI ISLAMA.....	16
4.2 O MOHAMEDU (povzeto po Delcambre: 1994)	18
4.2 ISLAM PO MOHAMEDU.....	21
4.4 PET STEBROV ISLAMA	24

4.5 ISLAM DANES	26
5. KORAN	28
5.1 KORAN IN HADISI	28
5.2 ISLAMSKO PRAVO (povzeto po: David, Grasmann 1999: 486-498)	31
5.3 ČLOVEKOVE PRAVICE PO KORANU	33
5.4 ŽENSKÉ V KORANU	33
5.5 PRIMERJAVA PRAVIC ŽENSK PO KORANU IN MEDNARODNIH DOKUMENTIH	43
6. PRAVICE ŽENSK V ISLAMU	44
6.1 ŽENSKÉ PRED POJAVOM ISLAMA	44
6.2 ŽENSKÉ IN NJIHOVE PRAVICE V ISLAMU	44
7. IRAK.....	49
7.1 ZGODOVINSKI PREGLED.....	49
7.2 IRAK POD SADAMOM	52
7.3 SADAMOVI ZADNJI DNEVI	55
7.4 NAPAD NA IRAK IN SADAMOV PORAZ	57
7.5 NOVI IRAK (povzeto po Internet 5).....	58
8. PRAVICE ŽENSK V IRAKU	61
8.1 PRAVICE ŽENSK POD SADAMOM	61
8.1.1 Pravice žensk do Zalivske vojne	62
8.1.2 Pravice žensk v letih po Zalivski vojni.....	64
8.2 PRAVICE ŽENSK V NOVEM IRAKU	67
9. ZAKLJUČEK	71
10. VIRI	73
11. INTERNETNI VIRI.....	76
12. PRILOGA	77

1. UVOD

Za temo diplomske naloge sem si izbrala pravice žensk v islamu, predvsem zaradi želje, da bi поближе spoznala islamsko religijo ter položaj žensk znotraj islamske družine in družbe. Islam, kot najhitreje rastoča vera, ima svoje privrženke raztresene po celem svetu in se tako srečuje tudi s toki modernizacije. Najbolj tradicionalni muslimanski verniki živijo v državah na Bližnjem Vzhodu in severni Afriki. Tam so še vedno bistvenega pomena zakoni, ki jih zapoveduje islamsko pravo, ter predpisi, ki so zapisani v koranu, sveti knjigi muslimanov, in ostalih religioznih delih, kot so npr. hadisi. V sami nalogi se bom osredotočila predvsem na verze iz korana. Poskusila bom ugotoviti, katere koranske zapovedi najbolj vplivajo na življenje pravovernih muslimanov in s tem posledično tudi na položaj žensk znotraj islamske družbe. Zanima me tudi, če je islamska vera res tista, ki ženske ponižuje in diskriminira, kot je prevladujoče mišljenje v zahodnem svetu. V nalogi ne bom podrobno obravnavala skrajnih oblik nasilja, kot so na primer umori v imenu časti, obrezovanje ženskih spolnih organov, kamenjanje do smrti, ki so v nekaterih islamskih državah še vedno uporabljajo za kaznovanje in poniževanje žensk. Vendar pa velja omeniti, da ti kruti načini kaznovanja izvirajo iz predislamske tradicije, ki pa jih islam na nekaterih območjih žal ni uspel izkoreniniti. Kot primer države, ki jo bom predstavila, pa sem si predvsem zaradi aktualnih dogodkov in sprememb, ki se državi obetajo, izbrala Irak.

»Kogar Alah želi na Pravo Stezo napotiti, On mu prsi njegove za islam razširi! A kogar Alah v zablodi pustiti želi, On mu prsi njegove tesne in tegobne naredi, kot da se ta do neba vzpenja! Tako Alah te, ki ne verjamejo, kaznuje (6:125)¹.«

V svoji diplomski nalogi bom preverjala naslednje hipoteze:

- koranski predpisi so izvor podrejenosti žensk v islamskih družbah;
- pojav islama je pozitivno vplival na položaj žensk in razvoj njihovih pravic v islamski družbi in
- po vzpostavitvi nove demokratične oblasti imajo ženske v Iraku zakonsko določene enake pravice kot moški.

¹ Vse navedene sure v nalogi so vzete iz knjige Koran, ki jo je prevedel Klemen Jelinčič.

V uvodnem delu naloge bom predstavila nekaj ključnih pojmov in dokumentov, povezanih s človekovimi pravicami, med katerimi velja posebej omeniti Splošno deklaracijo o človekovih pravicah in Univerzalno islamsko deklaracijo o človekovih pravicah. Kratko bom opisala razvoj človekovih pravic žensk in pomembnejše dokumente, ki te pravice urejajo, ter nastanek feminističnih gibanj in feministične teorije religij. V osrednjem delu naloge bom najprej opisala začetke islama, Mohamedovo življenje in razvoj islama po njegovi smrti. Predstavila bom pet glavnih značilnosti islama in njegov položaj v današnjem svetu. Nato se bom osredotočila na koran in islamsko pravo. Prikazala bom človekove pravice po koranu in položaj žensk kot ga le-ta določa na najpomembnejših življenjskih področjih. V nadaljevanju osrednjega dela naloge bom predstavila položaj in pravice žensk v predislamski plemenski družbi in nato spremembe ter pridobitve za ženske po prevladi islama. V zadnjem delu bom predstavila Irak, državo, kjer je islam prevladujoča religija. Opisala bom njeno zgodovino, obdobje pod diktaturo Sadama Huseina in obdobje po napadu koalicijskih sil. Predstavila bom položaj žensk in njihove pravice za časa diktatorskega režima ter spremembe, ki jih ženskam prinaša postopna demokratizacija Iraka.

Pri izdelavi diplomske naloge si bom pomagala predvsem z analizo in interpretacijo primarnih ter sekundarnih virov. Večino informacij, predvsem za poglavji o Irak in ženskah v njem, pa bom poiskala na internetu. Naslonila se bom tudi na dokumente in poročila nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo z varstvom človekovih pravic, kot sta Amnesty International in Human Rights Watch, ter na raziskave, ki jih je opravil UNICEF². Pri predstavitvi Iraka gre za preučevanje konkretnega primera, zato to raziskovalno metodo imenujemo študija primera. V sklopu študije bom poskušala predstaviti položaj žensk in njihovo življenje v Iraku v dveh različnih obdobjih.

² UNICEF (Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom) je edina svetovna mednarodna organizacija, ki je posvečena izključno otrokom in skrbi za njihovo preživetje, zaščito in razvoj. Ustanovljen je bil leta 1946, leta 1950 pa je postal stalna organizacija OZN. V sodelovanju z vladami, lokalnimi skupnostmi, nevladnimi organizacijami in posamezniki zagovarja otrokove pravice in aktivno podpira in izvaja programe za otroke. (Internet 10)

2. OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

2.1 RELIGIJA

Prve sociološke definicije religije so nastale ob prvih refleksijah o religijah, ob prvih poizkusih pogleda na religije kot na objekte znanstvene obravnave. Praviloma je bilo zanje značilno, da so bile močno obremenjene s kulturo oziroma religijskim okoljem preučevalca. Navajam primer definicije, zaznamovane z evropsko kulturo in krščanstvom:

Religija je verovanje v vrhovno bitje (Boga), ki človeku nalaga moralni kodeks, po katerem naj se ta ravna in obljublja povračilo: kot nagrado za izpolnjevanje predpisanega kodeksa zagrobno nebeško življenje – kot kazen za neizpolnjevanje kodeksa pa pekel.

Primer razvitejše, inkluzivnejše in abstraktnejše definicije religije je podal ameriški sociolog Glenn Veron leta 1962. Po njegovi definiciji religija predstavlja verovanje v nadnaravno in sveto, v nekaj, kar presega naravni red stvari in vzbuja strahospoštovanje. Gre za sistem verovanj in praks ter kolektivno deleženje le-teh. Poudarjena je tudi navzočnost moralnega kodeksa v religijah. Po Veronu celota teh navedenih značilnosti loči religijo od drugih delov človeške kulture. (Smrke 2000: 23-29)

Avtor prav tam navaja zanimivo rešitev, z nekaterimi prednostmi nasproti zgoraj omenjenemu Veronu, ki jo ponuja ameriški filozof Rem B. Edwards v svojem delu *Reason and Religion* iz leta 1972. Edwards je prepričan, da nobena religija ne vsebuje vseh (družinskih) lastnosti religij, nobena posamična lastnost pa ni nujna sestavina konkretne religije. Religijo moramo šteti za pojav z zabrisanimi robovi. Edwards navaja nekaj najpogostejših družinskih lastnosti religij:

- verovanje v nadnaravna ali superiorna bitja;
- kompleksen pogled na svet, ki vsebuje razlago smisla človekovega življenja;
- vera v posmrtno življenje;
- moralni kodeks;
- verovanje, da ta moralni kodeks sankcionira superiorna bitje ali bitja;
- upoštevanje vprašanja zla v svetu;

- teodiceja³ kot vprašanje smiselnosti trpljenja;
- molitev in rituali;
- sveti objekti in mesta;
- razodete resnice oz. resnice, ki se jih šteje za razodete;
- izkustva, kot npr. misticizem in strahospoštovanje;
- globoka in intenzivna skrb za nekaj;
- institucionalno družbeno deleženje nekaj izmed teh potez itd.

Nekatere svetovne religije imajo manj, nekatere več navedenih družinskih lastnosti. Tiste pojave, ki imajo zelo malo družinskih lastnosti, bi lahko imenovali mejne religije. Dobra stran te definicije pa je tudi ta, da naniza nekaj različnih tem, vprašanj, s katerimi se praviloma ukvarjajo religije in tudi ne izključuje individualnih religij. (Smrke 2000: 28-29)

2.2 ČLOVEKOVE PRAVICE

V sodobnih demokratičnih družbah so splošno priznana načela, da se vsi ljudje rodijo enaki, da imajo enako dostojanstvo in enake pravice do življenja, svobode misli, združevanja in sklepanja pogodb, ter da ima vsakdo zagotovljeno zasebnost, v katero ni mogoče posegati. Načela so tudi povezana s pojmovanji, da so določene pravice neodtujljive ali naravne, oziroma temeljne, da jih torej nobena oblast niti država ne moreta omejevati, enostransko interpretirati ali drugače posegati vanje, ne da bi s tem zrušila temelj svoje lastne legitimnosti. Kot pravico lahko v najširšem smislu opredelimo možnost obstoja in razvoja posameznika v določeni skupnosti oziroma uresničevanje njegovih osnovnih potreb na temelju najširše pojmovane enakosti. Pravica naj bi bila veljavna zahteva, ki je utemeljena na človekovi potrebi. Očitno je torej, da je nek sistem človekovih potreb osnova, na kateri se oblikuje pojmovanje pravic kot stopnje in načina njihovega uveljavljanja. Raziskovalci se strinjajo, da so človekove pravice le posebna vrsta potreb, ki so med seboj povezane na zelo kompleksen način. (Zajc 1999: 10)

³ Po G.W. Leibnizu gre za poskus, da bi uskladili verovanje v božjo dobroto in pravičnost s prisotnostjo zla v svetu. (Dolinar 2004: 1076)

2.3 MEDNARODNO PRAVO

Duh modernega liberalizma, ki temelji na individualizmu in priznavanju posameznika kot najvišje vrednote, se je uveljavil tudi skozi prizadevanja za mednarodno pravno varstvo človekovih pravic. Zamisel o univerzalnosti človekovih pravic se je v mednarodnih aktih uresničila šele po drugi svetovni vojni. Prizadevanja za skupno nadnacionalno varstvo pravic so se začela že v 19. stoletju z bojem proti trgovini s sužnji in končno za odpravo suženjstva. Najdemo jih tudi v nekaterih deklaracijah o svobodi narodov ob koncu prve svetovne vojne in tudi v določbah mirovnih pogodb po njej. Izraz takih prizadevanj je bilo tudi Društvo narodov⁴. Nedvomno pa je najpomembnejši mejnik v teh prizadevanjih Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov⁵. Na osnovi načel Splošne deklaracije so bili kasneje sprejeti številni drugi dokumenti, ki so opredelili posebne pravne obveznosti držav podpisnic (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodni pakt o socialnih, ekonomskih in kulturnih pravicah, Deklaracija o varstvu pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja in kaznovanja, Deklaracija o pravicah otroka, Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin Sveta Evrope, itd). Na osnovi celote sprejetih dokumentov se je od leta 1948 povsod po svetu uveljavilo spoznanje o nujnem celovitem in doslednem spoštovanju človekovih pravic in svoboščin. Moderno pojmovanje pravic in svoboščin je napredovalo tudi v vseh državah, kjer je po zlomu realnega socializma prišlo do spremembe oblasti. Na drugi strani pa so številni konci sveta, od Kosova do Bližnjega Vzhoda in Tibeta, kjer so posamezniki in celi narodi podvrženi ponižujočemu ravnanju in so jim kratene nekatere osnovne pravice. (Zajc 1999: 75-76)

⁴⁻⁵ Stalni mednarodni okvir, v katerem se zagotavlja mednarodna varnost, je bil ustvarjen z oblikovanjem koncepta evropskih sil v 19. stoletju in potem z Društvom narodov leta 1919. Organizacija Društva narodov je bila predhodnica današnje, bolj poznane Organizacije združenih narodov ali OZN. Ustanovna listina OZN je bila podpisana 26. 6. 1945 v San Franciscu. Temeljni namen obeh organizacij je ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Glavno sredstvo zaščite mednarodne varnosti pa je zasnova kolektivne varnosti. Generalna skupščina (GS) je osrednji organ OZN z najvišjimi pristojnostmi in sme razpravljati in dajati priporočila o vseh zadevah, ki sodijo v okvir Ustanovne listine. Čeprav nima pooblastila, ki bi ji omogočilo katero koli vlado prisiliti k akciji, imajo njena priporočila moralno težo kot izraz svetovnega mnenja, saj je sestavljena iz vseh držav članic OZN. GS se zbere praviloma enkrat letno na redno zasedanje, ki se začne tretji torek v septembru in konča dan pred začetkom naslednjega zasedanja ter je razdeljeno na dva glavna dela, pri čemer traja prvi do konca decembra. (Internet 8)

2.4 MEDNARODNA LISTINA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Mednarodno listino človekovih pravic tvorijo različni dokumenti, sprejeti na mednarodni ravni s področja človekovih pravic. Ti dokumenti imajo poseben pomen, saj so njihove norme predmet ustavnega urejanja. Norme so mednarodnopravno zagotovljena ustavna pravila na področju človekovih pravic in države pogodbenice imajo zgolj omejene možnosti odstopanja od njih. Najpomembnejši dokument Mednarodne listine človekovih pravic je Splošna deklaracija človekovih pravic, sestavljajo pa jo tudi: Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah ter Drugi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah, katerega cilj je odprava smrtne kazni. (Škrk 1995: 1)

2.5 SPLOŠNA DEKLARACIJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Sprejela in razglasila jo je Generalna skupščina Združenih narodov 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III). Je eden najpomembnejših dokumentov v vsej človeški zgodovini, saj določa temeljne državljanske, politične, ekonomske, socialne in kulturne pravice, do katerih so upravičeni vsi ljudje, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično in drugo prepričanje, narodno in socialno poreklo, premoženje, rojstvo ali kakršno koli drugo okoliščino (2. člen⁶). Deklaracijo sestavljajo preambula in 30. členov. Povod za sprejem deklaracije so bile krute izkušnje narodov iz obeh svetovnih vojn in strah pred ponovitvijo teh grozodejstev. Zato je eden od zastavljenih ciljev deklaracije tudi pospeševanje razvoja prijateljskih odnosov med narodi in priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic kot temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu. (Škrk 1995: 1-7)

⁶ Vsi členi mednarodnih dokumentov, ki jih navajam v nalogi, so v celoti predstavljeni v prilogi.

2.6 TEHERANSKA IZJAVA

Razglasila jo je Mednarodna konferenca o človekovih pravicah v Teheranu 13. maja 1968. Mednarodna konferenca o človekovih pravicah se je sestala v Teheranu v dneh od 22. aprila do 13. maja 1968 z namenom, da pregleda napredek, dosežen v dvajsetih letih od sprejema Splošne deklaracije človekovih pravic in da oblikuje program za naprej. Konferenca se je v svoji izjavi zavzela za spodbujanje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zapisanih v Splošni deklaraciji človekovih pravic ter v ostalih konvencijah in deklaracijah s področja človekovih pravic, sprejetih pod okriljem Združenih narodov, specializiranih agencij in regionalnih medvladnih organizacij. V izjavi je izražena zaskrbljenost zaradi grobega zanikanja človekovih pravic pod politiko apartheida⁷ in želja po obsodbi in borbi vseh narodov sveta proti nesprejemljivi rasni diskriminaciji. V svojih sklepih je Mednarodna konferenca o človekovih pravicah potrdila svojo vero v načela Splošne deklaracije človekovih pravic in drugih mednarodnih aktov s tega področja ter pozvala vse narode in vlade, da se posvetijo načelom, ki so zapisana v zgoraj omenjenih dokumentih, in podvojijo svoja prizadevanja, da vsem ljudem zagotovijo življenje v svobodi in dostojanstvu, ki bo vodilo v telesni, duševni in duhovni blagor. (Škrk 1995: 46-49)

2.7 UNIVERZALNA ISLAMSKA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Večina držav, ki ima v svojih ustavah zapisano, da so islamske države, ali pa ustave sploh nimajo, Splošne deklaracije o človekovih pravicah niso sprejele. Ta deklaracija je v nasprotju z notranjim pravom teh držav, ki temelji na islamskem pravu ali *šariji*, saj je napisana po zgledu in tradicijah zahodnega sveta. Tiste države pa, ki so jo sprejele, so to storile zato, da bi svetu dokazale svojo naklonjenost modernizaciji. Vendar pa v praksi teh sprejetih načel ne udejanjajo. Zato je bila v muslimanskem svetu oblikovana Univerzalna islamska deklaracija o človekovih pravicah, ki jo kot takšno sprejema večina islamskih držav. (Cerar 1993: 66-67)

⁷ Apartheid, kar pomeni ločenost, je naziv, s katerim je vlada Južne Afrike poimenovala svoj sistem rasne segregacije, zatiranja in izkoriščanja. Ta sistem je omogočal belcem, ki so predstavljali manj kot petino prebivalstva, da so vodili politiko Južnoafriške republike. Pod apartheidom so bile svoboda gibanja ter politično in socialno-ekonomske pravice nebelega prebivalstva močno omejene. Bela manjšina je razpolagala z večino zemlje. Afričani so bili potisnjeni v stran; rezervati, ki so jim bili dodeljeni, predstavljajo manj kot 13 odstotkov državnega ozemlja. (Internet 9)

Univerzalno islamsko deklaracijo o človekovih pravicah so sestavili na pobudo Islamskega sveta za Evropo⁸ in jo razglasili 19. septembra 1981 v prostorih Unesca⁹. Deklaracija temelji na koranu in suni¹⁰, sestavili pa so jo priznani muslimanski učenjaki in pravniki ter predstavniki islamskih miselnih gibanj in tokov.

Deklaracija v skladu z islamskim naukom zagotavlja:

- enakost ne glede na raso, barvo polti, spol, izvor ali jezik,
- svobodo posameznika,
- zaščito družine kot temelja vsakega družbenega življenja,
- enakost pred zakonom,
- ekonomsko pravičnost,
- pravico do svobode verovanja, mišljenja in govora,
- pravico do svobodnega združevanja,
- pravico do zaščite lastnine,
- urejen status delavcev in socialno varnost vsakomur,
- pravico do izobrazbe,
- pravico do zasebnosti in
- pravice poročenih žensk glede: nastanitve v moževi hiši; finančnih sredstev, ki jih potrebujejo za vzdrževanje življenjske ravni; preživitve v primeru ločitve; zahteve po ločitvi; dedovanja in varovanja zaupnih podatkov s strani moža ali bivšega moža, katerih širjenje bi jim lahko škodovalo. (Etienne 2000: 432-446)

⁸ Islamski svet za Evropo je podružniška organizacija Organizacije islamske konference (OIK), ki je bila ustanovljena leta 1969 v Rabatu. Približno štirideset članic, ki se razglašajo za varuha islamskih tradicij, se zbira na srečanjih na vrhu in na ravni zunanjih ministrov. OIK je predvsem dejavna na kulturnem, verskem, ekonomskem in finančnem področju. Sestavlja jo večje število teles, katerih naloga je širjenje islamske vere in kulture (Etienne 2000: 326-327).

⁹ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations) - Organizacija Združenih Narodov za izobraževanje, znanost in kulturo. UNESCO je bil ustanovljen leta 1945 kot specializirana organizacija Združenih narodov za področje izobraževanja, znanosti, kulture in komunikacij. Namen organizacije je prispevati k miru in varnosti s spodbujanjem sodelovanja na področju izobraževanja, znanosti, kulture in komunikacij med narodi in s tem širiti splošno spoštovanje pravičnosti, vladavine prava ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Internet 16)

¹⁰ Suna pojasnjuje koran in navdihuje vsakodnevno ravnanje muslimanskega vernika (glej tudi na st. 31).

3. PRAVICE ŽENSK

3.1 DISKRIMINACIJA ŽENSK

V prvem členu Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk je izraz diskriminacija žensk označen kot vsakršno razlikovanje, izključevanje ali omejevanje na podlagi spola, katerega posledica ali namen je ogroziti ali onemogočiti ženskam priznavanje, uresničevanje ali uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ne glede na njihov zakonski stan, na podlagi enakopravnosti moških in žensk, na političnem, ekonomskem, socialnem, kulturnem, državljskem ali katerem koli drugem področju. (Škrk 1995: 124)

3.2 O RAZVOJU ČLOVEKOVIH PRAVIC ŽENSK

Dva glavna razloga obstajata za poudarjanje, da so ženske pravice človekove pravice, kar je sintagma devetdesetih let 20. stoletja, posebej izražena na in po svetovni konferenci o pravicah žensk v Pekingu leta 1995, ki je potekala pod okriljem Združenih narodov. Prvi je, da so bile ženske pravice skozi stoletja prepoznanja univerzalnih človekovih pravic videne kot 'drugačne'. Drugi je dejstvo, ki izhaja iz prvega: da so bile te pravice prav zaradi domnevne drugačnosti in drugorazrednosti žensk s stališča držav, posameznikov in organizacij videne kot manj pomembne in zanemarjene. Prav zato se številnih kršitev pravic žensk in zločinov proti njim dolgo časa ni štelo in definiralo kot kršitve pravic žensk, pa tudi njihove osebne pravice ne kot pravice. Razlogi za to so segali od mnenja, da gre za preveč trivialne zadeve, za kulturne, verske ali nacionalne posebnosti, do stališča, da gre za zasebne zadeve posameznih žensk in moških. Ker ženske pravice niso bile videne kot človekove pravice na sebi, je obstajalo mnenje, da je za probleme, ki so povezani z zlorabami žensk, treba najti druge formulacije in oblike delovanja, ne pa sklicevanje na človekove pravice. Namen poudarjanja človekovih pravic žensk torej ni povedati, da so ženske pravice drugačne od splošnih ali celo, kot menijo nekateri, dodatni privilegij. Gre za to, da se s tem poudarkom zaradi specifičnih kršitev uveljavljanje ženskih pravic kot integralnih človekovih pravic šele zares utrdi v smislu njihovega dejanskega priznanja tako v zasebni oziroma intimni sferi kot v sferi javnosti in zaščite pred državnimi institucijami. (Jalušič 2004: 33-37)

Prav tam avtorica poudarja, da oblikovanje moderne države in državljanstva, ki skozi moderne politične revolucije uvede na eni strani zakon kot umetni ali pogodbeni element, na drugi pa postavi državljanke v medsebojna pogodbeno razmerja oziroma obligacije, za ženske že na samem začetku uvede dvojna merila. Ženske namreč ne postanejo avtomatično enake državljanke, ampak ostanejo v dvoumnem razmerju do oblasti in zakona. Ena od prvih avtoric deklaracij o pravicah žensk Olympe de Gouges¹¹ je zapisala, da francoska revolucija, ki je razglasila enakost vseh ljudi, ženskam ni prinesla ničesar. Tudi sicer so prve deklaracije in zahteve po pravicah žensk njihov položaj primerjale s sužnji, gibanja za pravice žensk pa so se pogosto povezovala z gibanji za odpravo suženjstva.

V zgodovinskem pogledu ter s stališča formalno pravnih in političnih zahtev pravice žensk v političnem smislu tako segajo v čas okoli francoske revolucije oziroma okoli leta 1790, ko so nastale prve deklaracije o pravicah žensk. Dejansko pa je javno zavzemanje za njih veliko starejše. Zahteve po tem, da bi ženske imele vsaj v nekaterih pogledih podobne možnost kot moški, so se pred tem pojavljale predvsem v zahtevah po dostopu do izobrazbe in študija. Časovni in iz naše perspektive vendarle zahodni pogled na zahteve po pravicah žensk nam pokaže najmanj pet obdobij, ki se nekako pokrivajo s tem, kar bi lahko imenovali »širitev dnevnega reda pravic«:

- državljske pravice (17. stoletje in dalje);
- politične pravice, predvsem volilna (19. stoletje in začetek 20. stoletja);
- socialne in ekonomske pravice (druga polovica 19. stoletja in 20. stoletje);
- intimne pravice (konec 19. stoletja, 20. in 21. stoletje);
- enake možnosti (druga polovica 20. stoletja). (Jalušič 2004: 37-38)

V globalnem smislu seveda ni mogoče govoriti o tem, da so se te pravice uveljavljale v preprostem časovnem zaporedju ali da so preprosto sledile druge drugim. Obstajala je izrazita neistočasnost in zahtev in uzakonitve pravic tako v tematskem kot tudi v geografskem smislu. Artikulacija in normativna uveljavitev teh pravic sta deloma potekali na ravni nacionalnih držav, že zelo zgodaj pa so se zahteve po pravicah žensk začele uveljavljati tudi kot mednarodne zahteve, in sicer najprej preko intelektualnih

¹¹ Olympe de Gouges je bila francoska revolucionarka in strastna zagovornica človekovih pravic žensk. Usmrtili so jo leta 1793. (Internet 13)

izmenjav, vpliva različnih spisov ter literarnih krogov in političnih združenj. Pri tem je prednjačilo gibanje za izobrazbene pravice, nato pa so se zahteve internacionalizirale v meščanskih ženskih gibanjih in v ženskem delu delavskega gibanja 19. stoletja, pozneje pa tudi v organiziranem mednarodnem boju za volilno pravico in v internacionalističnih gibanjih proti vojni. Socialne in ekonomske pravice so bile v 19., pa tudi v večini 20. stoletja tako s stališča številnih gibanj kot s stališča nacionalne države videne predvsem kot element zaščite žensk pred različnimi vplivi, predvsem pred vplivom ekonomije na samo tradicionalno družinsko obliko. Pojavljale so se kot zahteve po zaščiti ženske reproduktivne funkcije, pravica do dela pa je bila videna predvsem kot možnost dodatne ekonomske pomoči družini in (v socialističnih krogih) kot osnova ženske ekonomske samostojnosti, ki naj bi omogočila tudi druge vrste emancipacije. Vprašanje intimnih pravic v smislu seksualnosti in reproduktivnih pravic je načela predvsem razprava o načrtovanju družine, ki jo po eni strani odpreta maltuzijanizem (prizadevanja za nadzor rasti prebivalstva) in delavsko gibanje, hkrati pa gibanje za »novo moralo«, ki se je na prelomu iz 19. v 20. stoletje zavzemalo za seksualne reforme, prost dostop do kontracepcije, spolno vzgojo ter odpravo prepovedi splava. (Jalušič 2004: 39-42)

3.3 DEKLARACIJA O ODPRAVI DISKRIMINACIJE ŽENSK

Ob zaskrbljujoči ugotovitvi, da kljub dokumentom, sprejetih na mednarodni ravni o človekovih pravicah, in kljub doseženemu razvoju na področju enakopravnosti še vedno obstaja precejšnja diskriminacija žensk, ki je nezdržljiva s človekovim dostojanstvom in z blaginjo družine in družbe, je Generalna skupščina Združenih narodov 7. novembra 1967 z resolucijo št. 2263 (XXII) razglasila Deklaracijo o odpravi diskriminacije žensk. Deklaracija zagovarja odpravo obstoječih zakonov, običajev, pravil in postopkov, ki diskriminirajo ženske in pravno zavarovanje enakopravnosti moških in žensk (2. člen). Ženskam naj se enakopravno z moškimi z zakonom zagotovi splošna aktivna in pasivna volilna pravica, pravica glasovati na vseh javnih referendumih, pravica dostopa do javnih služb ter pravica do opravljanja vseh javnih funkcij (4. člen). Deklaracija še poudarja pravico žensk do dedovanja in razpolaganja s premoženjem, pravico do svobodne izbire zakonca ter enakopravnost žensk in moških med trajanjem zakonske zveze, na vseh stopnjah izobraževanja ter na področju ekonomskega in družbenega življenja. (Škrk 1995: 118-122)

3.4 KONVENCIJA O ODPRAVI VSEH OBLIK DISKRIMINACIJE ŽENSK

Generalna skupščina Združenih narodov je 18. decembra 1979 z resolucijo št 34/180 sprejela potrebne ukrepe za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk in njenih manifestacij. Konvencija je začela veljati 3. septembra 1981 v skladu z 27 (1) členom, v katerem je zapisano, da začne konvencija veljati trideseti dan po deponiranju dvajsete listine o ratifikaciji ali pristopu pri generalnem sekretarju združenih narodov. Konvencija je razdeljena na šest delov. V prvem delu je podana obsodba diskriminacije žensk v vseh njenih oblikah in zaveza držav pogodbenic, da bodo z vsemi primernimi sredstvi nemudoma začele izvajati politiko odpravljanja diskriminacije (2. člen). V drugem delu je poudarjena odprava diskriminacije žensk v političnem in javnem življenju, v tretjem delu pa odprava diskriminacije žensk v izobraževalnem sistemu, na področju zaposlovanja, zdravstvenega varstva ter na drugih področjih gospodarskega in družbenega življenja. Četrty del Konvencije priznava ženskam enakopravnost pred zakonom, enako pravno sposobnost v civilnih zadevah in zagotavlja sprejem vseh primernih ukrepov za odpravo diskriminacije žensk v vseh vprašanjih, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družinska razmerja. Za spremljanje napredka v izpolnjevanju te Konvencije je v petem delu predvidena ustanovitev Odbora za odpravo diskriminacije žensk, ki naj bi ga po ratifikaciji ali pristopu petintridesete države pogodbenice sestavljalo 23 strokovnjakov visokih moralnih kvalitet s področja človekovih pravic (17.1 člen). Šesti del Konvencije pa predstavljajo t. i. končne določbe. (Škrk 1995: 122-135)

3.5 ODBOR ZA ODPRAVO DISKRIMINACIJE ŽENSK

S Konvencijo Združenih narodov o odpravi diskriminacije žensk je bil ustanovljen odbor za odpravo diskriminacije žensk. To je odbor strokovnjakov, ki spremljajo napredek pri njenem uresničevanju. Ta odbor je sprejel že vrsto tako imenovanih splošnih priporočil, s katerimi pojasnjuje, kako je treba razlagati posamezne določbe konvencije in kako naj bi države ukrepale za njihovo uresničevanje. Med drugimi je sprejel splošna priporočila o nasilju nad ženskami, o obrezovanju ženskih spolnih organov, o ženskah in aidsu, o zdravstveni oskrbi in reproduktivnem zdravju žensk. (Naglič 2004: 285)

3.6 DŽAKARTSKA DEKLARACIJA ZA NAPREDOVANJE ŽENSK V AZIJI IN PACIFIKU

Pod pokroviteljstvom Ekonomske in socialne komisije Združenih narodov za Azijo in Pacifik – ESKAP¹² so se udeleženci druge azijske in pacifiške konference o vlogi žensk v razvoju sestali v Džakarti med 7. in 14. junijem 1994 ter sprejeli Džakartsko deklaracijo za napredovanje žensk v Aziji in Pacifiku. Pregledali in ocenili so uresničevanje v prihodnost usmerjenih strategij za napredovanje žensk, sprejetih pod okriljem Združenih narodov, ter potrdili svojo zavezanost k določbam dokumentom, sprejetih na mednarodni ravni. Poudarili so pomen samouresničitve žensk in potrdili nacionalno pristojnost vseh držav, da oblikujejo, sprejmejo in uresničujejo svoje lastne politike o napredovanju žensk z ozirom na njihove kulture, vrednote in tradicije, kot tudi socialne, ekonomske in politične razmere. Zavezali so s k prizadevanjem za napredovanje žensk v azijsko-pacifiški regiji ter se ob tem osredotočili na naslednja področja: izboljšanje političnega, socialnega in ekonomskega položaja žensk, izobraževanje žensk, zdravstveni program za ženske, odprava spolnega izkoriščanja in nasilja nad ženskami v družini, družbi in spopadih. Deklaracija poziva medije, telesa in specializirane agencije Združenih narodov, medvladne organizacije, nevladne organizacije, zasebni sektor in širšo javnost k podpiranju in pomoči članicam ter pridruženim članicam ESKAP-a pri uresničevanju zapisanih načel akcijskega načrta, ki naj bi pripomogel k izboljšanju položaja žensk v azijsko-pacifiški regiji. (Jalušič in Zagorac 2004: 703-709)

3.7 FEMINIZEM IN FEMINISTIČNA GIBANJA

Večina aktivistk in aktivistov za pravice žensk in njihovo enakost, ki jim lahko s skupnim nazivom rečemo feministi oziroma feministke, je v svojih raziskavah, razpravah, poročilih in argumentacijah ugotovila, da so bitja, ki hodijo po svetu kot dvonoga ženska človeška bitja, izpostavljena splošnim kršitvam pravic in diskriminaciji,

¹² Ekonomski in socialni svet, ki deluje pod okriljem Generalne skupščine, je organ, ki koordinira ekonomsko in socialno dejavnost OZN ter specializiranih agencij in ustanov, znanih pod imenom Družina organizacij OZN. Svet daje priporočila in pobude za akcije, povezane s problemi razvoja, svetovne trgovine, industrializacije, naravnih bogastev, človekovih pravic, položaja žensk, otrok, prebivalstva, socialne blaginje, znanosti in tehnologije, preprečevanja zločinov... Prek Ekonomskega in socialnega sveta je za uspešno izpolnjevanje svojih nalog OZN povezana s številnimi specializiranimi agencijami, med katerimi še posebej izstopajo IAEA, ILO, FAO, UNESCO in WHO. (Internet 8)

ki zadene tudi moška človeška bitja, a tudi posebnim tveganjem in kršitvam, onemogočanju, nasilju, prisilam in zlorabljanjem zaradi preprostega dejstva, da so bila v ta svet rojena kot bitja ženskega spola. Dejanska integracija pravic žensk v pravice človeka zato ne pomeni le »ženskega« dodatka »splošnemu«, temveč bi pomenila tudi predrugačenje pravic samih v vsebinskem smislu, v smislu njihovega prepoznavanja in priznavanja ter nevprašljive uporabe teh načel v vsakdanjem življenju, v vsakdanjem delovanju, odločanju in medčloveški komunikaciji. To je tudi ena temeljnih zahtev tistih, ki so se v zgodovini borili za pravice žensk in smisel govora o človekovih pravicah žensk. (Jalušič 2004: 34)

Prve definicije feminizma v smislu »pozicije« v političnem prostoru izvirajo iz časa na koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Leta 1906 je francoski »*Dictionnaire de philosophie*« definiral feminizem kot pozicijo, ki je naklonjena pravicam žensk. Sicer pa je pojem feminizma prišel v splošno rabo za označevanje političnega gibanja okoli leta 1910. Imena, ki so si jih pred tem privzemali tisti/tiste, ki so bili naklonjeni/naklonjene pravicam žensk, so bila različna. Zato nekateri govorijo o »predhodnikih« ali »predhodnicah« feminizma (pred 19. stoletjem), o »starih feministkah« (19. stoletje) in o »neofeminizmu« (20. stoletje). Zelo pogosto je mnenje, da je knjiga Mary Wollstonecraft¹³ – *Zagovor pravic žensk* (1972) »rojstno mesto« feminizma, češ da je v njej zarisana teoretski okvir za feministično aktivnost. Feminizem iz preteklosti se pogosto poskuša interpretirati tako, kakor se ga razume in oblikuje v sedanjosti. Torej kot izključno žensko gibanje, čeprav je jasno, da si zahtev po pravicah žensk ne moremo zamisliti brez T. von Hippela (18. stoletje), J. S. Milla in R. Pankhursta (19. stoletje)¹⁴. Redukcija feminizma samo na žensko gibanje ali samo na gibanje za ženske, ki je novejšega datuma, ima za posledico zanikanje, da bi bil »feminizem« lahko tudi intelektualna tendenca brez gibanja in izpeljave, ki včasih popolnoma zanemarja zgodovino in teorijo. (Jalušič 1992: 121-123)

¹³ Delo Mary Wollstonecraft *Zagovor pravic ženske* velja za eno najpomembnejših del anglo-ameriškega feminizma. Prvič je bilo izdano leta 1792 in poleg zgodnje-feminističnih idej o enakem izobraževanju moških in žensk, zavračanju moške intelektualne superiornosti ter pravno in ekonomsko neustreznem položaju žensk zahteva svobodo. Mary Wollstonecraft je zahtevala za ženske svobodo ter izobrazbeno, ekonomsko in politično enakost za oba spola, hkrati pa je pravice tesno povezala z državljanskimi dolžnostmi. Umrla je leta 1797. (Internet 13)

¹⁴ Politični misleci, ki so v svojih delih opozarjali na izključenost žensk iz javne sfere.

Šestdeseta leta 20. stoletja zaznamuje vzpon neofeminističnega gibanja v zahodni Evropi in ZDA ter številnih ženskih gibanj in organizacij po vsem svetu, ki so nastala tudi kot rezultat osvobodilnih gibanj in protikolonialnih vojn, v katerih je bilo udeleženih veliko žensk. Prav skozi nacionalna in protikolonialna gibanja so ženske v številnih nekdanjih kolonijah vendarle uveljavile nekatere pravice, ki pa so bile pogosto kmalu po pridobitvi neodvisnosti omejene ali odpravljene. Zahodno in pozneje svetovno feministično gibanje je konec sedemdesetih in v osemdesetih letih 20. stoletja z institucionalizacijo veliko prispevalo k artikuliranju pravic žensk, k njihovi uzakonitvi na nacionalnih ravneh, k razpravi o enakih možnostih in k uvedbi nekaterih tovrstnih ukrepov v severni in srednji Evropi, ZDA, Kanadi, Skandinaviji, Avstraliji, itd. Hkrati je gibanje s teoretsko in pravno argumentacijo prispevalo k izrazitemu načenjanju diskriminatorne legitimacijske osnove političnih sistemov, ki strukturno izključujejo ženske in jih postavljajo v položaj drugorazrednih državljanov ali celo izključujejo iz državljanstva. Izpostavilo je predvsem problematično razmerje med javnostjo in zasebnostjo in opozorilo na povezanost enakega položaja in pravic žensk v zasebnosti z možnostjo njihove participacije v javnem življenju in obratno. (Jalušič 2004: 44)

3.8 FEMINISTIČNE SOCIOLOŠKE TEORIJE RELIGIJ

Posebno sociološko disciplino, ki proučuje religijo s stališča družbe kot celote oz. povezave med religijo in družbo kot celoto ter njenimi prvinami ter notranjo strukturo religije kot družbenega pojava imenujemo sociologija religije. (Flere in Kerševan 1995: 25)

V sodobni sociologiji religije obstaja več teoretskih pristopov, med njimi tudi feministični. Poznamo več feminističnih socioloških teorij religije, vendar je vsem skupno:

- da ugotavljajo družbeno zatiranje žensk;
- da si zastavljajo vprašanje, kaj konstituira zatiranje žensk;
- da religije prepoznajo kot ključen dejavnik zatiranja;
- da predlagajo strategije za odpravljanje zatiranja.

Po mnenju feminističnih sociologinj religije imajo religiozna verovanja svoje temelje v patriarhalni¹⁵ ideologiji in kulturi. Vse velike verske tradicije so nastale v davnih časih in vse so moškocentrične (androcentrične). Osrednje osebe (ustanovitelji, preroki, reformatorji) velikih verskih tradicij so skoraj brez izjeme moški. Hierarhične strukture verskih organizacij so praviloma domena moških in tudi t. i. svete knjige, ki so jih spisali, so prežete s podcenjevanjem žensk. Zato je razumljivo, da so v feministični kritiki religije ena glavnih tarč t. i. svete knjige, poudarjajo pa še, da verske organizacije pogosto legitimizirajo razlike med spoloma v smislu neenakopravnosti, moško lastništvo na škodo ženskega in privilegiranost moških pri dedovanju oziroma brezpravnost žensk pri dedovanju. Precejšnjo pozornost pa feministične sociologinje namenjajo vprašanju ordinacije (duhovniškega posvečenja) žensk. (Smrke 2000: 38-40)

4. O ISLAMU

4.1 ZAČETKI ISLAMA

Po mnenju muslimanov se islam ni začel z Mohamedom v Arabiji v 6. stoletju, pač pa z Bogom. Bog je ustvaril svet in nato ljudi. Prvemu človeku je bilo ime Adam, njegovi potomci vodijo k Noetu, ki je imel sina z imenom Sem. Od tod izhaja beseda semit, ki dobesedno pomeni Semovega potomca. Semovi potomci vodijo do Abrahama in do tukaj smo še vedno v tradiciji judovstva in krščanstva. Abraham se je oženil s Saro. Sara ni imela sinov, zato je Abraham, ki je hotel ohraniti svoj rod, za drugo ženo vzel Agaro. Ta mu je rodila sina Izmaela, nakar je zanosila tudi Sara in prav tako rodila sina, ki so mu dali ime Izak. Sara je nato zahtevala, da Abraham izžene Izmaela in Agaro iz plemena. Tu pa naletimo na prvo razhajanje med koranskimi in bibličnimi pripovedmi. Po Koranu je Izmael odšel do kraja, kjer je nastala Meka. Njegovi potomci, ki so uspevali v Arabiji, so postali muslimani; Izakovi potomci pa, ki so ostali v Palestini, so bili Hebrejci in so postali Judje. (Smith 1996: 138)

¹⁵ Patriarhat je pojem za socialne strukture, ki so jasno usmerjene po očetovi strani in pri katerih štejejo samo sorodstvo po očetovskem redu, dedovanje po očetovi strani ipd. Prej je bil patriarhat razumljen tudi kot gospodstvo očeta (moškega) v družinah, klanih in rodbinah. (Javornik 1998: 3154)

Judovstvo, krščanstvo in islam so se vsi začeli kot oblike nečesa, kar bi danes imenovali politično gibanje. Politika in kultura tega obdobja sta zahtevali stvaritev verodostojnih verskih sistemov, da bi se uprli imperialnemu zatiranju, združili različne ljudi ali oboje. Če si zgodnji islam ogledamo v tej luči, njegova zgodovina zastavlja malo ugank. Mohamed ali Prerok se zdi kot vizionarski politični voditelj, zmage kot obramba njegovega akcijskega programa, deli korana pa spominjajo na moč ustanovnega manifesta nove politične organizacije. Prerok iz 7. stoletja ne bi mogel postati pravi duhovni vodja plemenske skupnosti, če ne bi imel tudi političnega vodstva in če na Arabskem polotoku ne bi obvladal tudi osnov ježe, mečevanja in vojaške strategije. Prav Prerok - politik je razumel potrebo po odlaganju končne prekinitve s politeizmom, vsaj dokler ni bil s svojimi tovariši manj osamljen. Zato oklevanja in dvoumnosti, ki so značilne za prva desetletja nove vere. Ko pa je bila sprejeta odločitev o razglasitvi strogega monoteizma, ni bilo več nobenega popuščanja. (Ali 2002: 24-26)

Plemenski humanizem predislamske dobe je imel mnogo privlačnih potez, ni pa bil sposoben teoretično utemeljiti svoje prakse ali jo uporabiti, da bi združil plemena, kaj šele, da bi se dvignil na raven univerzalne filozofije obstoja. En razlog je bila obilica bogov in boginj. To niso bili nič drugega kot nadnaravne različice ljudi, toda vera vanje je ohranjala plemenske delitve in spore, ki jih je pogosto povzročila trgovska konkurenca. Svet tistega časa so obvladovale trgovske karavane. Mohamed je popolnoma razumel ta svet. Njegove duhovne težnje so delno podžigale družbeno-ekonomske strasti. Želel je utrditi trgovski položaj Arabcev in uveljaviti zbirko splošnih pravil. Njegovo videnje je vsebovalo plemensko konfederacijo, združeno zaradi skupnih ciljev in zvesto eni sami veri, ki mora biti zaradi potrebe nova in univerzalna. Islam je postal cement, ki ga je Mohamed uporabil, da je združil arabska plemena, in od začetka je menil, da je trgovina edini vzvišeni poklic. Kmetje, ki so obdelovali zemljo, so veljali za hlapčevska in manjvredna bitja. Novonastala pravila so poskrbela, da je bilo njihovo izpolnjevanje na podeželju skoraj nemogoče. Moliti petkrat na dan je na primer igralo pomembno vlogo pri vcepljanju vojaške discipline in brzdanju anarho-nomadskih instinktov novih privržencev. Namenjeno je bilo tudi ustvarjanju skupnosti vernikov v mestih. Ti so se po molitvi srečevali in si v obojestransko korist izmenjevali informacije. Nič čudnega, če so kmetje spoznali, da ni mogoče združiti njihovih delovnih razmer s strogimi pogoji nove vere. Bili so zadnji družbeni sloj, ki je sprejel

islam in nekateri najzgodnejši odkloni od pravovernosti so najprej dozoreli na muslimanskem podežlju. (Ali 2002: 28-30)

4.2 O MOHAMEDU (povzeto po Delcambre: 1994)

Če sledimo Izmaelovemu rodu v Arabiji, pridemo v 2. polovici 6. stoletja do Mohameda, preroka, ki je po prepričanju muslimanov islamu dal dokončno obliko. Mohamed, »zelo hvaljeni«, se je rodil konec leta 570 v Meki. Izhajal je iz slovitega plemena Kurejšev, ki je osvojilo Meko v 5. stoletju. Pleme Kurejšev je bilo razdeljeno na približno deset klanov, med katerimi je bil eden najbolj znanih hašemitski. Mohamedov ded, Abdulmutalib, in ostali klani so se preživljali kot beduinski trgovci. Mohameda, ki se je rodil kot sirota brez očeta, so zaupali dojlji iz puščave. Ob vrnitvi iz puščave je bil Mohamed star šest let. Kmalu zatem mu je umrla tudi mati in tako je postal sirota brez staršev. Skrb zanj je prevzel ded Abdulmutalib, ki pa je čez dve leti umrl. Pri osmih letih je tako Mohamed ostal brez bližnjih sorodnikov. Zanj so morali poskrbeti oddaljeni sorodniki in k sebi ga je vzel stric po očetovi strani. Stric Abu Talib, ki je bil dober in vrl trgovec, je nečaka pogosto jemal na dolga potovanja s svojimi karavanami prek puščave.

Zaradi svoje revščine je Mohamed ostal samski dlje, kot je bila navada v njegovem okolju. Dokler ga ni opazila bogata vdova Hadidža, katere karavane so bile najpomembnejše v Meki. Ko sta se leta 595 poročila, je bila stara že skoraj štirideset let, medtem ko jih je imel Mohamed šele petindvajset. Mohamedu je Hadidža rodila štiri hčerke, sinovi pa so pomrli kot otroci. Ostati brez moških potomcev je bila za Arabce sramota. Namesto da bi si poiskal drugo ženo, je Mohamed raje posvojil dva dečka: svojega mladega bratranca Alija, sina strica Abu Taliba, čigar posli niso več cveteli, in sužnja Zajda.

Pri štiridesetih se je Mohamed začel umikati v votlino na hribu Hira, nekaj kilometrov od Meke. Tiste noči, leta 611, je Mohamed kot ponavadi ležal v votlini, ko se mu je nenadoma v oblaku svetlobe prikazal božji poslanec Gabrijel – Džibril in mu oznanil, da je božji glasnik, Alahov prerok. Na začetku je bila žena Hadidža edina, ki ji je lahko zaupal svojo zmedenost. Kot Alahov izvoljenec je imel Mohamed nalogo, da ljudem prenese to, kar mu narekuje nebo. Sporočilo mu je bilo razkrito v arabskem jeziku. S

tem je bil jezik, ki ga je Bog izbral za svoje sporočanje, povzdignjen v sveti jezik. Tako se je rodil islam. Beseda islam pomeni podreitev božji volji, zato je Mohamed predvsem pridigal, da se je modro podrediti Alahu, edinemu, vsemogočnemu Bogu. Njegovi prvi učenci so bili njegovi najbližji sorodniki in neposredna okolica. Zunaj družine je bil prvi spreobrnjenec bogati trgovec Abu Bakr, ki je postal Prerokov zvesti prijatelj.

Leta 619 je v petinšestdesetem letu starosti umrla Hadidža. Njena smrt je potisnila Mohameda v globoko žalost, vendar je moral nadaljevati svojo pot in vzgajati hčerke. Poročil se je s Savdo, zvesto vernico, katere mož se je pokristjanil, in se zaročil z mlado Ajšo. Dva dneva po Hadidžini smrti je preminil tudi stric Abu Talib in tako je Mohamed ostal brez zaščitnika. Na čelo hašemitskega klana je prišel Abu Lahab, zaprisežen sovražnik Preroka. Mohamed je tako postal izobčenec, prestopnik, saj ni spoštoval rodovnega zakona. Razmere so za Mohameda in njegove učence postale nevdržne, zato je bil Mohamed prisiljen razmišljati o tem, da bi zapustil zanj prekleto mesto Meko.

Poleti leta 620 je Mohamed v bližini kaabe srečal šest romarjev iz mesta Jasrib, ki so v njem videli rešitelja za spore, ki so ga pretresali njihovo mesto. Naslednje leto se je pet od šestih mož vrnilo v družbi sedmih drugih. Tako jih je bilo dvanajst kot dvanajst Jezusovih apostolov. To je bila *Prva akabska zaprisega*, ki je dobila ime po gorski soteski v bližini Meke, kjer so se zbrali na pogovoru. Mohamed je prosil prebivalce Jasriba, naj ga zaščitijo, kot zaščitijo svoje hčerke in žene. Zato *Prvo akabsko zaprisego* imenujemo tudi *Zaprisega žensk*. Mohamed je tako prostovoljno prekinil vse vezi s svojo družino. S tem je potrdil, da je rodovni zakon preživet. Leta 622 je v divji soteski Akaba petinsedemdeset romarjev iz Jasriba Mohamedu priseglo, da se bodo borili zanj. To je bila *Vojna zaprisega* ali *Druga akabska zaprisega*. Mohamed je postal vodja, ampak ne vodja klana, temveč, tako kot Mojzes, vodja ljudstva.

Leta 622 je Mohamed s svojimi privrženci zapustil Meko in se izselil v Jasrib. To je *hidžra*, preselitev, ki je zaznamovala začetek nove dobe. Hidžra v arabščini ne pomeni beg, ampak preselitev, zapustitev domovine. V zgodovini islama je dogodek ključnega pomena, saj razdeljuje čas na dve obdobji. Obdobje pred hidžro je obdobje plemenske ureditve; po hidžri pa se odpre nova doba, utemeljena na islamu. 24. septembra 622 po

krščanskem štetju je Mohamed prispel v oazo Jasrib. Od takrat dalje je Jasrib znan pod arabskim imenom Medina, kar pomeni mesto. Vendar se po izročilu 1. leto hidžre ni začelo septembra, ampak 16. julija, torej na prvi dan luninega koledarja. Islamsko štetje šteje leta po luni, ta leta pa so za enajst dni krajša, imajo le 354 dni. Dva meseca po Mohamedovem prihodu so iz kamenja in glinastih opek, posušenih na soncu, zgradili prvo muslimansko svetišče, ki je dobilo ime *masdžid*. Na dvorišču mošeje je Prerok sprejemal delegacije sosednjih plemen, vodil posle in izrekal prisege. Obenem je tam potekala tudi skupna molitev. Podporniki, iskreni medinski muslimani, so brez obotavljanja sklenili z Mohamedom zavezništvo, ki je Preroka postavilo za nespornega vodjo. Prav po zaslugi te zaveze, ki je znana pod imenom *Medinska ustava*, je Mohamedu uspelo razširiti svoj vpliv, predvsem pa skleniti zavezništva z judovskimi in arabskimi plemeni.

Nekaj mesecev po prihodu v Medino so se Mohamed in priseljenci znašli v brezizhodnem položaju. Da bi zagotovil preživetje svoje skupnosti, je Mohamed obnovil starodavni običaj puščave – roparske napade. Marca 624, v drugem letu hidžre, se je pomembna karavana tisočih kamel, trgovcev iz Meke, vračala iz Gaze. Mohamed je s tristo možmi postavil zasedo v bližini vodnjaka Badr. Badrska bitka, ki je zahtevala štiriinšestdeset žrtev in štirideset ujetnikov med prebivalci Meke in le štirinajst mrtvih med Mohamedovimi bojevniki, ostaja zapisana kot prva prerokova zmaga. Od takrat se ni več govorilo o roparskih pohodih, ampak o sveti vojni, *džihadu*, proti Alahovim sovražnikom.

Marca 627, so Medino dosegle govorice, da so se prebivalci Meke odpravili proti severu. Njihov namen je bil dokončno obračunati z muslimani, vendar so po dveh tednih bojov znova slavili Mohamed in njegovi privrženci. Mohamed je po koncu bitke dokončno obračunal z Judi, ki so se mu posmehovali in so se med obleganjem Medine postavili na stran vojske iz Meke. Že leta 624 po vrnitvi iz bitke pri Badru so se med muslimani in Judi začeli prvi nesporazumi, in zato je takrat Mohamed pozval svoje učence, naj ne molijo več obrnjeni proti Jeruzalemu, ampak proti Meki. Marca 629 se je Mohamed, po predhodnem dogovoru s prebivalci Meke, odpravil na romanje v rojstno mesto. Potovanje je izrabil za spravo s svojim rodom. Januarja 630 je Mohamed zbral močno vojsko deset tisoč mož in se odpravil nad Meko. 11 januarja je brez težav vkorakal v Meko, se odpravil do kaabe, jo sedemkrat obkrožil, dal odstraniti malike in

razglasil obzidje svetišča za sveto. Vstop v Meko se je zgodil brez prelivanja krvi in pomeni obenem politično in versko zmagoslavje.

Potem ko je odstranil ali spreobrnil svoje notranje in zunanje sovražnike, je prerok bojevnik postal prerok državnik. Mohamed je moral Medini priskrbeti pravni sistem in napisati zakone, po katerih bo urejena muslimanska skupnost. Medinska država ni bila samo zveza plemen, ampak prava skupnost, ki se je ravnala po starem beduinskem zakoniku, če to ni bilo v nasprotju z božjimi zapovedmi, ki jih je oznanjal Prerok. Medina je postala prava teokratska država. Mohamed je imel devet žena in vse so bile enakovredne. Pri večini Prerokovih porok je mogoče odkriti politični razlog ali spoštovanje zakona puščave, treba je bilo poskrbeti za preživetje vdov in sirot. Zakonodaja, ki jo je pripravil Prerok, je bila z več vidikov revolucionarna. Želel je izkoreniniti običaje, ki žensk niso priznavali za svobodne in neodvisne. Tudi maščevanje, kraja, prešuštvo in posojila so bila urejena v novi zakonodaji, ki je pomenila zasnovo poznejšega muslimanskega prava. Obenem s to zakonodajo se je počasi uveljavil tudi zakonik vsakdanjih navad. Zadeval je prehrano, oblačenje, življenjski prostor in drugo. Ti muslimanski običaji, *adab*, so se uveljavili s pomočjo zgleda Prerokovega načina življenja, obnašanja.

Dve leti po zavzetju Meke, marca 632, je Mohamed sam vodil romanje v svoje rojstno mesto. V Meki je opravil molitve in žrtvovanja, si dal po običaju ostriči lase in brado ter pridigal sporočilo. S tem so bila dokončno določena pravila romanja. Takoj ko so bili obredi končani, se je odpravil v Medino. To romanje je ostalo v spominu muslimanov kot poslovilno romanje, kajti dva meseca kasneje je Prerok zbolel. 8. junija 632 je Mohamed omagal, vendar nihče ni pričakoval tako nenadne smrti. Noben ukrep ni bil sprejet za prihodnost. Skupine, ki jih je povezovala Mohamedova močna osebnost, so se nenadoma znašle ločene ena od druge in pred težko nalogo, kako nadaljevati Prerokovo delo.

4.2 ISLAM PO MOHAMEDU

Ko je Mohamed umrl, ni bilo njegovo ime v bizantinskem imperiju nič bolj poznano kot v perzijskem ali frankovskem. Nihče si ni mogel predstavljati, da bodo Prerokovi učenci nekega dne z mečem in koranom zgradili najmočnejši in najvplivnejši imperij srednjega

veka. Dan po Prerokovi smrti so se verniki v velikem številu začeli zgrinjati na njegov grob, postavljen v njegovi hiši. Na tem istem mestu je bila kakih sedemdeset let kasneje zgrajena velika medinska mošeja in še danes se tam zbirajo romarji. (Delcambre 1994: 117)

Že dva dneva po Mohamedovi smrti je v skupnosti prišlo do razdora: Omar in Abu Bakr sta bila mnenja, da lahko sama zagotovita nadaljevanje islama. Ali, oče dveh prerokovih vnukov, pa je kot sorodnik utemeljiteljeve družine nasledstvo zahteval zase. Nazadnje se je Abu Bakr imenoval za naslednika Mohameda, ker je sodil, da je najbolj primeren za vladarja. Nadel si je naziv *halifa*, Mohamedovega naslednika, iz katerega izvira slovenski izraz kalif. Vladal je le dve leti, od 633 do 635, vendar je utrdil temelje, za katere je prej kazalo, da se bodo sesuli. Zamenjal ga je Omar, ravno tako dolgoleten Mohamedov sodelavec in zelo sposoben človek. Znan je po tem, da je prvi ustanovil urade, pošto in policijo, uvedel pa je tudi protokole in plače. Vladal je deset let, od 635 do 645. Tretji kalif je bil Osman (645-657), četrti pa Ali. V petih letih Alijevega burnega kalifata od 657 do 662 je prišlo do velikih razkolov, ki še danes delijo islamsko skupnost: njegovi privrženci, *šiiti*, so od takrat nasprotniki številnih drugih muslimanov, *sunitov*. Razlog te delitve je bilo predvsem vprašanje nasledstva oblasti pa tudi politična tekmovalnost med žalujočimi in kulturne razlike med samimi muslimani kot posledica hitre ekspanzije islama. (Delcambre 1994: 126-127, Pašić 2002: 20-22)

Šiiti so mnenja, da mora zakonitega naslednika imenovati še njegov živi predhodnik in le-ta naj bi bil iz prerokovega sorodstva. Alija štejejo za prvega Mohamedovega naslednika ali *imama*, ki ni le duhovni dedič Preroka, temveč ima tudi svečeniško funkcijo. Imam naj bi bil nezmotljiv, božanski ter edini pravi razlagalec islama. Za šiite predstavlja šesti steber islama¹⁶. Danes šiiti predstavljajo približno 10 % muslimanskih vernikov, živijo pa predvsem v Iranu, Iraku, Pakistanu in Indiji.

Suniti ali »ljudje sune« ali »ljudje tradicije in skupnosti«, so bili prepričani, da Mohamed pred svojo smrtjo ni določil naslednika, ki bi vodil muslimansko skupnost, zato so ga izvolili iz prerokovih tovarišev. Zastopajo torej načelo, po katerem se vodja oz. kalifa skupnosti imenuje s soglasjem vernikov, neodvisno od dinastične pripadnosti

¹⁶ Temeljnih pet stebrov islama predstavljam v naslednjem poglavju.

in celo rase. Za prvega kalifa tako štejejo Abu Bakra. Na koranu in suni temeljijo številne sunitske pravne šole: hanifiti, malikiti, šafiiti itd. Šole na splošno priznavajo pet zakonskih statusov vsakega dejanja (obvezno, prepovedano, priporočljivo, kaznivo, dopustno) in se strinjajo tudi glede kulturnih praks (veroizpoved, stanje čistosti, molitev, zakonita miloščina, post in romanje v Meko) ter nauka hadisov. Sunizem se predstavlja predvsem kot potrditev obstoja in enkratnosti Boga, kot se je ta sam opisal v koranu in kot ga je Prerok oblikoval v suni. Priznava predvsem zakonitost prvih štirih kalifov, imenovanih »pravoverni«, in uči pokornosti vsakemu političnemu vodji, ki ne zaukaže nepokorščine Bogu. (Etienne 2000: 32-37, Smrke 2000: 268-270)

Z vladavino prvih štirih kalifov se je začela širitev islama tudi izven Arabskega polotoka. Muslimanska vojska je najprej zavzela Sirijo, nato pa v nekaj letih Perzijo, Irak in Egipt. Evropa je prvi stik z islamom doživela že v 7. stoletju, ko so Arabci z osvajalskimi težnjami stopili na tla Španije. Sto let po Mohamedovi smrti, torej leta 732, je bil islam razširjen po vsej Severni Afriki, Španiji, južni Italiji in Siciliji, na vzhodu pa čez vso Indijo do Kitajske. Središča kalifov so bila Medina, Damask, Bagdad, Kordoba in ostala mesta, v katerih so islamska znanost, kultura, šolstvo, družbeni razvoj in vojaštvo doživeli svoj razcvet. Muslimani so že v 9. stoletju ustanovili prve univerze v Fesu, Kordobi in Kairu. Arabci so v Španiji vladali vse do leta 1492, ko se je končala rekonkvista¹⁷ in so zmagovalci kristjani vse preostale muslimane ter Žide pobili, nasilno pokristjanili ali izgnali. (Pašić 2002: 22-28)

Prav tam avtor poudarja, da so zgodovino islama in tudi odnos med zahodnim ter islamskim svetom močno zaznamovale križarske vojne (1095-1291). Pobudnik prve križarske vojne je bil papež Urban II., ki je leta 1095 v katedrali v francoskem mestu Clermontu objavil sveto vojno nevernikom oz. muslimanom. Cilj vojne je bilo ponovno zavzetje Jeruzalema in Svete Dežele, ki so ju takrat zasedali muslimani. Islam se je v tistih časih nezadržno širil, medtem ko so po Evropi vladali nemiri. Križarskih vojn je bilo sedem. To so bile svete vojne kristjanov proti muslimanom, kjer so muslimane, predvsem zaradi nevednosti in nepoznavanja islama, razglašali za sovražnike krščanstva in kristjanov. Posledice križarskih vojn so bile tako negativne kot pozitivne. Veliko je

¹⁷ Rekonkvista je stoletja trajajoča ponovna osvojitve Pirinejskega polotoka od španskih fevdalnih držav in Portugalske v bojih proti Mavrom. Začela se je leta 718, končala pa se je 1492. (Dolinar 2004: 894)

bilo žrtev, materialne škode, znanstveni in ekonomski razvoj sta bila zaustavljena, do danes pa ostaja živo sovraštvo med muslimani in kristjani. Med pozitivne posledice pa lahko štejemo hitrejši razvoj trgovine med Vzhodom in Zahodom po koncu vojn ter prenos pomorskih instrumentov, izpopolnjene izdelave stekla, raznih kmetijskih pridelkov in arabskih števil v Evropo. Najpomembnejša posledica pa je bila prenos znanja iz islamskega sveta v Evropo, kar je dodatno spodbudilo začetek evropske renesanse.

4.4 PET STEBROV ISLAMA

Izvrševanje verskih dolžnosti nalaga muslimanu pet obveznosti, ki jih imenujemo pet stebrov islama. To so načela, ki vodijo zasebno življenje muslimanov pri njihovem ukvarjanju z Bogom. Medtem ko so bile te obveznosti v Meki še v začetnem stanju, pa so v Medini že dobile širše družbene razsežnosti.

- *Šahada* – veroizpoved: »Ni boga, razen Boga in Mohamed je njegov prerok!« Muslimani verjamejo, da obstaja samo en bog, Alah, in da je Mohamed njegov poslanec. Veroizpoved je kratka, preprosta in nedvoumna. Zajeta je v enem samem stavku, ki v prvi polovici oznanja poglobitno načelo monoteizma, v drugi polovici pa izraža muslimansko vero v Mohamedovo pristnost in v veljavnost knjige, ki jo je izročil vernikom. (Smith 1996: 152-153)
- *Salat* – kanonična molitev, ki se izvaja petkrat na dan (od zori, opoldne, popoldne, ob sončnem zahodu in ko pade noč) v smeri proti Meki. V islamu noben dan v tednu ni ostro ločen od ostalih, vendar pa se svetemu dnevu v tednu najbolj približuje petek. Kongregacijsko bogoslužje ni posebno poudarjeno, vendar se od muslimanov pričakuje, da bodo molili v mošejah, kadar bodo mogli. V tem pogledu je molitev v petek opoldne v mošiji še posebej pomembna. Pred vstopom v mošejo se morajo verniki umiti, to predstavlja čiščenje telesa in simbolno tudi duše. Molijo na preprogi bosih nog in gologlavi. Molitev vodi *imam*, ki ga izberejo verniki mošeje, k molitvi pa z minareta kliče *muezzin*. Če grede ženske lahko v mošejo, so tam ločene od moških. Sama molitev se začne v dostojanstveni, dvignjeni drži in doseže vrh, ko vernik poklekne in se s čelom dotakne tal. To je najsvetlejši trenutek molitve, saj ima dva simbolna pomena. Po eni strani je telo v embrionalnem položaju, pripravljeno za

ponovno rojstvo, hkrati pa je skrčeno na najmanjši možni prostor, kar označuje človekovo ničevost pred božjim obličjem. (Smith 1996:153-154, Smrke 2000: 274-275)

- *Zakat* – zakonita miloščina: bogati vsako leto del svojih prihodkov namenijo za pomoč revnim in ubogim. Tudi po koranu je dajanje miloščine znak dobrega dejanja in pobožnosti, je pa tudi zagotovilo za pravično povračilo na dan sodbe. Z nastankom državne organizacije se je zakat vključil v davčni sistem in običajno znaša 2.5% letnih dohodkov posameznika. (Smrke 2000: 275)

- *Saum* – post: spoštovati mesec ramadan, mesec posta, kar pomeni, da se sme zmerno jesti, piti, kaditi in imeti spolne odnose le v času med sončnim zahodom in vzhodom, torej ponoči. Ramadan je islamski sveti mesec, ker je Mohamed v tem mesecu doživel svoje prvo razodetje (med postom se bere in recitira iz korana) in opravil zgodovinsko selitev iz Meke v Medino. Post ne velja za tiste, ki takrat potujejo, za nosečnice, za bolne, vendar pa morajo post nadoknaditi v drugih dneh. Post tudi ne velja za otroke mlajše od 12 let. Ramadanu sledi veliko praznovanje ali bajram ter čez 70 dni še veliki bajram. To je praznik veselja in hvaležnosti za milosti, ki so bile vernikom podeljene med postom. Post naj bi dokazoval privrženost veri in zmožnost samonadzora, spodbuja razmišljanje in vernike uči samodiscipline. Človek, ki lahko prenese zahteve posta, bo imel manj težav pri nadziranju svojih strasti ob drugih priložnostih. Post naj bi človeka opozoril na njegovo šibkost in hkrati tudi povečal njegovo občutenje sočutja. (Smith 1996: 154, Smrke 2000: 275)

- *Hadž* – romanje: vsaj enkrat v življenju naj bi musliman, ki je finančno in fizično zmožen, obiskal Meko, Mohamedov rojstni kraj. Če to stori zadnji mesec po luninem koledarju in po predpisanem programu, gre za *veliki hadž*, sicer pa je *hadž mali*. Program zajema pešačenje od Meke do planote Arafat, v kraju Mina romarji vržejo sedem kamnov v tri kamnite stebre, ki predstavljajo hudiča (*šejtana*), v Meki sedemkrat obkrožijo kaabo, ki naj bi bila središče sveta, in s tem posnemajo Mohamedovo dejanje. Tam utrujeni vernik tudi pije iz vodnjaka, ki ga štejejo za svetega. Na koncu sledi še obredni zakol živali, s čimer se posnema Abrahamovo dejanje, ko je bogu ponudil žrtvovanje sina Izaka. (Smrke 2000: 275)

Vernik, ki gre na romanje v Meko, postane *hadži* – to ime si vstavijo v priimek. Za muslimane je temeljni namen romanja stopnjevanje romarjeve vdanosti bogu in hkrati opozorilo na enakost vseh ljudi. V Meki vsi romarji slečejo svoja oblačila in se oblečejo v preprosta romarska oblačila iz belega blaga, ki označujejo obredno čistost. S tem simboličnim dejanjem pred bogom izginejo vse družbene in hierarhične razlike. Čeprav je hadž v prvi vrsti verski dogodek, ima tudi družbene razsežnosti. V preteklosti je bila to ena redkih oblik potovanja in srečevanja s številnimi intelektualnimi, socialnimi in ekonomskimi posledicami. Tu je prihajalo do izmenjave dobrin, znanja, idej in navad, kar je različne muslimanske dežele, tolikokrat zelo oddaljene med seboj, povezalo v enotno komunikacijsko mrežo. To pa je muslimanom širom sveta vlivalo samozavest in občutek pripadnosti veliki islamski družini. (Kramžar Klemenčič 2003: 74-75)

Dolžnosti muslimana so tudi, da ne uživa svinjine, vina in opojnih pijač (razen kave in čaja), da ne hazardira, ne krade, ne laže in da ni napadalen. Dolžnost je tudi poročenost, saj muslimani celibat zavračajo in ga štejejo za obliko zavračanja Alaha. (Smrke 2000: 276)

4.5 ISLAM DANES

Boji v imenu pravovernosti so se začeli takoj po Prerokovi smrti leta 632 in od tedaj so nenehno zaznamovali zgodovino muslimanskih družb. Ta pojav vsekakor ima verske razloge, odseva pa v različnih obdobjih tudi nasprotovanje med plemeni, skupnostmi, dinastijami in ideologijami, ki je zmagovalcem omogočilo vzpostaviti nova razmerja geopolitične moči. Sodobna islamska gibanja izhajajo predvsem iz šoka, ki ga je islamskemu mišljenju povzročila filozofija razsvetljenstva in industrializacija Evrope. Predstavljajo islamsko reakcijo na pojav modernizma, z izzivi katerega se je islam soočil v razmerah koloniziranosti s strani tehnološko superiornejše civilizacije oziroma v razmerah dekolonizacije in formiranja nacionalnih držav. Posledica tega je bil preporod islamskih gibanj v 19. in 20. stoletju, ki so ga vodili egipčanski in sirsko-libanonski intelektualci. Razvili sta se dve glavni veji: liberalni modernizem in islamski fundamentalizem. (Delcambre 1994: 182, Smrke 2000: 279)

Modernizem je nastal pod vplivom idej francoske revolucije in saintsimonizma¹⁸. Sprejema zamisli o posodabljanju islama in zagovarja državo, ki naj bo manj odvisna ali neodvisna od islama. Zavzema se za ločitev muslimanske skupnosti (*ume*) in politične skupnosti, poudarja sekularno izobraževanje ter pravice in svoboščine žensk. Modernizem, ki je uspešno poskrbel za dekolonizacijo in zasnoval gospodarski razvoj, je od konca sedemdesetih let 20. stoletja doživljal poraze v večini muslimanskih dežel. V arabskem svetu mu ni uspelo vzpostaviti pravic Palestincev v sporu z Izraelom, niti preprečiti spopadov med Arabci in Nearabci (Kurdi¹⁹ v Iraku) ali med kristjani in muslimani (Libanon). Pomembno pa je zaznamoval zlasti Turčijo, Egipt in Alžirijo. Po islamskem svetu so oblikovali več reformnih gibanj, vendar imajo dandanes velike težave z radikalnimi islamističnimi organizacijami, številni modernistični intelektualci pa so bili ubiti. (Delcambre 1994: 182-183, Smrke 2000: 280-283)

Fundamentalizem kliče k vrnitvi h koreninam vere, k obnovitvi nekdanje veličine *ume*, k enotnosti vere in politične organizacije, ki jo ogrožata Zahod in islamski »odpadniki«. Spremembe, ki jih je prinesel razvoj, so povzročile krizo identitete v tradicionalnih družbah, zato mnogi vidijo v vrnitvi k islamskim pravnim normam ali *šariji* zadnje pribežališče. Zahtevajo uvedbo šarije in telesnih kazni, ki jih ta predvideva, resda pod pogoji, ki so zelo strogi in težko uresničljivi. Šarija je bila vedno v veljavi v Savdski Arabiji, leta 1979 pa so jo ponovno uvedli v Iranu, Pakistanu, Sudanu in Mavretaniji. Fundamentalisti zagovorniki strogega patriarhalizma potiskajo ženske na družbeno obrobje in zavračajo posodobitve islama. Razdeljeni so v dve veliki struji in številne podskupine. Prva, ki je revolucionarnega tipa (npr. Muslimanski bratje), odkrito poziva tudi k nasilnemu zrušenju režimov, obtoženih, da so »podkupljeni, hinavski in nelegitimni«, kot se je zgodilo v Iranu; druga struja želi doseči isti cilj, vendar ne z nasiljem: prizadeva si ponovno islamizirati vse pore družbe in tako ohromiti vlado in oblast ter spodbujati prihod islamske države po svoji volji. (Delcambre 1994: 182-183, Smrke 2000: 280-283)

¹⁸ Saint-Simon je bil aristokrat, ki je zapustil kopico zanimivih idej o sociologiji. Uvrščamo ga med utopične socialiste. Verjel je v napredek. Bil je mnenja, da je politika birokratska dejavnost, politiki pa so paraziti. Zato je politiko potrebno odpraviti. Družbo morajo voditi znanstveniki in ne politiki. Po Saint-Simonu obstajata dva razreda: *parazitski razred* (fevdalci, politiki, visoka duhovščina - ti ne prispevajo nič koristnega) in *delavski ali industrijski razred* (industrijalci, kmeti, umetniki, delavci - ti so nosilci funkcioniranja družbe). Napredek je nujen, cilj napredka pa je razvoj splošne blaginje v korist vseh posameznikov. Družba je nadrejena posamezniku. Pri Saint-Simonu najdemo veliko idej, ne najdemo pa celotnega koncepta družbe. (Internet 11)

¹⁹ Kurdi so azijska etnična skupnost, ki po nekaterih virih obsega okoli 25 milijonov prebivalcev, večinoma v Iraku, Iranu, Turčiji in Siriji. Govorijo kurdščino. (Internet 9)

Zgodovinsko gledano je islam postavil civilizacijo, ki več kot trinajst stoletij sooblikuje človeštvo in omogoča danes ljudem v pasu od Maroka prek Bližnjega, Srednjega in Daljnega vzhoda vse do Indonezije sožitje, ustvarjanje in osmišljanje. Tudi po drugih koncih sveta so muslimani pomembna civilizacijsko-verska manjšina. Vseh muslimanov je danes na svetu dobra milijarda, torej nekoliko več kot šestina človeštva, in predstavljajo velik človeški kapital in neizogibnega sogovornika v mednarodni skupnosti. (Kramžar Klemenčič 2003: 67)

5. KORAN

5.1 KORAN IN HADISI

S koranom navadno mislimo na sveto knjigo muslimanov, na zbirko vseh razodetij, ki naj bi jih po verovanju muslimanov prerok Mohamed sprejel od Boga in jih kot Božji poslanec sporočil ljudem. Za koran kot zapisano knjigo uporabljajo arabski muslimani tudi še druge izraze kot npr. *kitab* (»knjiga«) ali *mushaf* (»knjiga«, »kodeks«). V jedru besede koran je arabska beseda *qara'a*, ki pomeni brati, recitirati. Beseda »koran« se v knjigi koran nanaša na štiri medsebojno povezane stvari: koran je najprej Božja beseda sama; koran je božje razodevanje, sporočanje Božje besede Mohamedu; koran je Mohamedovo javno recitiranje/oznanjanje sprejetega razodetja; koran je končno celota vseh oznanjenih besedil, zapisanih kot knjiga. (Kerševan in Svetlič 2003: 10-11)

Koran je nastajal v posebnih okoliščinah, in sicer v Arabiji v 7. stoletju našega štetja. Ko je Mohamed leta 611 v Meki spregovoril prve čudne stavke, so jih tisti, ki se jih je Alahovo sporočilo dotaknilo, s tankim, v konico prirezanim trsom zapisali na kose usnja, palmove liste, kamelje lopatice ali ploske kamne. Po vzoru svetih knjig Judov in kristjanov je Mohamed gotovo nameraval sestaviti zapisano knjigo, toda ko je umrl, take knjige še ni bilo. Bili so le ljudje, ki so znali vse razodetje, ves koran na pamet in izbrani zapisi. Tako so po Mohamedovi smrti našli, zbrali in uredili sto štirinajst poglavij, imenovanih *sure*. K odločitvi, da se koran v celoti zapiše in uredi, je prispevalo dejstvo, da je v bitki leta 633 padlo mnogo poznavalcev korana (na pamet). Zapis in ureditev celotnega korana je bila skrb prvih treh Mohamedovih naslednikov. Tretji kalif Osman je uspel, s pomočjo Mohamedovega tajnika, sestavi prvo celotno zapisano verzijo korana. V petih prepisih jo je razposlal v pet mest, in sicer Meko,

Medino, Damask, Basro in Kufo. (Delcambre 1994: 118-125, Kerševan in Svetlič 2003: 12-13)

Zgodovinski način obravnave predvsem zahodnih raziskovalcev omogoča zaznati v koranu sledi duhovnih in materialnih bojev, ki jih je vodil Mohamed ves čas svojega pridiganja. Verniki so se božjih besed kmalu začeli učiti na pamet, saj so prirejene tako, da jih vodijo od zibelke do groba. Skrivnostna moč ne prihaja od branja korana, ampak od recitiranja. Koransko recitiranje je umetnost, tako kot petje. Po Mohamedovi smrti je pripoved o njegovem življenju postala vodilo za vse vernike. (Delcambre 1994: 118-125)

»Alah objavlja Govor Najlepši, Knjigo sebi po smislu urejeno, sporočilo ponovljeno. Od nje se koža ježi pri teh, ki se svojega Gospodarja bojijo! A potem se jim njih kože in srca njihova raznežijo, ko se Alaha omeni. In to je Steza Alahova, po njej On vodi, kogar Ga je volja! A kogar Alah zablodi prepusti, takšnemu se usmerjevalca našlo ne bo (39:23)!«

Koran je po Etiennu (2000:48) zbirka razodetij, ki jih je Bog zaupal Preroku v letih od 610 do 632 po krščanskem štetju. Le-ta jih je večinoma prejel s posredovanjem nadangela Gabrijela. Celotno oznanilo je bilo razodeto po delih in zato je tudi koransko besedilo razdeljeno na 114 sur, ki so spet razdeljene na oštevilčene verze ali *ajete*. Besedilo zajema dve obdobji Prerokovega življenja: obdobje v Meki in obdobje v Medini. Kratka poglavja v liričnem slogu so značilna za prvo, daljša poglavja z bolj pravnim slogom pa so dediščina drugega obdobja. Med 114 surami ima prva prav poseben pomen. Imenuje se *Fatiha* ali tudi uvodna oziroma predgovorna sura. Je kratka in ima obliko molitve. Muslimani, ki jo v glavnem znajo na pamet, jo pogosto ponavljajo. Sure, ki sledijo, nimajo nobenega vrstnega reda, niti logike, niti kronologije, temveč so razvrščene po dolžini. Sure na začetku Korana so najdaljše, tiste na koncu pa najkrajše in tudi najstarejše. Po islamski tradiciji naj bi zaporedje sur določil sam Mohamed. Vsaka sura ima poleg številke tudi svoje ime po značilni besedi ali po prevladujoči vsebini. Najstarejše sure so bile razodete v Meki, ko je Mohameda obdajalo nezaupanje trgovcev in včasih celo sovraštvo njegovih bližnjih. Jezik je skoraj pesniški, dogma ostaja preprosta. Razdeliti jih je mogoče na tri obdobja. Prvo obdobje se nanaša na prva tri leta preroške dejavnosti Mohameda v Meki. Drugo obdobje zadeva

peto in šesto leto pridiganja, tretje obdobje od sedmega do desetega leta pa zajema več pripovedi o življenju prerokov Abrahama, Jožefa, Jona, itd. Sure na začetku Korana so sure Preroka v Medini. Skupno bivanje z Judi in stiki s kristjani so mladi muslimanski skupnosti povzročali težave. Prerok je od Boga dobival razodetja, ki so zadevala vprašanja družbe in seveda vprašanje žensk. Te sure postavljajo osnove islamskega prava, Mohamed pa je prikazan kot politični vodja. (Delcambre 1994: 124,125,130,133)

Koran je hkrati hvalnica in psalm, molitev in zakon, pridiga, polemika in zgodovina. Napisan je v arabščini in v prvi osebi, vendar je jasno, da to govori Alah Mohamedu. Poznavalci trdijo, da noben prevod v kateri koli drug jezik ni povsem ustrezen. V Koranu so poudarjene štiri osnovne dogme islama: Bog je samo eden, Mohamed je njegov poslanec, posmrtno življenje in koran je božje sporočilo. V koranu gre pravzaprav za stališča do najpomembnejših vprašanj vsake civilizacije, religioznega ali kulturnega sistema: o bogu in nastanku sveta, o vstajenju in posmrtnemu življenju, o religiozno-moralnih predpisih ipd. Koran predpisuje še več stvari: ljudje naj bodo dosledni in ponosni, varujejo naj se hinavščine, držati morajo besedo, spoštovati morajo obred molitve ter v mošejo priti v najlepših oblačilih. Med najtežje prestopke uvršča uboj in samomor, prostitucijo, prešuštvo, detomor, obtoževanje po krivem, krajo, oderuštvo in prerokovanje. Pomembno je, da koran na več mestih vztraja pri tem, da islama nihče ne sme vsiljevati s silo, in dosledno zagovarja versko strpnost. (Janković 2000: 198-200)

Koran kot izvor verovanja dopolnjujejo hadisi. To so pričevanja Mohamedovih tovarišev o Prerokovem vsakdanjem življenju. Vsebujejo Mohamedove izreke, obnašanje, način, kako je jedel, pil, se oblačil, se posvečal verskim dolžnostim, kako je ravnal z verniki in neverniki. Celoten sklop teh pričevanj sestavlja suno ali izvorno muslimansko izročilo. Suna pojasnjuje koran in navdihuje vsakodnevno ravnanje muslimanskega vernika. Interpretacija korana, sune ali hadisov je porodila posebno kategorijo duhovnikov – poznavalcev svetih spisov, bolj ali manj legitimnih učenjakov (*ulame*), ni pa islam proizvedel specializiranih duhovnikov kot judovstvo ali katolištvo. Njegova posebnost je ravno v tem, da lahko vsak vernik – učenjak interpretira tekste in da svečeniška funkcija sploh ne obstaja. (Delcambre 1994: 138, Etienne 2000: 49)

5.2 ISLAMSKO PRAVO (povzeto po: David, Grasmann 1999: 486-498)

Islamsko pravo je heteronomno, močno zakoreninjeno v islamski veri in neločljivo povezano s koransko-islamskim naukom o dolžnostih. To pravo je več kot (verski) etični minimum, dosti bolj natančno in tudi dosti bolj daljnosežno. Islam kot religija postave trdi, da s 114 božjimi razodetji, ki jih vsebuje koran in jih je oznanil prerok Mohamed, ureja vse življenje vernikov; gre za nauk o dolžnostih, ki obsega tako verske in obredne predpise kot tudi družbeno-politična ter pravna pravila. Vendar so ta le v zelo majhnem delu neposredno izrečena v koranu, v večjem delu pa jih pravna veda, *fikh*, ki se je v mladi islamski državi polagoma krepila, razvila v sistem, ki je v temeljnih značilnostih enoten, v nadaljnjih izvedbah pa zelo raznovrsten, celo kontroverzen. Kot splošna oznaka za ta sistem se je kmalu ustalil *šariat* iz korana, ki pomeni pravo pot, oddaljiti se od nje je greh, za katerega pa je le v posameznih primerih zagrožena zemeljska kazen.

S pretenzijo islamskega prava, utemeljenega na veri, se to predstavlja kot zaprt sistem, ki ga teoretično ni več mogoče širiti ali dopolnjevati s kasnejšimi pravili ali določili z veljavo zakona in ga dogmatično tudi ni treba dopolnjevati, ker je vseobsegajoče. Razlog za veljavnost razodetih in tudi le iz razodetja izpeljanih predpisov je samo božja volja in vsemogočnost. 114 sur v koranu le v zelo majhni meri neposredno ureja pravna vprašanja, tako predvsem v družinskem in dednem pravu; kot najpomembnejši gospodarski predpis pa je omenjena prepoved obresti. Pri prikazovanju islamskega prava se je uveljavila določena hierarhija. V ospredju so dolžnosti posameznega vernika, muslimana nasproti Alahu, v religiozni hierarhiji nato sledijo dolžnosti do islamske skupnosti, ki jo pogosto razumejo kot teokratsko državo; pravne odnose muslimanov med seboj pa močno prekrivajo verska vrednotenja. Nasprotno pa islamsko pravo ni posvečalo veliko pozornosti doslednemu uveljavljanju pravnih posledic.

V islamskem pravu miselno ni prostora za zemeljskega zakonodajalca, zato tudi skoraj ni zakonskih predpisov v običajni obliki apodiktične sodbe. Prava, ki se je tako razvila, ne moremo razumeti brez poznavanja njegovega versko-zgodovinskega okolja, iz katerega je vedno znova dobivalo nove pobude. Koran je temelj pravnega sistema in prvi pravni vir, ob katerem se usmerjata teorija in praksa. Drugi vir, ki se je zdel najprimernejši za zapolnjevanje vrzeli pravne ureditve, pa je bilo vračanje k

Prerokovemu izročilu, tj. njegovemu delovanju, jeziku in tudi njegovemu neizrečenemu pristanku, kot je zapisano v mnogih hadisih.

Do zajemanja pravniške tvarine in njenega pravnega sistematiziranja je prišlo s poučevalno in izvedensko dejavnostjo posameznih pobožnih in učenih mož, ki so okoli sebe zbrali krog učencev, ki se je podobno kot v rimskem cesarstvu utrdil v pravno šolo, v kateri so zbirali, prenašali in končno nadalje komentirali mojstrove nauke. Med sorazmerno številnimi šolami, ki so se razvile v različnih pokrajinah islamskega cesarstva, so se v teku stoletij uveljavile in ohranile štiri šole, ki so danes enakopravno druga poleg druge in se tudi medsebojno priznavajo. Šola hanafitov je kasneje v osmanskem cesarstvu postala uradna šola. Razširjena je v Turčiji, nekdanji Sovjetski zvezi, Afganistanu in Pakistanu. Malikitska šola prevladuje v severni in zahodni Afriki. Šafiitska šola je prevladujoča v Indoneziji in vzhodni Afriki ter delno v Siriji. Hanbalidska šola pa danes prevladuje v Saudski Arabiji.

Hanafitska šola je pravno tvarino po evropskem zgledu kodificirala v civilnem zakoniku (*Madžala*) in ga razglasila leta 1877. Zakonik je bil rezultat reformnih prizadevanj, saj je bilo šeriatsko pravo v tradicionalni obliki dokaj neprimerno za moderno gospodarsko pravo. Iz velike količine hanafitske učne snovi so najprej zgostili in kodificirali načela v Splošnem delu (čl. 1-100). V nadaljnjem velikem delu so združili teoreme obligacijskega prava v sodobnem zakonskem jeziku. Preostanek *Madžale* vsebuje postopkovne predpise. V posamezne dele so kot pravna pravila prevzeli vsakokrat tiste teoreme, ki so po mnenju komisije najbolj ustrezali potrebam sodobnega življenja. Ta kompromis, ko so prikazovali tradicionalno misel v novi strukturi, se ni trajno uveljavil nasproti evropskim zakonodajnim vzorcem.

Novoveški razvoj prava na arabsko-islamskih področjih je na splošno potekal na dveh ravneh oz. v dveh stopnjah, pri čemer za sedaj ne upoštevamo Arabskega polotoka. Po eni strani so za urejanje vsakdanjega življenja in normalnega poslovnega prometa uvedli moderne zakone, pogosto po francoskem vzoru. Po drugi strani pa se je do danes ohranila uporaba šeriata v družinskem in dednem pravu, tudi če so ga sčasoma v posameznih nacionalnih pravnih sistemih kodificirali kot poseben del in ga včlenili v civilne zakonike delno integrirano, delno pa kot posebna poglavja, včasih s posebnimi sodišči. Najnovejši razvoj, ki je bil v veliki meri sklenjen šele v prvem desetletju po

drugi svetovni vojni, kaže predvsem, da vedno večja zavest islamske istovetnosti skuša najti ustrezen izraz v pravnem življenju.

5.3 ČLOVEKOVE PRAVICE PO KORANU

Človekove pravice so v islamu močno zakoreninjene v prepričanju, da je Bog in samo Bog tvorec zakona in vir vseh človekovih pravic. Ker jih je podelil Bog, jih noben voditelj ali vlada, nobena skupščina ali oblast nikakor ne smejo omejevati, odpravljati ali kršiti. Cilj teh pravic je podeliti človeštvu čast in dostojanstvo ter odpraviti izkoriščanje, zatiranje in krivico. Človekove pravice v islamu so neločljiv del celote islamske ureditve in vse muslimanske vlade ter telesa so jih dolžna spoštovati po črki in duhu v okviru te ureditve. (Etienne 2000: 432)

Koran ureja predvsem t. i. osnovne ali klasične človekove pravice, ki so vsakemu posamezniku prirojene, torej mu z rojstvom pripadajo. Povod za nastanek in zapis teh pravic, ki posameznikom omogočajo človeka dostojno življenje, je bil razpad stare plemensko-beduinske ureditve in vzpon nove islamske skupnosti ter seveda želja po spremembah na bolje. Ob primeru kršenja teh pravic pa koran predvideva tudi določene kazni.

Koran ureja naslednje pravice: pravico do življenja, pravico do svobode, pravico do dostojanstva, pravico do pravičnosti, pravico do zasebnosti, pravico do zaščite pred obrekovanjem in posmehovanjem, pravico do lastnine, pravico do dedovanja, pravico do znanja, pravico do veroizpovedi, pravico do dela in druge pravice kot so pravica do varnosti, pravica do svobodnega gibanja, pravica do spoštovanja dogovorov itd. (Vinkovič 2002: 41-42)

5.4 ŽENSKE V KORANU

Podoba islama je v nemuslimanskem svetu verjetno največkrat predstavljena skozi podobo muslimanske ženske in njenega položaja v družini in družbi. V ospredju te podobe sta kot predmet zavračanja ali zgražanja »nevidnost« ženske v islamski družbi in mnogoženstvo. Z »nevidnostjo« ni mišljena le zakritost žensk z ogrinjalom (čadorjem, feredžo), temveč tudi opazna odsotnost žensk v javnem prostoru muslimanskih dežel, v katerem vidno in številčno nesorazmerno prevladujejo moški.

Koran sicer obširno obravnava položaj žensk v 4. suri, ki nosi naslov Ženske (*En-Nisa*), čeprav ni vsa in edina namenjena opredeljevanju njihovega položaja. (Kerševan in Svetlič 2003: 33-34)

Koran priznava pomen ženskega spola in zato poudarja uveljavitev vrste strogih družbenih in političnih omejitev, ki določajo zasebno in javno obnašanje žensk. To je najbolj strnjeno prav v zgoraj omenjeni četrti suri, kjer je govora o odnosu in dolžnostih moških/skrbnikov do sirot in vdov, o načinu dedovanja, o prešuštvu in kazni v primeru le-tega, o poroki in ženskah, ki verniku v zakon niso dovoljene, o nesoglasjih med zakoncema ter o reševanju zakonskih sporov. V nadaljevanju bom predstavila izbrana koranska besedila, v katerih je opisan in opredeljen položaj žensk. Iz izbranih besedil bo vidno, da najbolj razvpiti, zgoraj omenjeni značilnosti islama, zakrivanje žensk in mnogoženstvo, v samem koranu nimata take teže. Natančni in radikalni predpisi o popolnem zakrivanju obraza imajo v islamskem svetu svoj izvor drugod in ne v koranu. Posredno pa lahko zahteve po radikalni zakritosti žensk v javnosti in nasproti drugim moškimi najdejo oporo in spodbudo tudi v koranskem postavljanju žensk predvsem v nejavni prostor doma in družine in v razglašeni dominaciji moža nad svojo ženo in moških nad ženskami nasploh. (Kerševan in Svetlič 2003: 33)

1. NARAVA, STATUS ŽENSK

»Res, muslimanom in muslimankam in vernikom in vernicam in poslušnim moškimi in poslušnim ženskam in iskrenim moškimi in iskrenim ženskam in potrpežljivim moškimi in potrpežljivim ženskam in skrušenim moškimi in skrušenim ženskam in miloščine dajalcem in miloščine dajalkam in postečim se moškimi in postečim se ženskam in moškimi, ki svoja sramna mesta čuvajo, in ženskam, ki svoja sramna mesta čuvajo, in moškimi, ki veliko Alaha omenjajo, in ženskam, ki veliko Alaha omenjajo, Alah je njim odpuščanje in nagrado veliko pripravil (33:35)!«

Iz zgornjega ajeta 33. sure je razvidno, da so ženske izenačene z moškimi v vseh ključnih stvareh, ki naj bi jih zgleden muslimanski vernik počel. Tudi dolžnost žensk je, da so ponižne in vdane Bogu, da darujejo miloščino ter da se zatekajo k molitvi večkrat na dan. Oba spola sta torej v verskih dolžnostih izenačena in Bog moške in ženske za enaka dobra dejanja enako nagrajuje. Drugače pa je z družinskim in družbenim

položajem žensk po koranu. Tu ni mogoče mimo sicer ne brezpravnega, vsekakor pa neenakopravnega in podrejenega položaja žensk. (Kerševan in Svetlič 2003: 34) Bog je ženske ustvaril za sopotnice moškim iz njih samih (16:72). Neenakopravnost žensk pa je razvidna tudi v primeru prič pred sodiščem, ko eno moško pričo lahko nadomestita dve ženski. Dve ženski zato, če se ena od njiju zmoti, da jo druga lahko opomni (2:282). Koran moškim zapoveduje, da se morajo v času mesečnega perila, ki je opisan kot nadloga, držati stran od žena, saj ženske v tem obdobju smatra kot nečiste. Približajo se jim lahko šele potem, ko se očistijo (2:22). Z drugimi besedami bi lahko rekla, da se dotikanje ženske v času mesečnega perila smatra kot greh, katerega se morajo moški izogibati, če si nočejo nakopati Gospodove jeze.

2. ODNOSI MED ŽENSKAMI IN MOŠKIMI

»Moški so zaščitniki žensk, ker je Alah ene iznad drugih odlikoval in ker moški svoja imetja porabljaajo! Krepostne žene pa so poslušne in vse čuvajo, tudi ko je mož od hiše odsoten, zato tudi njih Alah ščiti! Tem ženam, katerih neposlušnosti se bojite, svetujte in se nato tudi v postelji od njih ločite in jih tudi udarite! A ko vam bodo poslušne, tedaj proti njim odločitev nikakršnih ne sprejemajte. Alah je res vzvišen in velik (4.34)!«

Bog je moškim podelil oblast nad njihovimi ženami. Moški so boljši od žensk in so jih dolžni vzdrževati, neposlušne žene pa lahko zanemarjajo in fizično kaznujejo. Žene je ustvaril kot družice, pri katerih moški najdejo uteho, se ob njih pomirijo, v odnosu med moškimi in ženskami pa naj bi vladala ljubezen in usmiljenje (30:21). Koran žene primerja z njivami in moški lahko svoje njive zasadijo, kakor želijo (2:223). Žene morajo paziti na svoj ugled ter s tem tudi na ugled svojega moža in družine. Od njih se pričakuje ubogljivost in pokorščina možem. V primeru razdora ali iz strahu pred razdorom v zakonu koran svetuje, da se poišče dva razsodnika, enega iz moževe in enega iz ženine družine. Če se zakonca želita pobotati, ju bo Bog spravil in jima naklonil srečo (4:35).

3. VLOGA MATERE IN OČETA

Družina igra v islamu zelo pomembno vlogo. Je osnovna institucija skupnosti in je organizirana tako, da deluje kot neka miniaturna država, v kateri imajo posamezniki točno določene ter predpisane vloge in dolžnosti. Skozi družino njeni člani dosegajo psihološko, duševno in čustveno stabilnost, vezi znotraj nje pa so zelo pomembne. Družina je pomembna za razvoj etičnih in moralnih potencialov pri posamezniku in ustvarja primeren kontekst za izvajanje zakonskih dolžnosti (Ally 1996: 232). Tradicionalna muslimanska družina je patriarhalna in ponavadi ni zgolj nuklearno organizirana družina staršev in otrok, temveč je razširjena in vključuje tri ali štiri generacije pod isto streho. (Huršid 1989: 23,26)

»Naj matere otroke svoje polni dve leti dojijo, kdor želi, da bi dojenje popolno bilo. A oče otroka jih dolžan je oskrbovati in oblačiti, kakor mu možnost daje. Nihče se ne obremenjuje nad možnosti svoje. Mati ne sme zaradi otroka svojega škode trpeti niti sme oče zaradi otroka svojega škode trpeti. In tudi naslednik naj tako ravna. Če onadva želita, z obojestranskim pristankom in dogovorom, otroka od prsi odbiti, v tem zanju ni greha. In če svojim otrokom dojiš najti želita, v tem za vaju ni greha, če prej sta dala, kar namenila sta dati, kot je to najbolj primerno. In Alaha se bojte in vedite, da Alah vidi vašo početja (2:233).«

Koran pri vzgoji in izobraževanju otrok, predvsem pri uvajanju otrok v islamske običaje, večjo vlogo namenja materi. Oče mora predvsem skrbeti za gmotni položaj otrok in družine. Materinstvo je v islamu zelo spoštovano. Ženska kot mati uživa poseben položaj znotraj družinske hierarhije, posebno potem ko rodi moške potomce. Otroci muslimanom predstavljajo dragoceni dar, blagoslov od Alaha, zato so muslimanske družine zelo številčne, čeprav islam kontracepcije ne prepoveduje. Odnosi med starši in otroki pa so skozi celo življenje zelo čustveni in pristni. Primarna naloga ženske znotraj družine je, da se posveča gospodinjstvu in vzgoji otrok ter ostalim članom družine. Odgovorna je za najboljše možne odnose in obnašanje znotraj te skupnosti. Moški dominira v družbi in skrbi za družino, ženska pa skrbi za gospodinjstvo in je odgovorna zanj. (Huršid 1989: 36)

4. POROKA IN ZAKONSKA ZVEZA

Zakonska zveza kot družbena institucija se v islamu v osnovi vzpostavlja kot pogodba (*misak*). Njena veljavnost je odvisna od sposobnosti pogodbenih strank, ki morata biti v skladu z islamskim zakonom polnoletni in sposobni razumne presoje. Poleg tega pa je potrebna obojestranska privolitev in javna izjava v navzočnosti dveh prič o veljavnosti tega zakona (Huršid 1989: 38). Zakonske zveze muslimanov so večinoma vnaprej dogovorjene s strani staršev, ki že kmalu po rojstvu otroka iščejo primerne bodočega partnerja zanj. Pri izbiri upoštevajo družbeni in ekonomski status bodočega zakonca, saj tovrstna zveza predstavlja veliko več kot le odnos med zakoncema, predstavlja povezavo dveh družbenih skupin. (Vinkovič 2002: 19)

»Ne ženite malikovalk, vse dokler verne ne postanejo! Sužnja vernica je od malikovalke boljša, pa čeprav pamet vam malikovalka je zmešala! Ne možete svojih žensk z malikovalci, vse dokler verni ne postanejo! In suženj vernik je od malikovalca boljši, pa čeprav malikovalec pamet vam je zmešal! Takšni Ognju kličejo, a Alah z odredbo Svojo k raju in oproščanju kliče. On Svoje predpise ljudem, da bi oni razmislili, razlaga (2:221).«

Koran niti moškim niti ženskam ne dovoljuje poroke z nemuslimani, vse dokler se le-ti ne spreobrnejo v muslimansko vero. Tudi ne dovoljuje poroke najstarejšega sina z vdovo po njegovem očetu, torej z njegovo mačeho. To označi kot ogabno navado, ki izvira iz predislamskih časov. Za ženitev so moškim prepovedane njihove matere, hčerke, sestre, tete, nečakinje, dovilje, sestre po mleku, tašče, pastorki, ki so v njihovem skrbništvu, žene njihovih rojenih sinov. Prepovedano je tudi imeti dve sestri hkrati v zakonu in prepovedane so poroke s poročenimi ženskami, razen s tistimi, ki jih v vojni zaplenijo. Vse ostale ženske so primerne za poroko z vernikom, tudi kristjanke in Židinke, ker pripadajo narodom knjige. Vernik mora ženi od svojega imetja dati predpisan poročni dar, in sicer polovico takoj ob poroki, druga polovica pa ženi pripada v primeru ločitve ali moževe smrti. Višina poročnega daru je stvar dogovora, odvisna pa je predvsem od družbenega položaja ženina in pripada izključno ženi. Koran tudi priporoča, naj se tisti, ki se iz gmotnih razlogov ne more poročiti z vernico, poroči s svojo verno sužnjo, kateri mora prav tako izplačati predpisan poročni dar (4: 22-25).

5. POLIGAMIJA

»Če se bojite, da z osirotelimi ženskami ne boste pravični, potem se ženite tudi s temi, vam dovoljenimi ženskami, ki se vam lepe zde, vzemite po dve, po tri, po štiri! In če se bojite, da pravični ne boste, potem samo z eno ali s tistimi, ki v vaši so oblasti! Tako se boste najlažje pristranskosti obranili (4:3).«

Mnogoženstvo, poroka moškega z največ štirimi ženskami hkrati, je v koranu resda dovoljeno, celo priporočeno, predvsem v posebnih okoliščinah, ko je bilo treba zaščititi in poskrbeti za vojne sirote, vdove in podobno, toda hkrati tudi pogojeno in omejeno z zahtevo po pravičnem, enakem ravnanju z vsemi ženami. (Kerševan in Svetlič 2003: 33-34) Koran torej dopušča omejeno poligamijo, vendar ob tem postavlja tako težke pogoje, ki pravzaprav izključujejo mnogoženstvo in vodijo k monogamiji. Ne le da mora mož vsaki ženi omogočiti lasten del hiše ali vsaj ločen prostor, temveč se mora tudi čustveno in telesno vsem enako predajati, kar je zelo težko izvedljivo. (Hadžić 1987: 203)

Gledano s stališča pravic ima v primeru, da se možki poroči z drugo žensko, prva žena večje pravice. Od nje je tudi odvisno, ali se možki sploh lahko poroči z drugo, saj mora imeti njeno dovoljenje. Vendar pa njeno dovoljenje ni potrebno, če je žena neozdravljivo bolna, če je v menopavzi in si mož želi imeti otroke, ali pa če obstaja družbeni imperativ (npr. število žensk je večje od števila moških ali če je v javnem interesu povečati število prebivalstva). Kadar pa osebni in družbeni razlogi za poligamijo ne obstajajo, le-ta tudi s privoljenjem prve žene ni dopustna. (Vinkovič 2002: 24)

6. LOČITEV

Ker zakonska zveza v islamu ni popolnoma verska institucija, posvečena izključno z verskimi pravili, islam načeloma dopušča ločitev zakoncev, vendar morajo biti razlogi ločitve upravičeni in osnovani na zakonu. Ločitev praviloma lahko zahteva le mož, žena pa si to pravico lahko zagotovi v poročni pogodbi (Hadžić 1987: 201). Islam pozna tri oblike ločitve: ločitev, ki jo zahteva mož (*talak*), ločitev, ki jo zahteva žena (*hula*), in ločitev s sodnim odlokom. Ločitev lahko traja od tri do devet mesecev. Najpogosteje

poteka v prisotnosti dveh prič, lahko pisno ali ustno. Mož se od žene ne more ločiti v času mesečnega perila. Mož prvo objavo o ločitvi izreče po koncu menstrualnega ciklusa, drugo po koncu menstrualnega ciklusa drugega meseca in tretjo po koncu menstrualnega ciklusa tretjega meseca. V tem času se ženi ne sme približevati, lahko pa se odloči, da se vrne k njej. (Ally 1996: 237)

Odslovljene žene morajo, preden zapustijo hišo, čakati, da trikrat dobijo mesečno perilo, to je tako imenovano čakalno obdobje. Če se izkaže, da je žena noseča, jo lahko mož po porodu vzame nazaj, če se želi spraviti. Isto pravico ima žena, lahko se vrne k možu, če si le-to resnično želi. Mož lahko ženo dvakrat odslovi, potem pa jo mora obdržati ali pa se na lep način loči od nje. Ničesar, kar ji je poklonil, ne sme vzeti. Ločeni ženi, razen v primeru nezvestobe, pripada pravična preživnina in drugi del poročnega daru. Do dokončne ločitve pride potem, ko mož svojo ženo tretjič odslovi. Poroka z njo mu po tem ni dovoljena, vse dokler se ona ne omoži z drugim in jo le-ta odslovi. Možje po ločitvi ne smejo nasprotovati ženini ponovni poroki z bivšim možem. Za greh pa se jim tudi ne šteje, če ženo pustijo, preden so z njo imeli spolne odnose, samo pravično in po svojih zmožnostih jo morajo obdariti. (2: 226-237, 241)

»Vere Znanilec, ko puščate žene, jih puščajte v času, ko so čiste, in ta čas štejte in Alaha, vašega Gospodarja, se bojte! Iz hiš njihovih jih ne izženite, a naj tudi one ne odidejo, razen če očitno sramoto naredijo! ... A ko one svojega čakanja čas napolnijo, tedaj jih dobrodušno zadržite ali pa se od njih dobrodušno ločite in za priči dva pravičnika izmed vas dovedite! ... (65:1,2)«

Z ženinega stališča naslednje situacije opravičujejo njeno zahtevo po ločitvi: dolgotrajna odsotnost moža brez vednosti kje le-ta je, moževa dolgoletna zaporna kazen, moževo prijetje s strani vojnih sovražnikov, huda revščina, moževa impotenca. Za oba pa velja, da lahko zahtevata ločitev zaradi zanemarjanja, kronične bolezni, duševne zmedenosti, slabega ravnanja, napačno sestavljene poročne pogodbe, nemoralnosti. Avtor tudi poudarja, da ima žena več možnih razlogov, zaradi katerih lahko zahteva ločitev, in za to dejanje je deležna manjšega obsojanja. Po ločitvi otroci ostanejo v materinem skrbništvu, živijo pri njej doma, razen če je mati spoznana za neprimerno. Oče pa mora skrbeti za hrano in obleko, torej jih finančno vzdržuje. (Ally 1996: 236-237)

7. VDOVE

»Ti med vami, ki umrejo in žene svoje zapustijo, njihove so žene štiri mesece in deset dni čakati dolžne. Vendar, ko one svoj čas čakanja dovršijo, tedaj ni vaš greh, kar one same, častno in krepostno storijo. Alah je obveščen o vaših početjih (2: 234).«

Koran vdovam zapoveduje le, da morajo po smrti moža počakati štiri mesece in deset dni preden se ponovno odločijo za sklenitev zakonske zveze.

8. PREŠUŠTVO

»Za tiste izmed vaših žena, ki razvrat zagrešijo, proti njim štiri priče najdite med vami, da pričajo. In če pričajo, takšne žene v hiši držite, dokler jih smrt ne usmrti, ali pa jim Alah kakšnega izhoda ne najde (4:15)!«

Prešuštvo se po koranu smatra za sramotno dejanje, krivo pot, na katero naj se pravi verniki in vernice ne bi podajali. Če žena zagreši razvratno dejanje, mora mož, če jo želi kaznovati, najti štiri priče, ki to razvratno dejanje potrdijo. Prešuštnico in prešuštnika se kaznuje brez usmiljenja, s stotimi udarci z bičem, razen če se pokesata in se poboljšata (4:15-16). Prešuštnico lahko oženi le prešuštnik ali mnogobožec, vernikom je to prepovedano. Isto velja za prešuštnika, ki se lahko poroči le s prešuštnico ali mnogobožko. Tiste, ki poštene žene obrekujejo, in nato ne pripeljejo štirih prič, se prav tako kaznuje, in sicer z osemdesetimi udarci z bičem in se jih nikoli več ne pokliče za pričo, razen tistih, ki se potem pokesajo in popravijo. Če mož obtoži prešuštva svojo ženo in nima drugih prič, ki bi to dejanje potrdile, mora štirikrat zapriseči pri Bogu, da govori resnico in še petič, da naj bo preklet, če laže. Žena pa se lahko izogne kazni, če štirikrat pri Bogu priseže, da mož laže in še petič, da naj bo prekleta, če mož govori resnico (24: 2-9).

9. DEDOVANJE

»Moškim pripada del tega, kar so zapustili starši in sorodniki, in ženskam pripada del tega, kar so zapustili starši in sorodniki, pa če je tega malo ali pa veliko bilo; vsakemu določen del (4:7).«

Koran je uredil sistem dedovanja in omogočil tudi ženskam, da podedujejo določen del premoženja, ki jim pripada po starših, sorodnikih ali možu. S tem se je izboljšal tudi socialni položaj žensk, ki s svojo lastnino in premoženjem prosto razpolagajo. Pred delitvijo zapuščine je treba najprej poravnati morebitne dolgove umrlega, preostanek pa se razdeli med dediče. Način dedovanja pa je naslednji: otroku moškega spola pripada toliko, kot znaša delež dveh otrok ženskega spola. Torej sinovi dedujejo enkrat več kot hčerke. Če so potomci zgolj ženskega spola in če sta dve ali več, dedujeta dve tretjini zapuščine, če pa je le ena hčerka, ji pripada polovica zapuščine. Če ima umrli starše še žive in ni imel otrok, po njem dedujeta starša in od tega materi pripada tretjina, če pa ima umrli brate, gre njegovi materi le šestina zapuščine. V primeru, da ima umrli otroke, vsakemu od staršev pripada šestina zapuščine (4: 11). Od zapuščine soproge pripada možu polovica, če žena ni imela otrok, drugače le četrtina. Od moževe zapuščine pa ženi pripada četrtina, če mož ni imel otrok, drugače le osmina. Če moški ali ženska nimata ne staršev in ne otrok, potem deduje brat ali sestra šestino zapuščine, če pa jih je več, si skupaj delijo tretjino zapuščine (4:12).

10. OBLAČENJE

Koran vernikom, še posebej vernicam, predpisuje spodobnost, ki se kaže v nošnji primerne obleke in pajčolana. Prvotni namen tega je obvarovati žensko dostojanstvo in čast ter jih zaščititi pred nadlegovanjem moških. Ta običaj zakrivanja se je pojavil, ko je islam prišel v stik z drugimi narodi (Hadžić 1987: 206).

»Vere Znanilec, reci ženam svojim in hčerkam svojim in vernim ženam, naj svoje obleke spustijo! Tako bodo najlaže prepoznane in žaljene ne bodo. A Alah odpušča in je usmiljen (33:59).«

Koran na več mestih ponavlja, da morajo vernice povestiti svoj pogled in zakrivati svoja sramna mesta. Svoje oprsje morajo pokrivati s šalom in ne smejo razkazovati svojega nakita (24:31). To ne velja za ženske, ki so že toliko v letih, da ne morejo več upati na poroko, vendar je tudi za njih bolje, da se predpisov o zakrivanju držijo (24:60). Predpisi o oblačenju se nanašajo predvsem na ženske, od katerih se zahteva, da po ulicah hodijo pokrite s pajčolanom, ki zakriva njihove lase in spodnji del obraza, oči pa morajo imeti uprte v tla, da ne bi zapadle v kako skušnjava.

11. IZOBRAŽEVANJE

Od muslimanov se pričakuje, da izpolnijo božja pričakovanja in se izobrazijo. Priznavajo tri različne vire znanja: koran, suna in znanje, ki izhaja iz izkušenj. Posameznik naj bi se izobraževal, zaradi izpopolnjevanja svoje osebnosti in zaradi široke uporabnosti znanja. Izobrazba se začne že kmalu po rojstvu. Dolžnost tistih, ki posedujejo določeno širino znanja, je, da le-to delijo z drugimi. Želja po znanju in njegovo izpopolnjevanje pa se smatra kot akt čaščenja in je dolžnost tako moških kot žensk. (Ally 1996: 238-239)

»Naj bo vzvišen Alah, Resnični Vladar! A s Koranom ne hiti, preden se tebi objavljanje njegovo ne zaključi! In reci: »Moj Gospodar! Povečaj meni znanje!« (20:114).«

Koran gotovo ni kriv za vse ekstremne oblike neenakega položaja žensk v muslimanskih družbah, kot jih lahko ugotovljamo z vidika modernih meril. Njegova tozadevna določila in napotila dopuščajo različne razlage in prakse – od sorazmerno liberalne do patriarhalne. Vsekakor je dejstvo, da so koranska določila začela opredeljevati in urejati položaj žensk v izrazito patriarhalnem tradicionalnem okolju in obdobju, v katerem je prevladoval še bolj podrejen in brezpraven položaj žensk. Koran je gotovo uredil in izboljšal dotedanji položaj žensk in žena, jim zagotovil zaščito in pravice, ki so presegale pravice, kakršne so imele do takrat. Nesporno pa jih je uredil znotraj patriarhalnega družbenega konteksta, ki ga temeljna enakopravnost moškega in ženske pred Bogom v islamu ni odpravila. Moška dominacija odseva celo v verski neenakosti, ko se npr. musliman lahko poroči z nemuslimanko, muslimanka pa ne z nemuslimanom. (Kerševan, Svetlič 2003: 36-37)

5.5 PRIMERJAVA PRAVIC ŽENSK PO KORANU IN MEDNARODNIH DOKUMENTIH

Glavni namen mednarodnih dokumentov je zagotavljanje enakih pravic vsem ljudem ne glede na spol, raso, polt, vero ipd. Tako v mednarodnih dokumentih ne poznamo ločevanja glede na spol, in zato tako moški kot ženske uživajo enake pravice. Enakopravnost spolov se v islamskih družbah poruši predvsem pri zagotavljanju enakih političnih in ekonomskih pravic, saj v mnogih tradicionalnih islamskih družbah ženske še vedno nimajo niti aktivne niti pasivne volilne pravice ter nimajo pravice do zaposlitve v javnih službah. Vendar ta diskriminacija ne izvira iz korana, temveč iz tradicionalnejših hadisov, ki so si jih moški priredili tako, da jim zagotavljajo dominacijo v javni sferi, ženske pa potiskajo za obzidja domov. Ženske po koranu sicer imajo zagotovljeno pravico do dedovanja, do svobodne izbire zakonca, do razpolaganja z njihovim premoženjem in do izobraževanja, kot jim zagotavlja tudi deklaracija o odpravi diskriminacije žensk, vendar se le-te ne izvajajo dosledno, saj so prilagojene patriarhalni družbi. Neenakost žensk in moških se kaže tudi pri sklepanju pogodb in na sodišču, kjer enega moškega lahko zamenjata dve ženski. Ločitev lahko zahtevata oba zakonca, vendar samo mož lahko po določenem postopku odslovi ženo in je lahko poročen z večjim številom žensk.

Očiten je torej razkorak med modernimi pojmovanji ženske enakopravnosti in koranskimi napotki, zapovedmi in prepovedmi. Toda očitno so možne bolj liberalne ali bolj rigorozne interpretacije in odtod tudi različna stopnja (ne)konfliktnosti z moderno zakonodajo in enakopravnostjo žensk. Odprto ostaja vprašanje, kakšne so v muslimanskih okoljih možnosti, da bo koranska temeljna enakost moških in žensk pred Bogom bolj kot doslej vplivala na uveljavljanje večje enakopravnosti žensk v družinskih in družbenih zadevah. Do sedaj se je večkrat dogajalo nasprotno, da je družbena in družinska zapostavljenost žensk zmanjševala in oteževala možnost uresničevanja v načelu enakih religioznih pravic in obveznosti moških in žensk nasproti Bogu. Nepismena, neizobražena ženska ni mogla moliti po predpisih, saj ni znala minimalnega potrebnega arabskega besedila korana oziroma molitve; ker ni razpolagala z denarjem, dejansko ni mogla dajati miloščine; težko je romala v Meko; če je že lahko nadomestila predpisani post v mesecu ramadanu s postom v drugih dnevih, kadar ji je njena menstruacijska nečistost prepovedala opravljanje tudi te verske obveznosti. Iz

verskih obveznosti, ki ne razlikujejo med moškimi in ženskami, bi lahko izhajale zahteve po večji ekonomski, poklicni, izobrazbeni samostojnosti, kljub koransko sankcionirani družbeni neenakosti. (Kerševan in Svetlič 2003: 36-37)

6. PRAVICE ŽENSK V ISLAMU

6.1 ŽENSKE PRED POJAVOM ISLAMA

Življenje v puščavi nikoli ni bilo lahko. Ljudje so imeli občutek odgovornosti skoraj samo za pripadnike lastnega plemena. Zaradi pomanjkanja materialnih dobrin je bilo ropanje ustaljena navada predislamskega okolja in dokaz moškosti. V 6. stoletju sta politični zastoj in propad sodne oblasti v glavnem mestu Meki še poslabšala že tako splošno kaotično stanje. Pijanske orgije so bile nekaj povsem vsakdanjega, hazardne igre pa povsem zunaj nadzora. Prevladujoča religija, ki jo lahko označimo kot animistični politeizem, je vse to početje brezбриžno opazovala, obudila pa je tudi verovanje v puščavske duhove, imenovane *džin* ali demoni. (Smith 1996:138)

Pred pojavom islama so na področju Arabije prevladovala plemenske družbe, ki so bile strogo patriarhalno urejene, nasilje med njimi pa je bilo skoraj neomejeno. Kričeča neenakost po bogastvu in imetju je bila povsem normalna. Žensko so smatrali bolj za lastnino moškega kot pa za človeško bitje. Možje so se lahko poročali s poljubnim številom žensk, poroka pa je bila zgolj ohlapna zveza brez kakršnih koli moralnih in materialnih obvez. Možje so z ženami lahko počeli kar so hoteli, le-te pa niso imele nobenih pravic. Poročali so se tudi z lastnimi sestrami, hčerkami in materami. Žene niso imele pravice do očetove ali moževe dediščine, celo same so bile predmet dedovanja. Že samo rojstvo hčerke je predstavljalo nesrečo, znak nenaklonjenosti bogov, in pogosto so jih v otroštvu žive zakopali v pesek, če jim jih ni uspelo zamenjati za kakšno domačo žival ali prodati v suženjstvo. (Smith 1996: 155-156)

6.2 ŽENSKE IN NJIHOVE PRAVICE V ISLAMU

Položaj ženske v islamu je bil neštetokrat obarvan bodisi s kritičnega stališča evropskih avtorjev bodisi kot zagovarjanje samih muslimanov. Moderna etnologija dokazuje, da zatiranje žensk, ki še zdaleč ni žalostna dediščina islama, vlada prav tako v krščanskih

kot v muslimanskih deželah. V 7. stoletju našega štetja je islam začel dejaven boj proti izprijenosti, ki se je razširila v arabski družbi na poti urbanizacije, vendar ne le proti izprijenosti, ampak tudi proti njenim najglobljim vzrokom. Med te je treba uvrstiti razvrednotenje položaja žensk in med razlogi zanj je bil tedaj zanesljivo razpad starih struktur in obrambni odziv, ki ga je ta razpad izzval. Pripisati ga je treba umetnemu ohranjanju načel nomadskih klanov v večjih in manjših mestih zahodne Azije in severne Afrike. (Delcambre 1994: 168-175)

S pojavom islama je prišlo do precejšnjega izboljšanja položaja žensk v primerjavi z življenjem, ki so ga imele v predislamski Arabiji. Koran je reformiral zakone in običaje arabske patriarhalne plemenske družbe. Postavljene so bile določene omejitve. Poligamija je bila še vedno dovoljena, a omejena na največ štiri žene, s katerimi mora mož ravnati enako pravično. Institucija zakonske zveze je največ prispevala k izboljšanju položaja žensk, saj ženska tudi po poroki ostane gospodarica svoje osebnosti in lastnine, mož pa jo je dolžan materialno vzdrževati. Zakonska zveza je razglašena za sveto in je tako edino zakonito mesto spolnega akta. Koran je prepovedal detomor, Mohamed pa je svojim vernikom govoril, da je rojstvo ženskega otroka pravi božji blagoslov za starše. Ženske so bile tudi soudeležene pri dedovanju, posebnega varstva pa so bile deležne tudi vdove in sirote. Vse to so bile revolucionarne novosti za tedanje Arabce, vendar so ženske kljub izboljšanju svojega položaja z nastankom islama ostale podrejene moškim v njihovih družinah, kar odseva resničnost in vrednote takratne patriarhalne družbe. (Smith 1996:156-157)

Kljub reformam rojstvo deklice matere ni navdalo z enako radostjo kot rojstvo dečka. In to v vseh okoljih, od beduinov do kmetov, pri nižjih, srednjih in višjih slojih v mestih in celo na dvoru. Tudi pri bogatih prihod deklice ni bil povod za razsipna slavlja, tako kot je bil prihod dečka. Razlog za to ni bilo samo dejstvo, da so bile od otroštva naprej ženske odrinjene od javnega življenja, ampak tudi negotovi časi, v katerih je sin, drugače kot hčerke, lahko prispeval k preživljanju družine. Poleg tega je hčerka ob poroki svojo družino zapustila in začela živeti z moževo družino, ki jo je pomagala krepiti s sinovi, ki jih je rodila. Bodisi takoj po rojstvu bodisi, v nekaterih okoljih, sedem dni kasneje pride k staršem verski zdravnik, ki zašepeta v otrokovo uho izbrano ime in poziv k molitvi, s čimer je otrok sprejet v skupnost vernikov, po vraževernih verovanjih pa naj bi bil tudi zaščiten pred zlimi duhovi, ki bi mu lahko škodili. Suna

tudi svetuje, naj otroku sedmi dan po rojstvu ostrižejo lase in njemu v čast žrtvujejo žival. Tudi tukaj se kaže manjvrednost deklic: v navadi je bilo, da so za dečka ubili dve kameli, za deklico je zadostovala ena ali pa žrtvovanja tudi ni bilo, meso živali pa so razdelili med revne. Poleg tega so verniki dajali miloščino v zlatu ali srebru, enakovredno teži ostriženih las. (Delcambre 1994: 171-175)

Hadisi navajajo, da je Mohamed ob nočnem izletu na nebeški vrh opazil, da pekel napolnjujejo predvsem ženske. V istem smislu pa je po drugem hadisu priznal: »Če bi mi bilo dano ukazati nekemu, naj bo pokoren še komu drugemu razen Alahu, bi gotovo ukazal ženskam, naj bodo pokorne svojim možem, tako velike so moževe pravice nad njegovo ženo.« Taka izročila so del islamske kulture in razkrivajo, da zgodnji islam, ki ga danes brez konca povečujejo islamski fundamentalisti, ni bil sposoben uveljaviti splošnega zatiranja žensk. V času Mohamedovega življenja in mnogo desetletij po njegovi smrti so se ženske bojevale skupaj z moškimi kljub svoji domnevni manjvrednosti. Bojevale so se tudi za ohranitev svoje neodvisnosti. Toge predpise, ki so varovali neenakost žensk, so moški fanatično ohranjali iz strahu pred ženskami, pred tesnobo, ki ima moč ženskega poželenja za neukrotljivo, nevarno, in zato zahteva zatiranje s pomočjo strogega kodeksa vedenja, katerega kršitve pripeljejo do surovih kazni. To je bila poudarjena značilnost zgodnjega islama. (Ali 2002: 61-64)

Ko so se muslimanske osvojitve nadaljevale, je postajal patriarhalni kodeks vse strožji. Ekonomske pravice žensk so postale nepomembne, ker so jim odrekli javni prostor, da bi se o teh pravicah pogajale. Onemogočena jim je bila prisotnost vseh moških, razen njihovih mož in bližnjih sorodnikov. Prepovedano je bilo stopiti v prostore, na katere so bile omejene tako v mestnih hišah kot v palačah. Čeprav se omejitve razlikujejo od dežele do dežele, predstavlja segregacija²⁰ spolov del običajnih rutin vsakdanjega življenja. Prvi muslimanski filozof, ki je resno razmišljal o strukturalnih napakah islama v odnosu do žensk, je bil Ibn Rošd iz Kordove (1126-1198), ki je trdil, da je petsto let segregacije znižalo položaj žensk na položaj rastlin:

²⁰ Segregacija je prostorsko ločevanje različnih skupin prebivalcev ali osamitev, sekluzija. Večinoma je povezana z močno socialno diskriminacijo in ločevanjem na številnih drugih področjih. (Javornik 1998: 3808) Za islam je značilna predvsem prostorska ločitev prebivalcev glede na spol.

»Toda v teh (naših) državah sposobnost žensk ni znana, ker jih uporabljajo samo za razmnoževanje. Postavljene so torej na uslugo njihovih mož in določene za rojevanje, nego otrok in dojenje. To pa jim odreka njihove (druge) dejavnosti. Ker veljajo ženske v teh državah za nesposobne vseh človeških vrlin, pogosto zares začenjajo spominjati na rastline. Eden izmed razlogov revščine v teh državah je, da so v breme možem.« (Ali 2002: 64-68)

Prav tam avtor poudarja, da je minilo celih šesto let, preden so se spet lotili ženskega vprašanja. Novi zagovornik ženskih pravic je bil Egipčan Rifat Al Tahtavi (1801-1873), ki je študiral v Franciji, kjer je spoznal svobodo, ki so jo uživale francoske ženske. Po vrnitvi je objavil dve knjigi o položaju žensk v Egiptu. Tako kot Ibn Rošd pred njim je zahteval, da se muslimanske ženske družbeno, ekonomsko in politično izenačijo z moškimi. Harem je obsodil kot ječo, ki jo je treba uničiti, dokazoval je, da je treba prepovedati otroške poroke, vsem ženskam pa omogočiti izobraževanje.

20. stoletje je doživelo rojstvo gibanj za ženske pravice v arabskem svetu, pa tudi v južni Aziji. Ta so bila tesno povezana z naraščajočimi protikolonialnimi kampanjami, kasneje pa tako z nacionalistično kot socialistično različico protiimperializma. Ženska gibanja so bila nestanovitna. V prvi fazi so zahtevala enake politične pravice, ne da bi kritizirala religiozni kodeks, ki je obvladoval družinske zakone. Kasneje, v pokolonialni fazi, je bila ženskam dana družbena enakost, kot tudi volilna pravica, toda z izjemo Atatürkove Turčije in Tunizije niso izpodbijali šarije. Ženske so zahtevala pravico do učenja, dela in volitev. Prvi dve so jim dali v Egiptu, Iraku in Siriji, ker pa so bile to enopartijske države, volilna pravica ni imela nobenega pomena ne za moške ne za ženske. Čeprav so se ženske bojevale za svobodo skupaj z moškimi, so po doseženi neodvisnosti popolnoma prezrli njihove zahteve po reformi civilnih kodeksov, ki urejajo družinska razmerja. Zdi se, da je postalo ohranjanje teh nazadnjaških razmerij glavni steber islamske identitete v pokolonialnem obdobju. Ob koncu 20. stoletja je svet preplaval val verskega fundamentalizma. Nekatere pravice, ki so si jih ženske izborile, so bile ogrožene. Številne vodilne feministke iz muslimanskega sveta so se uklonile ob soočenju s fundamentalističnim viharjem in govorijo, da so dogovorjeni zakoni in tančica boljši od zahodnih zakonov in prešuštva. (Ali 2002: 64-68)

Tako tudi danes, po Smrketovem mnenju (2000: 276-277), nekatere islamske dežele zaznamuje izrazit patriarhalizem. Marsikje je še v današnjih časih v praksi zastiranje žensk s čadorjem, feredžo ipd., ki se prične ob prvi menstruaciji in ženska cirkumcizija, *khafd*, torej obrezovanje spolnih organov deklic. Tako kot zastiranje obraza tudi *khafd* nima osnove v koranu. Gre za prakso predislamskih kultur, ki jo je del islama med širjenjem toleriral in slednjič na določenih območjih sprejel kot suno. Dandanes tej praksi nasprotujejo mnogi muslimani in vse bolj pogoste so polemike, predvsem v liberalnejših okoljih, o upravičenosti raznih diskriminatornih praks. Riffat Hassan, v ZDA delujoča sociologinja, ugotavlja, da so koran in hadise stoletja razlagali izključno moški, kar ima za posledico, da je slab položaj žensk ukoreninjen v teologiji, prežeti z mizoginijo²¹ in androcentrizmom. Avtorica navaja, da stališče o ženski kot manjvrednem bitju temelji na treh teoloških trditvah:

- Alah je najprej ustvaril moškega in nato iz njegovega rebra še žensko;
- ženska je zakrivila človekov »padec«, izgon iz raja;
- ženska ni le ustvarjena iz, ampak tudi za moškega.

Zgoraj omenjena stališča zagovarjajo in upravičujejo hadisi, ne najdemo pa opore za njih tudi v koranu. Zato avtorica ugotavlja, da hierarhijo med spoloma ideološko opravičujejo predvsem hadisi, koranu pa pripisuje velik pomen pri zagotavljanju emancipacije žensk in spolne enakosti. Meni tudi, da bi bil koran kot vzvod depatriarhializacije islama in islamskih dežel bolj učinkovita strategija boja za pravice žensk, kot pa sklicevanje na človekove pravice in tozadevne mednarodne deklaracije. (Smrke 2000: 277-279)

²¹ Mizoginija pomeni močno bolezensko nenaklonjenost do žensk. V svoji pojavnosti gre za iracionalen in tudi globalen predsodek. Nekateri jo opredeljujejo tudi kot sovraštvo do žensk ali strah pred njimi. (Internet 12)

7. IRAK

7.1 ZGODOVINSKI PREGLED

Od pojava Iraka kot moderne države, torej od ustanovitve Hašemitske²² monarhije leta 1921 dalje, je bila iraška politika pogosto subjekt ekstremov: od avtoritarne monarhije do zatirajočega totalitarizma, od civilno-etničnih sporov do vojaških napadov na sosednje države. Ustanovitev Iraka iz treh različnih in ločenih provinc Otomanskega imperija²³ (dveh arabskih in ene kurdske) je pustila za sabo vrsto notranjih in zunanjih sporov o naravi in legitimnosti iraškega sistema. Irak, nekoliko drugačen od ostalega arabskega sveta, se tako že vso zgodovino sooča s problemi notranje legitimnosti in nacionalne povezanosti. (Internet 1)

Zgodovina Iraka se začne z britansko okupacijo Otomanskih provinc (Basre²⁴, Bagdada in Mosula²⁵), ki se je pričela leta 1914. Leta 1920 je Velika Britanija dobila od Društva narodov mandat za vlado v Iraku. Britanska vlada je želela ustanoviti prepoznavno avtoritativno državo, v kateri bi vladala stroga hierarhija. Pri tem se je naslonila na bivšo otomansko upravno elito, za katero je bila nova država Irak zagotovilo za njihovo osrednjo vlogo in status. Britanska vlada je namerno preslišala Kurde, ki so predstavljali 20% tedanjega prebivalstva, in Asirce²⁶, ki so želeli drugačen režim, ter jim tako onemogočila dostop do vladajočih elit. (Tripp 2000)

Iračani so se kmalu začeli upirati britanski nadvladi. Leta 1920 se je oblikovala tajna organizacija - Varuh neodvisnosti, večina njenih članov pa je bila šiitov. Vendar pa so v boju proti britanski nadvladi šiiti bojevali skupaj s suniti, kar je bil očiten znak, da lahko obe sekti bivata skupaj. Kljub velikemu uporju je Britancem uspelo do oktobra zadeve pomiriti, saj so imeli veliko bolj moderno orožje od Iračanov. Upor oziroma arabski nacionalizem je prvič združil šiitske in sunitske muslimane, ki so pozabili na stare

²² Od 10. stol. do leta 1924 so bili Hašemiti vladarska družina v Meki. So potomci Mohamedovih prednikov. Od leta 1921 do leta 1958 so bili kralji v Iraku. (Dolinar 2004: 362)

²³ Otomanski imperij je bil mnogoetnična država, ki je obstajala med letoma 1299 in 1923. Bil je eden največjih imperijev, ki so vladali ob obalah Sredozemskega morja. Na višku svoje moči je obsegal območje Anatolije, Srednjega vzhoda, del Severne Afrike in jugovzhodno Evropo. (Internet 9)

²⁴ Basra je pristaniško mesto na jugu Iraka, ob sotočju Evfrata in Tigrisa.

²⁵ Mosul je z nafto bogato mesto, ki se nahaja na severu Iraka.

²⁶ Asirci so staroselci severnega Iraka. Gre za ljudstvo krščanske vere, ki živi še v Turčiji, Iraku, Iranu in Armeniji. (Dolinar 2004: 52)

razprtije in začeli sodelovati v boju zoper britansko kolonialno oblast. Novembra istega leta se je oblikovala prva vlada, v kateri so imeli suniti večino, ki pa je bila pod popolnim nadzorom Britancev, medtem ko so bili šiiti izključeni. Vlada je ustanovila tudi iraško vojsko. (Tripp 2000)

Mednarodna konferenca leta 1921 v Kairu je določila, da postane Irak kraljevina pod vodstvom Amir Fejsala, ki je pripadal Hašemitskemu klanu. Kot kralj je moral najprej urediti odnose z Veliko Britanijo, ki je želela obdržati vpliv v tem delu sveta. Britanci so ustanovili iraško državno upravo, določili državne meje ter vzpostavili politični in ustavni sistem. Z iraško vlado so sklenili sporazum, ki jim je omogočal nadvlado. Šele leta 1932 je Društvo narodov odvzelo mandat Veliki Britaniji in priznalo neodvisnost Iraka. (Tripp 2000)

V tridesetih letih so v arabske dežele iz Sovjetske zveze prispeli arabski komunisti z nalogo kominterne²⁷ in sovjetskega voditelja Stalina, da začno pripravljati oborožene prevrate in s tem prevzemati oblast. Leta 1934 so ustanovili Komunistično partijo Iraka. Leta 1935 so iraški komunisti s podporo Moskve poskušali z državnim udarom zrušiti monarhijo. Toda zaradi zelo majhne podpore med Iračani so vladne enote zlahka preprečile komunistično revolucijo in aretirale večino komunistov (Areh 2004: 19-20)

Ob izbruhu druge svetovne vojne so arabski nacionalisti poskušali izrabiti nemoč Britanije. Podprli so nacistično preganjanje Judov in v Bagdadu Arabce pozvali, naj podprejo nacizem in fašizem. Nemci so iraške nacionaliste oskrbovali z denarjem, protijudovskimi knjigami in filmi. Aprila 1941 so s pomočjo vojske izvedli državni udar in v osrednjem Iraku pobili na stotine judovskih družin, ki so bile v državi kot manjšina prisotne že več stoletij. Britanci so hitro ukrepali in iz Indije in Transjordanije napadli Irak ter ga v mesecu dni ponovno zasedli. (Areh 2004: 21)

Britanija je po drugi svetovni vojni na Bližnjem vzhodu izgubila vse kolonije, zasedali so le še Kuvajt. Irak se je leta 1945 vključil v Arabsko ligo²⁸, nato pa še v OZN. Po

²⁷ Kominterneta je bila ustanovljena marca 1919 v Moskvi. Njena glavna naloga je bila izvedba socialistične revolucije v svetu. Leta 1943 jo je Stalin samovoljno razpustil. (Dolinar 2004: 505)

²⁸ Arabsko ligo ali ligo arabskih držav so ustanovili 22. 3. 1945. Gre za regionalno organizacijo, katere cilj je povezati in utrditi suverenost arabskih držav in preko katere države članice medsebojno usklajujejo

vojni je prišlo do nasprotij in krvavih spopadov med Arabci in evropskimi Judi, ki so se zatekli v Palestino. Čeprav je posebna komisija Združenih narodov leta 1947 predlagala in izglasovala rešitev problema z razdelitvijo dežele (dve tretjini naj bi pripadli Arabcem, ena tretjina pa Judom), le-ta ni preprečila vojne med Izraelci in Arabci, ki je trajala do leta 1949, ko so bili Arabci prisiljeni sklicati začasno premirje. Zaradi vsearabskega besa so iraške oblasti izgnale več kot 120.000 Judov, tako je v Iraku izginil večji del judovske manjšine. Vojna je precej prizadela revno iraško državo, saj je kralj kar 40% državnih prihodkov namenil za pomoč palestinskim beguncem in financiranju iraških enot, ki so se borile proti Izraelu. (Areh 2004: 26-28)

S padcem monarhije in vzpostavitvijo republike leta 1958 je nov režim pod vodstvom generala Abdula Karima Kasima napolnil Irak z zavestjo identitete in opredelil njegovo vlogo v arabskem svetu. Nova oblast je razglasila »zmago socialistične revolucije«. Začelo se je neprekinjeno krvavo obdobje iraške zgodovine. Februarja 1963 je del iraške vojske pod vodstvom bassističnih²⁹ častnikov izvedel vojaški udar, Kasim je bil odstavljen in usmrčen. Vodenje države je prevzel Abdel Salam Arif, nebassistični uradnik, ki je predstavljal širšo koalicijo z arabskimi nacionalisti. Stranka Baas ni pridobila želene moči, saj je znotraj nje prišlo do razkola med vojaškim in civilnim krilom, nekateri njeni privrženci pa so pristali v zaporu, tudi Sadam Husein in Al Bakr. Leta 1964 je bil Sadam Husein imenovan za namestnika generalnega sekretarja stranke Bass, Hasana Al Bakra pa so izvolili za predsednika. Oba sta bila takrat še v zaporu. (Tripp 2000, Areh 2004: 78-79)

Bassisti so bili oslabljeni in so delovali v ilegali. Spopadali so se z bratoma Arif (najprej z Abdel Salam Arifom, nato z Abdel Rahman Arifom, ki je nasledil brata po smrti v helikopterski nesreči). Leta 1968 so skrbno načrtovali državni udar. Tako so 17. 7. 1968 odpadniški vojni oficirji odstavili Abdela Rahmana Arifa s pomočjo stranke Baas in njene močne milice. Oklicana je bila ljudska republika, namesto vlade so imenovali svet revolucionarnega poveljstva³⁰, ki je Hasana Al Bakra imenoval za predsednika Iraka, Sadam Husein pa je bil izbran za podpredsednika države. (Tripp 2000, Areh 2004: 81)

gospodarsko-trgovinske, komunikacijske, kulturne zadeve, državljanstva, potne liste in vizume, socialne in zdravstvene zadeve. Stalni sedež Lige je v egiptovskem Kairu. (Internet 9)

²⁹ Stranka Bass je zagovarjala socialistično različico panarabskega nacionalizma.

³⁰ Svet revolucionarnega poveljstva je bil vrhovna institucija v državi, ki je bila ustanovljena s ciljem vrniti oblast ljudstvu. Svet je imel tako zakonodajne kot izvršne pristojnosti. Splošni pristojnosti Sveta sta

Al Bakr in Husein sta ustanovila različne mehanizme nadzora in represije nad družbo. Za vsako pomembno državno institucijo sta ustanovila vzporedno organizacijo, ki je imela pravo moč. Vojsko je nadzoroval vojaški aparat, ki je bil vzporednica ministrstvu za obrambo. Isto je bilo s policijo, celo v svojo stranko sta postavila svoje nadzornike (vohune). Stranka je dobila popoln nadzor nad državo do leta 1977, ko je bilo baasistično regionalno poveljstvo spojeno s svetom revolucionarnega poveljstva in vsi člani prvega so postali državni ministri. Strah pred notranjim sovražnikom in kurdsкими upori je v šestdesetih in sedemdesetih letih močno oslabil Irak. Sadam Husein je v tem videl priložnost, da znova združi Arabce in postane njihov veliki voditelj. (Tripp 2000, Areh 2004: 93)

7.2 IRAK POD SADAMOM

10. julija 1979 je na sestanku sveta revolucionarnega poveljstva predsednik Al Bakr oznanil, da odstopa s položaja in oblast prepušča Sadamu Huseinu. Resnični vzrok odstopa ni znan, najverjetneje pa ga je k temu prisilil Sadam s svojo vojsko. Pod Sadamovim vodstvom je prišlo do velike rasti ekonomije, predvsem zaradi rasti cene nafte. Irak je postal največji proizvajalec nafte v Zliveru. Z razporejanjem dobičkov od prodaje nafte si je Sadam pridobil veliko moč. Razvoj državnega nadzora nad ekonomijo mu je pomagal oblikovati široko podporo njegovemu režimu. (Internet 1)

Septembra 1980 je Sadam tako odstopil od leta 1975 sklenjenega sporazuma z Iranom ter ga napadel. Po začetnih zmagah je bila iraška vojska kmalu zaustavljena in leta 1982 je Irak že iskal možnosti za premirje. Od leta 1980 do leta 1988 je bil Irak zaznamovan z vojno z Iranom, kar je prineslo spremembo v političnem režimu. Husein je pridobil še več osebne moči, vojna pa je pripeljala do ekonomske krize v državi. (Internet 1)

Sadam Husein je leta 1988 uporabil kemično orožje celo nad svojim prebivalstvom – Kurdi. Veliko ljudi pa je zaprl v taborišča. Še preden si je država lahko ekonomsko opomogla, je že bila v vojni s Kuvajtom. Leta 1990 je Irak napadel Kuvajt, saj mu

bili izdajanje zakonov in sprejemanje odločitev, potrebnih za izvajanje le-teh. Svet je z 2/3 večino izvolil predsednika države. (Internet 3)

slednji ni hotel odpisati dolgov, ki si jih je ustvaril v vojni. Državi sta tudi sicer imeli dolgoletni ozemeljski spor, tako da se je Sadam odločil, da Kuvajt enostavno priključi k Iraku. Varnostni svet³¹ Združenih narodov je iraško aneksijo (priključitev) Kuvajta obsodil in postavil rok za umik iraških enot iz države. Ker se Iračani niso umaknili, so zavezniške sile z Združenimi državami Amerike in Veliko Britanijo na čelu januarja 1991 začele bombardirati Bagdad – operacija PUŠČAVSKA NEVIHTA. (Tripp 2000)

Zalivska vojna je trajala šest tednov in je bila za državo prav tako uničujoča kot pred tem osemletni spopad z Iranom. Američani so z zavezniki v zgodovinsko kratki vojni bliskovito osvobodili Kuvajt in prodrli na jug Iraka. Za trajno premirje so Združeni narodi zahtevali uničenje vseh zalog orožja, še posebej tistega za množično uničevanje: jedrskega, biološkega in kemičnega. Kmalu je postalo jasno, da Irak ne namerava izpolniti zahtev mednarodne skupnosti, zato so proti njemu uvedli stroge gospodarske ukrepe. Prav tako se je Irak med vojno pričel srečevati z organizirano opozicijo Kurdov in šiitov, ki so uprizorili vstaje tako na severu kot na jugu. Upor so nato zatrli, režim je vzpostavil nadzor z množičnimi usmrčitvami in oskrunitvijo šiitskih svetih mest, izvajali so deportacije ljudi in izsuševanje močvirij na jugu ter na severu. Približno 1,5 milijona Kurdov pa je bilo izgnanih v Turčijo in Iran. (Tripp 2000)

Kljub sankcijam in mednarodni izolaciji, ki je sledila zalivski vojni ter močni opoziciji s strani šiitov, je Sadam Husein uspel ohraniti režim. Naučil se je prilagoditi mednarodnim omejitvam ter razvil nove instrumente za preživetje. Režim je ohranjal moč s pomočjo zapletenega varnostnega aparata, širokega kroga obveščevalcev, nasilja, ekstremne surovosti, katerega cilj je bila odstranitev vsakršnega nesoglasja in spretno uravnoteženje tekmujočih si sil. Sadam Husein je skoncentriral odločanje znotraj ozkega kroga družine, članov tikritskega³² plemena, iz katerega izhaja, in zaupnikov, s katerimi je bil povezan. Držal se je načela »ubijaj ali bodi ubit«. (Internet 2)

³¹ Funkcijo izvršilnega in hkrati reprezentativnega organa OZN, kadar gre za vprašanja mednarodnega miru in varnosti, ima Varnostni svet (VS). Slednji ima 15 članic, med njimi je 5 stalnih (Francija, Kitajska, Rusija, ZDA in Združeno kraljestvo). Generalna skupščina voli 10 ostalih, nestalnih članic za obdobje dveh let. Vsakoletne volitve nove skupine petih nestalnih članic so oktobra v Generalni skupščini. Varnostni svet ima za ohranjanje miru podeljene posebne pravice, ki mu omogočajo takojšnje in učinkovito ukrepanje. Lahko razišče vsak spor ali položaj, ki bi utegnil pripeljati do trenja med državami. Če spor preraste v oborožen spopad, je prva naloga VS, da spopad čim prej zaustavi. VS sme tudi odločati o uporabi prisilnih ukrepov, gospodarskih sankcij ali o kolektivnih vojaških akcijah. (Internet 8)

³² Tikrit je vas na severu Iraka, v kateri je Sadam Husein odraščal.

Protirežimske opozicijske skupine so leta 1994 izvedle več incidentov in bombnih napadov na partijske funkcionarje in vladna poslopja. V Bagdadu so odjeknile številne eksplozije in izbruhnili manjši strelski spopadi med vlado in uporniki. Konec leta 1994 je Sadam Husein ustanovil posebno oboroženo partijsko milico za boj proti notranjemu sovražniku. Poveljstvo je zaupal sinu Udaju, milico pa so imenovali »Sadamovi fedajini«. Fedajini so vdirali v stanovanja, mestne četrti in vasi, izvajali racije ter zverinsko mučili in ubijali ljudi. Že po mesecu dni obstoja so postali strah in trepet iraškega prebivalstva. (Areh 2004: 263)

Istočasno je Sadam preoblikoval večino državnih institucij, vključno z vladnim kabinetom, sodstvom in vojsko v podporne institucije svojega režima. Ideološko kohezivnost je pomagala vzdrževati tudi stranka Baas. Na ekonomskem področju je režim zasledoval dva cilja: zagotoviti prehranjenost državljanov z racionalno razporeditvijo hrane ter zagotoviti lastno dominacijo skozi razporeditev dobrin, ki so bile zaradi mednarodne izolacije in sankcij redke, kar je režimu omogočilo še večji monopol nad prisilo in kaznovanjem. Zadnji element, ki je pomagal ohranjati stabilnost režima, so bile Sadamove osebne izkušnje. Po dolgih letih uspešnega nadzora nad Irakom si je pridobil veliko znanja o političnem vodenju in se s tem naučil nadzorovati razmere v državi. Husein je hkrati zasedal položaj predsednika sveta revolucionarnega poveljstva, generalnega sekretarja vladajoče stranke Baas, predsednika vlade, poveljnika vojske in predsednika države. (Internet 1)

Januarja 1997 je po dogovoru med Združenimi narodi, Francijo in Irakom začel teči program »Nafta za hrano«. Denar od prodaje iraške nafte je posebni odbor Združenih narodov porabil za hrano, ki jo je s pomočjo iraških oblasti razdelil Iračanom. Ker je iraški režim trdil, da se humanitarne razmere v državi ne bodo spremenile, če ZN v najkrajšem času ne ukinejo sankcij proti iraškemu ljudstvu, je varnostni svet ZN decembra 1997 potrdil povečanje izvoza iraške nafte v zameno za hrano in zdravila. (Areh 2004: 329, 335)

V začetku leta 1998 je Iraku grozil bombni napad, če takoj ne obnovi inšpekcij posebne komisije Združenih narodov za razorožitev Iraka ali UNSCOM-a. Komisija je od zalivske vojne dalje, s prekinitvami in nasprotovanji iraških oblasti, ki so pripeljale tudi

do posameznih incidentov, v Iraku iskala in proučevala iraško orožje za množično uničevanje. Ker obnovitev inšpekcijskih pregledov po večkratnih poskusih ni uspela, iraški voditelj Sadam Husein pa je inšpektorje Združenih narodov obtožil, da vohunijo po Iraku in da načrtujejo rušenje obstoječe iraške oblasti, je okoli 100 inšpektorjev 15. decembra zapustilo Bagdad, z njimi pa je odšlo tudi okoli 200 pripadnikov človekoljubnih organizacij. 16. decembra 1998 so ameriške in britanske zračne sile izvedle operacijo »Puščavska lisica«, ki je trajala 70 ur. Tarče napadov so bili objekti tajne policije, republikanske garde, letališča, predsedniške palače itd. Z napadom so želeli prisiliti iraške oblasti, da obnovijo sodelovanje z inšpektorji, vendar Sadam kljub grožnjam ni popustil in inšpektorji se naslednja štiri leta niso vrnili v Irak. (Areh 2004: 339-348)

7.3 SADAMOVI ZADNJI DNEVI

Husein je bil na oblasti od leta 1979 in je, vsaj navzven, užival široko podporo javnosti. To je razvidno predvsem iz rezultatov referendumov. Na referendumu 15. oktobra 1995 je po uradnih podatkih 99,96 odstotka iraških volivcev glasovalo za to, da se mu podeli predsedniški mandat sedmih let, ki ga je mogoče brez omejitev podaljševati. Zadnje volitve so bile 15. oktobra 2002, potem ko je iraški parlament na izrednem zasedanju soglasno odobril kandidaturo predsednika države Sadama Huseina za nov predsedniški mandat. Izredno sejo parlamenta so sklicali potem ko je svet revolucionarnega poveljstva, sprejel odločitev, da predsednika predlaga za nov mandat. Okoli 11,5 milijona volivcev je moralo odgovoriti na vprašanje: "Ali se strinjate, da Sadam Husein ostane predsednik?" Na volitvah je bil Husein edini kandidat. Dobil je 100% podporo vseh volilnih upravičencev in s tem nov mandat. Po mnenju neodvisnih opazovalcev je vzrok za to dejstvo, da so morali ljudje glasove oddati na improviziranih voliščih, kjer je bil prostor za oddajo glasov ločen le z zaveso, iz strahu pred morebitnim kasnejšim pregonom pa si nihče ni drznil na volilnem lističu obkrožiti "ne". (Internet 5)

V predvolilni kampanji, ki je pri Huseinu traja vsa leta njegove vladavine, so govorili predvsem o uporabi iraškega ljudstva proti ZDA. Opozicije ni bilo, saj uradno ni niti obstajala. Da bi dokazali svojo privrženost, so nekateri odgovore obkrožali s krvjo, očetje so v imenu družinskih članov oddali tudi do 30 glasov, volili pa naj bi celo otroci.

Čeprav se po podatkih Iraškega inštituta za demokracijo z vladavino Sadama Huseina niso strinjali vsaj Kurdi na severu države, proti katerim je Sadam konec osemdesetih izvajal vojaške kampanje s kemičnim orožjem, je uradni Bagdad trdil, da je predsedniku uspelo celo izboljšati rezultat izpred sedmih let. Takratnih 99.96 odstotka je leta 2002 zaokrožil prav do zadnjega glasu, kar je statistično pomenilo, da je na svojo stran pridobil še zadnjih 4 tisoč nasprotnikov. (Internet 5)

Po sprejemu resolucije Združenih narodov št. 1441 (8. novembra 2002), s katero so ocenili, da Irak s svojim orožjem za množično uničevanje predstavlja resno grožnjo svetovnemu miru, so v Irak odpotovali inšpektorji združenih narodov za nadzor nad iraškim orožjem za množično uničevanje. Združeni narodi so od iraškega režima zahtevali takojšnjo in brezpogojno razorožitev. Inšpektorji so pregledali objekte, za katere so sumili, da Bagdad v njih izdeluje prepovedano orožje, toda v večtedenskih preiskavah niso našli dokazov o razvoju iraškega jedrskega orožja. Do 8. 12. 2002 je moral Irak v skladu z zgoraj omenjeno resolucijo Varnostnemu svetu predložiti poročilo o vseh vidikih svojih programov za razvoj kemičnega, biološkega in jedrskega orožja ter sistemov za njihovo uporabo. Irak je 7. 12. 2002 inšpektorjem Združenim narodom, pred iztekom roka, izročil na 11.807-ih straneh natipkane dosjeje, v katerih so v angleškem jeziku navedeni podatki o iraškem kemičnem, biološkem in jedrskem orožju. Priložili so še besedila in fotografije na dvanajstih CD-romih, na katerih so polletna poročila o programih iraškega oboroževanja od julija 1998 do julija 2002. (Internet 15)

Svet ni imel enotnega mnenja o vprašanju vojaške intervencije proti Iraku, razdeljena je bila tudi Evropa. Prva skupina, v kateri so bile najvplivnejše Francija, Nemčija in Rusija, je zagovarjala stališče, da je treba krizo rešiti s političnimi sredstvi. Druga skupina, na čelu katere sta bili ZDA in Velika Britanija, pa je trdila, da zaradi 12-letnega skrivanja orožja krize ni več možno rešiti s političnimi sredstvi, in da bo vojna osvobodila iraško ljudstvo. Države se tudi niso mogle dogovoriti, koliko časa je treba dati inšpektorjem za razorožitev Iraka. ZDA, VB in Španija so zahtevale, naj varnostni svet Združenih narodov sprejme novo resolucijo, v kateri bi potrdil ultimatum Iraku, ki naj bi se iztekel 17. 3. 2003. Francija, Nemčija, Rusija in Kitajska so takšnemu ultimatu nasprotovale in zahtevale, da je treba inšpektorjem za razorožitev dati več časa. 12. marca je britanski premier Tony Blair predlagal kompromisni predlog, s katerim bi delo

inšpektorjev podaljšali do 27. marca. Britanski predlog sta podprli le ZDA in Španija, Francija, Nemčija in Rusija pa so predlogu odločno nasprotovale in zahtevale več časa za razoroževanje. Tudi Irak ni pristal na britanski kompromisni predlog. Označil ga je za vojno napoved. Ameriške sile so zato v Zaliv poslale še zadnje bombnike B2 z radarskimi sistemi, v Rdeče morje so iz Sredozemskega preselili deset vojaških ladij, skupaj z obema letalonosilkama, ker Turčija ameriškim četam ni dovolila prehoda čez svoje ozemlje v severni Irak. V Zalivu je bilo 225 000 ameriških, 45 000 britanskih in 2000 avstralskih vojakov. T. i. koalijske sile³³ so ultimatum kljub velikemu nasprotovanju svetovne javnosti in množičnim protivojnim protestom predstavile na 19. marec 2003. (Areh 2004: 379, 380, 394-397)

7.4 NAPAD NA IRAK IN SADAMOV PORAZ

20. marca so ob pol šestih zjutraj sirene v Bagdadu oznanile začetek napada na Irak. Koalijske sile so prodirale v državo po kopnem, morju in zraku. Napredovale so hitro, veliko iraških vojakov se je predalo. V njihovih vrstah sta vladala panika in kaos. Povsod po svetu so se vrstile številne protivojne demonstracije. Protestniki so ZDA in VB obtoževali za agresivno vojno in zločine nad iraškimi civilisti ter zahtevali takojšen umik iz Iraka. 6. aprila so ameriške sile dosegle Bagdad, kjer so iraške sile izvedle silovito protiofenzivo z več tisoč vojaki, težkimi topovi in oklepniki. Ameriške enote so napad odbile ter na več mestih prebile močno utrjeno iraško obrambo in jo povsem uničile. Bagdad je padel 9. aprila. Britanske sile so zavzele Basro, v tednu dni pa so padla še druga mesta v Iraku. 17. aprila je bil zadnji večji spopad med ameriškimi in iraškimi silami. 1. maja pa je ameriški predsednik George W. Bush tudi uradno razglasil konec vojne. (Areh 2003: 398-404)

Ameriške sile so se iskanja 55 vodilnih članov iraškega režima lotile zelo sistematično. Do junija so koalijske sile aretirale kar polovico vseh iskanih voditeljev. Najbolj so seveda iskali Sadama in njegova sinova. Sadam je po tonskih posnetkih pozival svoje privrženca in iraško ljudstvo k »boju proti okupatorjem do smrti«. 22. julija so

³³ Koalijske sile je izraz za skupino držav, ki delujejo izven nadzora OZN. Najbolj znana uporaba tega izraza je za koalicijo držav, ki so sodelovale v invaziji na Irak 2003 pod vodstvom ZDA. Ta koalicija se je odločila za tako delovanje zaradi prepričanja, da OZN ne bi storila zadosti pri razoroževanju Iraka. OZN tudi ni podprla operacije in ji ni dala legitimne podpore. (Internet 9)

Američani od lokalnega plemenskega voditelja dobili zanesljiv podatek o skrivališču Sadamovih sinov – Udaja in Kuseja. Ameriške specialne enote v Mosulu so obkolile hišo, v kateri sta se skrivala, in po večurnem spopadu sta bila oba ubita. Po številnih operacijah in zbiranju podatkov je ameriška centralna obveščevalna agencija CIA menila, da se 66-letni Sadam Husein skriva v okolici Tikrita. 13. decembra zvečer so po novem namigu ameriški vojaki obkolili dve kmetiji severozahodno od vasi Ad Daur, približno 16 kilometrov od Tikrita. Prva kmetija je bila prazna, v drugi pa so aretirali dva oborožena stražarja. Specialci so nato preiskali okolico hiše ter pod dračjem in blatom našli ploščo, ki je zapirala vhod v manjšo luknjo, v kateri se je skrival Sadam Husein. Sadam se je ameriškim vojakom predal brez boja. Takoj po prijemu pa so ga vojaki odpeljali v ameriško oporišče nekje v Iraku. V Bagdadu in drugih iraških mestih so številni Iračani na ulicah proslavljali ujetje diktatorja, še posebej Kurdi in šiiti. Le v Tikritu in Faludži³⁴, kjer je bilo največ privrženecv nekdanjega voditelja, so organizirali protiameriške demonstracije. Aretacijo nekdanjega iraškega voditelja so pozdravili v večini držav po svetu, tudi v državah, ki so nasprotovale vojni. Ameriška administracija je Sadamu podelila status vojnega ujetnika, tako da uživa vse pravice, ki jih vojnim ujetnikom zagotavlja ženevska konvencija³⁵. (Areh 2004: 410-415)

7.5 NOVI IRAK (povzeto po Internet 5)

Le enajst dni po razglasitvi konca vojne, torej 12.5., je Paul Bremer postal vodja začasne uprave v Iraku. Začasna uprava je takoj razpustila vojsko in varnostne organizacije, ukinila je tudi obrambno ministrstvo, saj naj bi tam zaposleni podpirali režim strmoglavljenega iraškega predsednika Huseina. Varnostni svet Združenih narodov je sprejel ameriško-britansko-španski predlog resolucije o ukinitvi gospodarskih sankcij proti Iraku. 13. 7. je prvič po padcu Sadamovega režima v iraški prestolnici zasedal 25-članski svet prehodne iraške vlade pod ameriškim pokroviteljstvom, v katerem so sedele najpomembnejše iraške politične in verske osebnosti. Na zasedanju, ki se ga je udeležil tudi ameriški upravitelj Iraka Paul Bremer,

³⁴ Faludža je sunitsko mesto nekaj deset kilometrov zahodno od Bagdada.

³⁵ Ženevske konvencije, podpisane 12. 8. 1949, sestavljajo naslednji dokumenti: konvencija o izboljšanju usode ranjenih in bolnih pripadnikov oboroženih sil v vojni, konvencija o izboljšanju usode ranjenih in bolnih pripadnikov oboroženih pomorskih sil, konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki, konvencija o zaščiti civilnih oseb v času vojne in dodatni protokol h konvencijam o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov, ki je bil podpisan 8. 6. 1977. (Internet 14)

so 9. april, datum padca nekdanjega režima, razglasili za državni praznik. Svet je do izvolitve prve demokratične vlade v Iraku postavljaj in razreševal ministre in diplomate, sprejemal proračun ter sodeloval pri pripravi iraške ustave.

Konec februarja 2004 so Združeni Narodi izdali poročilo, da je do 30. junija potrebno oblikovati začasno vlado, ki bi bila na oblasti do parlamentarnih volitev, ki bi jih lahko izvedli konec istega leta. Člani sveta prehodne iraške vlade so 8. 3. podpisali začasno ustavo in s tem končali proces pogajanj o prihodnji ureditvi Iraka. 17. 5. je bil v samomorilskem napadu z avtomobilom bombo ubit vodja iraškega vladnega sveta, šiit Abdel Zahra Osman, znan tudi kot Izadin Salim. Svet je za novega predsedujočega imenoval Gazija Mašala Adžila al Javerja. 1. 6. je bil iraški vladni svet razpuščen, imenovana je bila začasna vlada pod vodstvom Ijada Alavija. Za predsednika države so imenovali Gazi al Javarja.

28. 6. so ZDA formalno vrnil suverenost Alavijevi začasni vladi. Ameriška okupacija Iraka je bila s tem končana. Američani so iraškim oblastem predali tudi nekdanjega diktatorja Sadama Huseina, ki je v začetku julija prvič stopil pred sodišče. Začasna uprava je bila s tem razrešena in Bremer je zapustil Irak. Nove iraške oblasti so koalicijske sile pozvale, naj ostanejo v Iraku in jim pomagajo zagotavljati varnost v državi. Irak je tudi po prenosu suverenosti ostal nevarna dežela, v kateri delujejo uporniške skupine. 18. 8. je konferenca iraških političnih in verskih voditeljev izbrala 100-člansko začasno skupščino, katere naloga je bila nadzorovanje začasne vlade in priprava volitev januarja 2005. 5. 10. je ameriški obrambni minister Donald Rumsfeld potrdil, da v Iraku niso našli dokazov o orožju za množično uničevanje in o povezanosti Huseinovega režima z Al Kaido. Prav domnevna povezava Al Kaide z režimom Sadama Huseina pa je bila razlog za napad na Irak marca 2003. Tudi eden vodilnih ameriških inšpektorjev za orožje, Charles Duelfer, je v svojem končnem poročilu zatrdil, da ni našel nobenih dokazov, da je Irak po letu 1991 izdeloval katerokoli orožje za množično uničevanje.

Volilna komisija v Iraku je 6. 1. 2005 dodelila volilno pravico 14-im od okoli 23-ih milijonov Iračanov, tudi okoli milijon Iračanom, starejših od 18 let, ki živijo v tujini. V Iraku so se kljub grožnjam teroristov 30. 1. odprla volišča, na katerih so lahko Iračani

oddali svoje glasove na prvih svobodnih volitvah po padcu režima Sadama Huseina. Volilni upravičenci so volili 275 predstavnikov prehodne narodne skupščine, ki bo morala do konca leta sestaviti novo ustavo in pripraviti vse potrebno za prve redne parlamentarne volitve. Prav tako so volili predsednika države in dva njegova namestnika, regionalne svete v 18 provincah ter regionalne parlamente v treh kurdskih provincah na severu države. Na volitvah je kandidiralo 110 strank in volilnih list, kandidatov, tudi neodvisnih, pa je bilo skoraj 7700. Po podatkih volilne komisije je na voliščih svoje glasove oddalo okoli osem milijonov volilnih upravičencev oziroma okoli 60 odstotkov.

Skrajneži so žal uresničili svoje grožnje, tako da je nasilje na volilni dan zahtevalo najmanj 44 smrtnih žrtev, med žrtvami pa naj bi bilo tudi osem samomorilskih napadalcev. 13. 2. je osrednja volilna komisija sporočila uradne rezultate januarskih volitev. Zmagala je šiitska Združena iraška zveza, ki je prejela več kot 47 odstotkov glasov. Na drugem mestu je pristala koalicija kurdskih strank s 25-imi odstotki, na tretjem pa lista kandidatov začasnega iraškega premiera Ijada Alavija s skoraj 14 odstotki glasov. Dva dneva po razglasitvi rezultatov je zmagovalka, Združena iraška zveza, začasnega iraškega podpredsednika Ibrahima Džafarija predlagala za novega iraškega premiera, za predsednika države pa je podprla Kurda Talabanija, ki je bil 6. 4. tudi izvoljen. Za podpredsednika je narodna skupščina izvolila dotedanjega začasnega predsednika, sunita Gazija al Javerja, in dotedanjega začasnega finančnega ministra, šiita Adela Abdela Mahdija. Za izvolitev v 275-članskem parlamentu so kandidati potrebovali dvotretjinsko večino.

Izvoljeni predsednik in oba podpredsednika sestavljajo predsedniški svet, ki je v Bagdadu 7. 4. slovesno zaprisegel. Na položaj iraškega premiera je predsedniški svet imenoval šiitskega vodjo Ibrahima al Džafarija, ki je do sredine aprila po večmesečnih pogajanjih sestavil osnutek seznama ministrov nove iraške vlade. Po potrditvi seznama kandidatov s strani predsedniškega sveta je al Džafari 27. 4. sestavo nove vlade poslal v potrditev iraškemu parlamentu. 28. 4., tri mesece po prvih demokratičnih volitvah, je Irak dobil prvo demokratično izvoljeno vlado. Poslanci so sestavo nove vlade potrdili le deloma, oziroma 27 ministrov in 5 vršilcev dolžnosti ministrov. Nova vlada bo državo vodila do parlamentarnih volitev, ki bodo predvidoma v decembru tega leta. Iraški parlament je na seji tudi počastil spomin na poslanko Lamio Abed Haduri al Sakri, ki so

jo na njenem domu v Bagdadu ubili skrajneži. Al Sakrijeva je prva žrtev med iraškimi poslanci, ki so bili izvoljeni na volitvah 30. januarja.

3. 5. je na slovesnosti v Bagdadu prisegla nova iraška vlada. Premier Ibrahim al Džafari in ministri so eden za drugim položili desno dlan na koran in obljubili, da bodo »ohranili neodvisnost in suverenost Iraka, branili interese prebivalstva, ohranili celovitost njegovega ozemlja, njegovih voda in naravnih virov ter uresničevali zakone z odkritostjo in nepristranskostjo«. 7. 5. so se iraški politični voditelji dogovorili še o predstavnikih, ki bodo zapolnili prosta ministrska mesta v novoizvoljeni iraški vladi. Seznam kandidatov so nato predložili iraški skupščini, ki je 8. 5. šesterico kandidatov, pet ministrov in podpredsednika vlade, potrdila. Celotna vlada ima 37 članov (32 ministrov, predsednika in 4 podpredsednike) med katerimi je za zdaj šest žensk, eno podpredsedniško mesto pa še ni zasedeno. Kar zadeva porazdelitev po etnični pripadnosti, pa je v kabinetu osemnajst šiitov, devet sunitov, osem Kurdov in en kristjan. Nova vlada bo predvsem nadzorovala parlament pri oblikovanju osnutka nove ustave, ki naj bi bila gotova že v sredini avgusta letos, in zagotavljala mir. Kljub novo izvoljeni oblasti pa se samomorilski napadi in nasilje v Iraku žal nadaljujejo. Največ žrtev je med nedolžnimi civilisti, med njimi je tudi veliko otrok in žensk.

8. PRAVICE ŽENSK V IRAKU

8.1 PRAVICE ŽENSK POD SADAMOM

Tri vojne in več kot desetletje gospodarskih sankcij je bilo škodljivih predvsem za iraške ženske. Zaradi nenehnih spopadov je veliko žena ostalo brez svojih mož in so bile tako potisnjene med najrevnejše sloje družbe. Tudi zdravstvena oskrba za nosečnice, matere in otroke je bila zelo slaba, leta 1990 je bila stopnja smrtnosti med omenjenimi skupinami med najvišjimi na svetu. Pod vlado Saddama Husseina so bile ženske podvržene zlorabam na podlagi spola, vključno s posilstvi in drugimi oblikami spolnega nasilja, ali pa so jih kako drugače napadali kot politične aktivistke, sorodnice aktivistov ali pripadnice določenih etničnih ali verskih skupin. Spolna diskriminacija v iraških zakonih je prispevala k širjenju nasilja nad ženskami. Mnogim ženskam so moški sorodniki grozili s smrtjo ali poškodbami, če so bile obtožene obnašanja, ki bi lahko onečastilo družinsko ime. Zgodovinsko gledano pa so iraške ženske in dekleta

uživala relativno več pravic kot ostale pripadnice ženskega spola na Bližnjem Vzhodu. Iraška začasna ustava iz leta 1970 jim je formalno zagotavljala enakost pravic, ostali zakoni pa so jim zagotovili aktivno in pasivno volilno pravico, pravico do izobraževanja in pravico do lastnine. Po Zalivski vojni, leta 1991, se je položaj žensk v iraški družbi drastično poslabšal. Ženske in dekleta so bile prekomerno prizadete zaradi ekonomskih sankcij Združenih Narodov, trpele so pomanjkanje dostopa do hrane, medicinske oskrbe in izobraževanja. Te posledice so se pomešale s spremembami zakonov, ki so ženskam omejili mobilnost in dostop do javnega sektorja z namenom zagotoviti delovna mesta zgolj moškim in spraviti konzervativne religijske in plemenske skupine. (Internet 4)

8.1.1 Pravice žensk do Zalivske vojne

Po prihodu na oblast leta 1968 je Baasistična stranka svoj program usmerjala k utrjevanju svoje oblasti in k hitremu ekonomskemu razvoju. Participacija žensk pri dosegu obeh ciljev je bila pomembna, zato je vlada sprejela zakone, namenjene izboljšanju statusa žensk v javnem in tudi v privatnem sektorju. Položaj žensk je bil povezan z vladnimi političnimi in ekonomskimi strategijami. Do leta 1990 so Iraške žene igrale aktivno vlogo v političnem in ekonomskem razvoju Iraka. Pred letom 1968 je bilo organiziranih veliko družbenih skupin, tudi ženskih, ki pa jih je stranka Baas po prevzemu oblasti odstranila. Kmalu po tem, leta 1969, pa je ustanovila splošno združenje iraških žensk, ki je igralo pomembno vlogo pri izvajanju državne politike, predvsem skozi vodenje 250-ih podeželskih in mestnih centrov, kjer so organizirali delovno usposabljanje, izobraževanja in izvajali druge socialne programe za ženske. Združenje je delovalo kot kanal za propagando državne politike. V januarju 1971 je Irak ratificiral Mednarodni sporazum o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni sporazum o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki zagotavljata enako varstvo po mednarodnem pravu vsem. (Internet 4 in 7)

Z namenom nadaljnjega ekonomskega razvoja je vlada do leta 1980 sprejela zakon o splošni šolski obveznosti, v katerem je določila, da morata oba spola obiskovati šolo na osnovni stopnji, in dodaten zakon o izkoreninjenju nepismenosti. Kljub temu da so iraške ženske iz srednjega in visokega družbenega razreda obiskovale univerzo od leta 1920 dalje, so bile podeželske ženske in dekleta neizobražene in nepismene. Za vse

nepismene osebe, stare od 15 do 45 let, so organizirali izobraževanja v lokalnih centrih, mnoge od teh je vodilo Združenje iraških žensk. Čeprav je mnogo konzervativnih delov družbe ženskam v njihovih skupnostih prepovedalo obiskovanje teh centrov, se je prepad v pismenosti med moškimi in ženskami zmanjšal. (Internet 7)

Iraška vlada je sprejela tudi delavske in zaposlitvene zakone, s katerimi je zagotovila enake zaposlitvene možnosti in enaka plačila za enako delo ženskam v javnem sektorju, možnost materinskih dodatkov in varstvo pred nadlegovanjem na delovnem mestu. Taki zakoni so imeli direkten vpliv na povečanje števila zaposlenih žensk. Dejstvo, da je vlada zaposlovala ženske v javnem sektorju (kot nasprotje privatnega sektorja), je pripeljalo do zloma tradicionalnega odpora do dela žensk izven njihovih domov. Med iransko - iraško vojno, v letih 1980-1988, so zaradi pomanjkanja moške delovne sile ženske prevzele večjo vlogo. Do leta 1990 je število zunaj domov zaposlenih žensk stalno naraščalo. (Internet 4)

Leta 1978 je vlada sprejela skromne spremembe tudi na področju osebnega prava. Ločenim materam so dodelili skrbništvo nad otroki do starosti deset let, prej 7 za fantke in 9 za punčke, ki se je lahko po sodnem odloku podaljšalo do 15. leta otrokove starosti. Po dopolnjenem petnajstem letu pa je otrok lahko sam izbral, pri katerem staršu želi živeti. Do sprememb je prišlo tudi na področju pogojev, zaradi katerih so lahko ženske zahtevale ločitev, in predpisov, ki zadevajo poligamijo in dedovanje. S temi reformami je želela stranka Bass modernizirati iraško družbo in izriniti lojalnost razširjenim družinam in plemenski družbi ter dvigniti lojalnost do vlade in vladajoče stranke. Ženske so dobile aktivno in pasivno volilno pravico leta 1980. Leta 1986 je bil Irak med prvimi državami, ki so ratificirale Deklaracijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, kar je pomenilo pozitiven korak za iraške ženske, vendar pa je iraška vlada izrazila zadržke v zvezi s členi, ki so zadevali pravice žensk in deklet znotraj družine, saj so bila razmerja znotraj iraških družin največkrat urejena z islamskim pravom. V primerjavi z drugimi državami iz regije je prišlo do največjega napredka pri položaju iraških žensk v javni sferi. (Internet 7)

Do postopnega zmanjšanja pridobljenih pravic žensk je prišlo v letih med 1980 in 1990, med t. i. iraško-iransko vojno, ko je vlada Sadama Huseina masovno in sistematično kršila splošne človekove pravice. Na tisoče Kurdov, med njimi veliko žensk in otrok, je bilo ubitih s strani vladnih sil v letih 1987–1988. V nedavno odkritem množičnem grobišču na jugu Mosula, so odkrili posmrtno ostanke približno 300 žensk in otrok, ki so bili ustreljeni. Tudi uporaba kemičnega orožja leta 1988 je ubila in poškodovala na tisoče Kurdskih prebivalcev. Posledice teh napadov pa so vidne še danes, saj veliko število otrok še vedno oboleva za levkemijo, pri ženskah pa se je povečala stopnja neplodnosti in splavov. Večje število novorojenčkov umre kmalu po rojstvu zaradi težav s kožo, dihali, prebavili in zaradi otroških rakovih obolenj. Po padcu Sadamovega režima pa so odkrili tudi dokumente, ki dokazujejo, da je oblast kot način represije nad Kurdskim delom prebivalstva z namenom spolnega zlorabljanja preprodajala dekleta in žene v tuje nočne klube, npr. v Egipt. V tem obdobju so veliko ženskih političnih aktivistk, ki so delovale v prepovedanih ali nezakonitih opozicijskih političnih skupinah, in pa žensk, ki so bile sorodnice političnih ali verskih nasprotnikov vlade, priprli, obsodili, mučili in celo ubili. (Internet 4)

8.1.2 Pravice žensk v letih po Zalivski vojni

Tudi v letih po zalivski vojni se je vladna represija nad ženskami, osumljenimi protivladnega delovanja, nadaljevala. Posilstvo kot oblika mučenja žensk je bilo pogosto uporabljeno, predvsem nad ženskami sorodnicami opozicijskih aktivistov, saj so s tem skušali zaustaviti opozicijske politične aktivnosti. Programi, s katerimi so želeli izboljšati status žensk in deklet v iraški družbi, so bili ukinjeni zaradi kombinacije zakonskih, ekonomskih in političnih faktorjev. Preklicali so veliko socialnih programov, s tem pa so želeli pridobiti in utrditi lojalnost verskih in plemenskih skupin. Sadam Husein je pričel vključevati religijsko retoriko v svoj program in je obnovil vodstvo plemenskih šejkov in voditeljev, ki jih je tudi oborožil in jim dal zemljo. Odločil se je, da izrabi islamske in plemenske tradicije kot politično orodje za utrditev svoje oblasti. Najvidnejši znak takega razvoja je bilo povečano število žensk, ki so nosile tančice. V družbi, kjer je naraščal konzervativizem in vse večje socialne omejitve, so bile najbolj zapostavljene ženske in otroci. Prepada med spoloma se je povečal pri vpisu v šole. Posledično se je povečala ženska nepismenost, predvsem zaradi finančne nezmožnosti

družin za šolanje svojih otrok. Ko so se družine soočile z omejenimi finančnimi sredstvi, se jih je veliko odločilo, da svojih hčera ne pošljejo v šole in jih obdržijo doma. Po podatkih UNESCA se je pismenost iraških žensk, kot rezultat nacionalne izobraževalne kampanje, leta 1987 dvignila na 75 odstotkov. Do konca leta 2000 pa je Irak imel najnižjo stopnjo pismenosti med odraslimi, z manj kot 25 odstotki pismenih žensk. (Internet 7)

Ženske in dekleta so trpele zaradi rastočih omejitev svobode gibanja in omejevanja njihove zaščite po zakonu. Vse več žensk je ostajalo doma in se posvečalo tradicionalni vlogi vodenja gospodinjstva. V razsulu je bil tudi zdravstveni sistem, ki so ga poleg vojn prizadele še sankcije Združenih narodov. Močno se je povečala življenjska ogroženost pri nosečnicah, materah in otrocih. Po podatkih raziskave, ki so jo izvedli Združeni narodi, se je smrtnost nosečnic in mater na porodu od leta 1989 do leta 2002 potrojila. V sodelovanju s konzervativnimi religijskimi skupinami in plemenskimi voditelji je vlada izdala veliko dekretov in zakonov, ki so negativno vplivali na status žensk pri zaposlovanju, v kazenskemu sistemu in pri državljanskih pravicah. Desetletja se o nasilju v družinah ni veliko poročalo. Večino nasilnih dejanj v družini so nad ženskami in dekleti izvršili njihovi možje, bratje, očetje, sinovi ali pa drugi moški sorodniki. Ženske so največkrat kaznovali, po sodbi družinskih svetov ali starešin, zaradi nespoštovanja tradicionalnih zakonov in zaradi poguma, da živijo drugačno življenje. Prvo zatočišče za ženske, ki so bile žrtve nasilja znotraj družine, je bilo ustanovljeno leta 1998 na kurdskem območju Iraka. V letih, ki so sledila, pa so na tem območju odprli še več podobnih zavetišč. Od leta 1990 dalje so aktivisti kurdske skupine za pravice žensk, znotraj svoje družbe dvignili osveščenost posameznikov o trpljenju žensk zaradi nasilja znotraj družine, predvsem umorov zaradi časti. (Internet 4)

Večino žrtev umorov zaradi časti predstavljajo žene in dekleta, ki naj bi osramotile svoje družine z nemoralnim obnašanjem, kot je npr. prešuštvo, zavrnitev že dogovorjene poroke, pobeg dekleta od doma z namenom, da se poroči z moškim po svoji izbiri. Po prepričanju sorodnikov si z umorom oni in družina povrnejo čast in spoštovanje. Leta 2001 je posebni odposlanec Združenih narodov za nasilje nad ženskami, poročal, da je bilo po uzakonitvi reform leta 1991 okoli 4000 žensk in deklet žrtev umorov zaradi časti. Krivci za tako kruta dejanja pogosto niso bili preganjani ali

pa so jih obsodili na kratke zaporne kazni. Pohabljanje je druga vrsta zločina zaradi časti, ki so ga izvrševali tako nad moškimi kot nad ženskami, osumljenimi vpletenosti v nelegitimna oz. izvenzakonska razmerja. Najpogosteje so prešušnikoma odrezali nos ali pa uhelj. Tudi za te zločine so bile kazni zelo mile, če je do sojenja sploh prišlo. Eden od načinov pohabljanja, ki so ga izvajali samo nad ženskami, je bilo pohabljanje ženskih spolnih organov. Ta praksa je bila predvsem razširjena v podeželskih območjih Iraka, vendar je v zadnjem desetletju močno upadla. (Internet 4)

Tudi nasilje v zakonu, kot je pretepanje neubogljive žene s strani njenega moža, je bilo v konzervativni iraški družbi nekaj vsakdanjega in smatrano kot način discipliniranja žena. Oboroženi spopadi, politični pritiski in ekonomska stiska pod vladavino Sadama Huseina so po mnenju nekaterih analitikov prispevali k porastu družinskega nasilja. To pa je posledično privedlo do porasta samomorov ali pa poskusov samomorov pri ženskah v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Dogovorjene poroke so bile še eden od načinov kršenja pravic deklet in žensk. Tista dekleta in žene, ki so takemu načinu poroke nasprotovale, so bile pogosto fizično napadene ali celo umorjene. Ker pa so bile po iraškem zakonu dogovorjene poroke in poroke mladoletnih deklet prepovedane, so bile le-te izpeljane z religijskimi obredi, ki niso zakonsko priznani. (Internet 4)

Zaradi slabljenja ekonomije je vlada v želji, da zagotovi zaposlitev za moške, izrinila ženske kot delovno silo in jih potisnila v bolj tradicionalne vloge v okviru doma. V letu 1998 je vlada odpustila večino žensk, ki so delale kot tajnice v vladnih agencijah. Junija 2000 pa je sprejela zakon, ki je zahteval od vseh ministrstev, da omejijo delo žensk izven njihovih domov. Svoboda žensk do potovanja v tujino je bila tudi zakonsko omejena. Ženske, mlajše od 45 let, niso smele zapustiti države, če niso imele spremstva moškega sorodnika. Tudi srednje šole so po zakonu morale uvesti izobraževanje zgolj za moške, kar je pomenilo ponovno spreobrnitev v verske in plemenske tradicije. Rezultat vseh teh sprememb je bil, da je bila v zadnjem letu Sadamovega vladanja večina žensk in deklet odrinjena v tradicionalne vloge znotraj svojih domov. (Internet 7)

8.2 PRAVICE ŽENSK V NOVEM IRAKU

Brezvladje po padcu režima Sadama Huseina je še omejilo ženske svoboščine do gibanja, zmožnost žensk za obiskovanje šol in zaposlitev. Zaradi propada sodnega sistema so v prvih mesecih pri reševanju konfliktov večjo vlogo prevzeli plemenski sveti, ki so le-te pogosto reševali z umori zaradi časti ali s pohabljanjem žensk. Storilci pa za svoja dejanja niso odgovarjali. Trenutno pomanjkanje varnosti je mnoge ženske izrinilo iz javnega življenja in predstavlja veliko oviro pri izboljšavi razmer na področju njihovih pravic. Od začetka vojne leta 2003 dalje, so oborožene skupine napadale in ubile več ženskih političnih voditeljic in aktivistk na področju pravic žensk. Zato mora nova oblast upornikom čim prej jasno sporočiti, da nasilja nad ženskami ne bo dopuščala ter da bo preiskala vse domneve zlorabe žensk in odgovornim za kazniva dejanja tudi sodila. Ženske so bile izpostavljene seksualnim pritiskom tudi s strani koalicijskih sil, nekatere ženske, ki so bile priprte s strani koalicijskih sil, so tudi spolno zlorabljali in celo posilili. Tudi znotraj svojih skupnosti so ženske še vedno v nevarnosti pred napadi in celo ubojem s strani moških sorodnikov, če jih le-ti osumijo dejanj, ki bi osramotile družinsko ime. (Internet 4)

V prvih mescih po padcu Sadamovega režima se je število ugrabitev, posilstev ter pobojev žensk in deklet s strani uporniških skupin močno povečalo. To je bila posledica in kaotičnih razmer v državi. Do upada tovrstnih zločinov je prišlo konec leta 2003, vendar pa veliko ugrabitev ter posilstev žensk sorodniki ne prijavijo zaradi strahu pred maščevanjem in stigmatizacijo³⁶. Uporniške skupine grozijo in nadlegujejo ženske, če le-te ne nosijo naglavnih šalov, zato se je v zadnjem času število žensk, ki se zakrivajo, močno povečalo. Številne Iračanke so oborožene skupine vzele za talke, nekatere med njimi v povezavi s političnimi zahtevami. Prav tako so za talke vzeli ženske neiraške narodnosti, pogosto v poskusih, da bi izsilili umik tujih čet iz Iraka. Ženske so pretepali in jim grozili z usmrtitvijo in vsaj eno izmed njih, Margaret Hassan, direktorico iraških nevladnih organizacij, naj bi tudi ubili. Italijansko novinarko Guiliano Sgrena je

³⁶ Stigma je pripisovanje pečata "drugačnosti". To se kaže predvsem v odnosu ljudi do drugačnih. Ta odnos je razpet med sočutjem in vsiljevanjem pomoči na eni strani ter pozabo, ignoriranjem ali celo zavračanjem na drugi strani. Stigma označuje takšno posameznikovo lastnost, ki ga loči od večine v skupnosti tako, da ima večina in tudi on sam to lastnost za izstopajočo, "drugačno", "odklonsko". (Internet 13)

februarja 2005 ugrabila oborožena skupina. 16. februarja 2005 pa je v javnosti začela krožila videokaseta s posnetki talke, ki obupano moleduje za umik italijanskih čet iz Iraka. (Internet 4)

Kljub vsemu je napredek iraških žena in deklet v dveh letih po padcu Sadamovega režima že lepo viden. Predvsem članice prehodne in prve demokratične vlade ter članice narodne skupščine posebljajo napredek iraških žensk, saj predstavljajo njihov glas pri zagotavljanju in uveljavljanju njihovih pravic. Po padcu režima je v Irak prišlo veliko nevladnih organizacij in tudi v samem Iraku so ustanovili precejšnje število nevladnih organizacij ter drugih teles, ki delujejo na področju pravic žensk, med drugim tudi skupine, ki se osredotočajo na zaščito žensk pred domačim nasiljem. Ženskam pomagajo, da zapustijo nasilne može, jim poiščejo zatočišče in poskrbijo, da nasilneži za svoja dejanja odgovarjajo. Izobražujejo jih o demokratičnem načinu vladanja, o volitvah, o nasilju nad ženskami, o poklicnih usmeritvah in zdravstvenem varstvu. Na začetku leta 2004 so zavetišča za ženske ustanovili tudi v Bagdadu in Kirkuku³⁷, vendar za večino žensk le-ta še niso dosegljiva. Aktivisti, ki delujejo na področju pravic žensk, se pogosto soočajo z grožnjami in napadi prav s strani družinskih članov družin žensk, ki jim pomagajo. (Internet 4)

Kljub grožnjam uporniških skrajnežev so bile predvsem tuje ženske organizacije v predvolilni kampanji zelo aktivne. Pripravljale so ženske kandidatke za nastop na volitvah januarja 2005 in spodbujale ženske, da se volitev udeležijo in oddajo svoj glas. Začasna ustava ženskam zagotavlja 25% zastopanost v nacionalnem parlamentu in pravično zastopanost v vseh občinah. Organizacije poskušajo dvigniti mobiliziranost žensk pri izgradnji varnega, naprednega in demokratičnega Iraka. Najpomembnejših koraki, s katerimi se skuša izboljšati položaj žensk znotraj iraške družbe, so:

- ženskam je treba zagotoviti pomembno vlogo v zakonodajni in izvršni veji oblasti ter na lokalni ravni;
- ženskam je treba omogočiti enak dostop do izobraževanja, služb in socialnih dodatkov;

³⁷ Kirkuk je mesto na severu Iraka, bogato z nafto.

- pregledati in spremeniti je treba staro zakonodajo, ki je diskriminatorna do žensk, in jo uskladiti z mednarodnimi standardi človekovih pravic. Zagotoviti je treba, da bo nova ustava in vsa iraška zakonodaja vsebovala prepovedi in podlago za ukrepanje proti vsem oblikam diskriminacije in na spolu utemeljenega nasilja nad ženskami;
- pomembno vlogo pri razvoju demokracije in civilne družbe se mora nameniti ženskam. (Internet 4 in 7)

Koalicijske sile so pomagale obnoviti več kot 2.400 šol in usposobiti več kot 30.000 učiteljev, rezultat česar je, da se je 2 milijona deklic zopet vrnilo v šolske klopi. Večina Iračanov zagovarja enake možnosti žensk pri izobraževanju, vendar pa veliko deklic, po podatkih UNICEFA, še vedno ostaja doma predvsem iz varnostnih razlogov, neustreznega dostopa do šol, gneče ter slabih sanitarnih razmer. Po celem Iraku so ustanovili ženske centre, ki nudijo računalniško, finančno in bralno izobraževanje, ponujajo pa tudi informacije o zdravstvenem varstvu, pravnih službah in ženskih pravicah. Koalicijske sile propagirajo vlogo žensk pri izgradnji novega Iraka, za kar pa jih je potrebno najprej izobraziti, jim zagotoviti ustrezno zdravstveno oskrbo, politično participacijo, ekonomsko vključevanje, razvoj civilne družbe, osebno varnost in spoštovanje njihovih pravic. (Internet 4)

Zaradi nestabilnih razmer in strahu pred nasiljem veliko žensk še ostaja doma in se ne odloča za zaposlitev zunaj doma. Po padcu diktatorskega režima so se za ženske odprle nove zaposlitvene možnosti, predvsem na varnostnem področju, ki je bilo prej zgolj domena moških. Ženske opravljajo zdaj skupaj z moškimi policijsko in vojaško službo, kar naj bi prispevalo k boljši zaščiti žensk, posebno tistih, ki so priprte. Visoka stopnja nezaposlenosti, po ocenah iraškega ministrstva za delo in socialne zadeve naj bi bilo oktobra 2004 kar 50% prebivalstva brez dela, je veliko Iračanov privedla v hudo stisko. Več kot 100.000 revnih družin, med njimi tudi vdove in ločenke z otroki, je odvisnih od skromne socialne podpore. (Internet 6)

Po vojaškem napadu koalicijskih sil, je bil že tako slab zdravstveni sistem skoraj popolnoma uničen. Poškodovanih je bilo 12% bolnišnic, 7% bolnišnic je bilo izropanih. Slabe sanitarne razmere in pomanjkanje pitne vode je dvignilo nevarnost za različne

okužbe. Osnovni zdravstveni centri niso imeli ne opreme ne kvalificiranega osebja za nudenje osnovne pomoči nosečnicam. Veliko žensk je imelo omejen dostop do zdravstvenega varstva, pred odhodom pa so morale dobiti dovoljenje svojih mož ali moških sorodnikov. Poleg tega pa neugodne varnostne razmere mnogim ženskam še vedno preprečujejo, da bi zapustile svoje domove in poiskale medicinsko pomoč. V Iraku primanjkuje zdravstvenih služb, namenjenih žrtvam ugrabitev, posilstev, zločinov zaradi časti in drugih oblik nasilja nad ženskami. Zaradi strahu pred družbeno stigamtizacijo pa veliko žensk teh zločinov ne prijavi in tudi ne poišče ustrezne zdravstvene pomoči. (Internet 4 in 6)

Nevladne organizacije stalno pozivajo oborožene skupine, naj takoj prenehajo z vsemi oblikami nasilja nad ženskami, vključujoč nadlegovanje, grožnje s smrtjo, nasilne napade, ugrabitve in ubijanje. Večnacionalne sile pod vodstvom ZDA pa pozivajo, naj izboljšajo zaščito žensk v priporu ter naj pravočasno raziščejo vse navedbe o nasilju nad ženskami, vključno s spolnimi napadi s strani pripadnikov njihovih sil ali drugih uslužbencev. Ženske naj bodo osrednji del procesa političnega odločanja v Iraku, predvsem ko gre za zadeve, ki se neposredno dotikajo žensk. Zastopane naj bodo na vseh ravneh odločanja za zaščito interesov žensk. Ženske v novi vladi in izvoljeni narodni skupščini morajo prevzeti vodilna mesta v zagotavljanju, da bodo iraška zakonodaja in prihodnje spremembe v popolnem skladu z mednarodnimi standardi. (Internet 4)

9. ZAKLJUČEK

Koran kot sveta knjiga muslimanov obvladuje vsak trenutek življenja pravovernega muslimana. Vernikom predpisuje dolžnosti, ki jih morajo iz dneva v dan vestno izpolnjevati. Z drugimi besedami, koran vodi muslimane od rojstva do smrti. Lahko bi mu rekli knjiga življenja ali knjiga modrosti, saj v njej verniki najdejo odgovore na skoraj vsa življenjska vprašanja. Je nekakšen vodnik za organizacijo življenja posameznika in skupnosti.

Kljub temu, da je bilo skozi zgodovino veliko razlagalcev korana, enotna interpretacija koranskih predpisov ne obstaja. Vsak posameznik, ki koran prebira, si lahko na svoj način razlaga predpise in noben drug mu nima pravice vsiljevati drugačne interpretacije. Vsak bo namreč sam na sodni dan odgovarjal pred Alahom. Zato tudi ni enotnega mnenja o tem, če so koranski predpisi izvor podrejenosti žensk v islamskih družbah. Po mojem mnenju je v nekaterih surah moč zaznati prevlado moških nad ženskami, kar posledično doprinese k bolj hierarhičnim odnosom in neenakostim med spoloma, ni pa koran glavni vir teh neenakosti. Le-te, po mojem mnenju, izvirajo iz časov plemenske ureditve pred nastankom islama. Neenakosti in kršenja človekovih pravic iz tega obdobja, ki so prizadela predvsem ženske, je koran v veliki meri uspel izbrisati, vendar pa so žal ostali nekateri vplivi predislamskih tradicij, posledice katerih ženske občutijo še danes. Iz tega sledeč svojo prvo hipotezo lahko le delno potrdim, saj koranski predpisi do neke mere res prispevajo k podrejenemu položaju žensk, niso pa izvor vseh neenakosti in diskriminacij v islamskih družbah.

Drugo zastavljeno hipotezo lahko potrdim, saj se je položaj žensk v družbi in spoštovanje njihovih pravic po pojavu islama bistveno izboljšalo. Kruto in nečloveško ravnanje, kot je žrtvovanje otrok bogovom in ponižujoč odnos do žensk, je Mohamed obsodil in prepovedal. Nastanek islama je ženskam zagotovil večjo svobodo in enakopravnost v odnosu do moških ter omogočil razvoj njihovih pravic. Ženskam so bile med drugimi priznane pravice do dedovanja, lastništva, sklenitve zakonske zveze z njihovo privolitvijo, ločitve in izobraževanja. Kljub temu da se je položaj žensk po pojavu islama, v primerjavi s položajem, ki so ga imele v predislamski Arabiji, vidno

izboljšal, pa so ženske še danes, predvsem v odmaknjenih podeželskih predelih, ostale podrejene moškim, z nalogo skrbeti za domače gospodinjstvo in vzgojo otrok.

Po padcu diktatorskega režima Sadama Huseina in po postopni demokratizaciji Iraka prihaja do sprememb tudi na zakonodajnem področju. Nova demokratična oblast mora skrbno pregledati in preučiti vse stare zakone. Njena naloga je predvsem, da izniči ali pa spremeni zakonske in ustavne določbe, ki ne predpisujejo enakih državljanskih, političnih, ekonomskih, socialnih ter drugih pravic tako moškim kot ženskam. Prvi koraki v to smer so že bili narejeni. Določeni zakoni so že bili spremenjeni, sprejeta je bila začasna ustava, ki predstavlja trdne temelje za nadaljnji razvoj človekovih pravic. Iraškimi oblastem so pri širjenju znanja o človekovih pravicah v veliko pomoč predvsem nevladne organizacije, ki v posebnih centrih med prebivalce širijo znanje o demokraciji, človekovih pravicah in svoboščinah. Iz tega sledi, da svojo tretjo hipotezo lahko delno potrdim. Iraške oblasti so na dobri poti, da zakonsko določijo pravice, ki bodo enake tako za moške kot za ženske, vendar pa jih čaka še veliko trdega dela.

V tem času je v Iraku žal še vedno najbolj vprašljiva osebna varnost prebivalcev. Zaradi strahu pred napadi ali ugrabitvami skrajnežev predvsem ženske ostajajo izključene iz dogajanja v javni sferi. Veliko deklic zaradi nestabilnih razmer ne obiskuje šol, dekleta ne obiskujejo fakultet, žene pa ne iščejo zaposlitev izven svojih domov. Prav iz tega razloga je ena primarnih nalog nove oblasti, da čimprej vzpostavi stabilne varnostne razmere v državi in s tem zagotovi večjo varnost svojim državljanom. Uporniške skupine, ki s samomorilskimi napadi ubijajo in ustrahujejo predvsem nedolžne civiliste, so se oklicale za varuha islama in islamske tradicije. Po njihovem mnenju demokratične reforme predstavljajo grožnjo muslimanski skupnosti in odpirajo vrata nezaželenim vplivom z zahoda. Zato mora nova oblast, če želi, da bodo reforme v Iraku nekoč v celoti zaživele, omejiti teroristične napade skrajnežev ter si dvigniti ugled in zaupanje med svojimi državljanji.

10. VIRI

ALI, Tariq (2002): **Spopad fundamentalizmov; križarstvo, džihad in modernost**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

ALLY, Mashuq (1996) **Islam**. V MORGAN, Peggy in LAWTON, Clive, ur.: **Ethical Issues in Six Religious Traditions**, 220-258. Edinburgh: Edinburgh University Press.

AREH, Valentin (2004): **Kri v puščavskem pesku: Vojna v Irku**. Ljubljana: Pro Plus.

AREH, Valentin (2004): **Sadam Husein al Tikriti**. Ljubljana: Pro Plus.

CERAR, Mro ml. (1993): **Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

DAVID, Rene in GRASMANN, Günther (1999): **Uvod v velike sodobne pravne sisteme: II. knjiga**. Ljubljana: Cankarjeva založba.

DEBELJAK, Aleš (1995): **Oblike religiozne imaginacije**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

DELCAMBRE, Anne-Marie (1994): **Mohamed, Alahov prerok**. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

DODGE, Toby, ur. in SIMON, Steven, ur. (2003): **Iraq at the Crossroads: State and Society in the Shadow of regime Change**. New York: Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.

DOLINAR, Ksenija, ur. in KNOP, Seta, ur. (2004): **Leksikon Cankarjeve založbe**. Ljubljana: Cankarjeva založba.

ETIENNE, Bruno (2000/1987): **Radikalni islamizem**. Ljubljana: Cankarjeva založba.

FLERE, Sergej in KERŠEVAN, Marko (1995): **Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

HADŽIĆ, Osman-Nuri (1987): **Mohamed A.S. i Kur'an: osvrt na historiju islamske kulture**. Zagreb: Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.

HURŠID, Ahmed (1989): **Porodični život u islamu**. Sarajevo, Tuzla: Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.

JALUŠIČ, Vlasta (1992): **Dokler se ne vmešajo ženske...** Ljubljana: Krt.

JALUŠIČ, Vlasta, ur. in ZAGORAC, Dean, ur. (2004): **Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti**. Ljubljana: Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

JALUŠIČ, Vlasta (2004) **Prizadevanja za pravice žensk, njihovo uzakonitev in uresničevanje**. V JALUŠIČ, Vlasta, ur. in ZAGORAC, Dean, ur.: **Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti**, 31-57. Ljubljana: Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

JANKOVIĆ, Vladeta (2000): **Resnice, miti in legende o judovstvu, krščanstvu in islamu**. Ljubljana: Modrijan.

JELINČIČ, Klemen, prev. in JELINČIČ, Zmago pl., ur. (2003): **Koran**. Radenci: Atilova knjiga.

KERŠEVAN Marko in SVETLIČ Nina (2003): **KORAN o Koranu, Bogu, islamu...** Ljubljana: Cankarjeva založba.

KRAMŽAR KLEMENČIČ, Vida, ur. (2003): **Verstva in etika 1**. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, znanost in šport.

NAGLIČ, Metka (2004) **Reproduktivne pravice**. V JALUŠIČ, Vlasta, ur. in ZAGORAC, Dean, ur.: **Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti**, 275-314. Ljubljana: Amnesty International Slovenije: Mirovni institut, Institut za sodobne družbene in politične študije.

PAŠIĆ, Ahmed (2002): **Islam in muslimani v Sloveniji**. Sarajevo: Emanet.

SMITH, Huston (1996): **Svetovne religije**. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

SMRKE, Marjan (2000): **Svetovne religije**. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

ŠKRK, Mirjam, ur. (1995): **Človekove pravice – zbirka mednarodnih dokumentov. 1. del, univerzalni dokumenti**. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

TRIPP, Charles (2000): **A history of Irak**. Cambridge: Cambridge University Press.

VINKOVIČ, Lidija (2002): **Diskriminacija žensk in njihovih pravic v islamu (diplomsko delo)**. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

ZAJC, Drago, dr. (1999): **Gradivo za predmet Politika človekovih pravic (1. del)**. Ljubljana.

11. INTERNETNI VIRI

- Internet 1: Iraq Backgrounder: Whath Lies Beneath, ICG, Middle East Report:
http://www.crisisweb.org/projects/middleeast/iraq_iran_gulf/reports/A400786_01102002.pdf, 10.4.2005
- Internet 2: http://i-cias.com/e.o/iraq_1.htm, 12.4.2005
- Internet 3: Iraq - Interim Constitution:
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/iz00000_.html, 12.4.2005
- Internet 4: Iraq: Decades of suffering – Now women deserve better:
<http://www.amnesty.si>, 1.5.2005
- Internet 5: Razmere v Iraku: <http://www.24ur.com>, 10.5.2005
- Internet 6: Climate of fear: sexual violence and abduction of women and girls in Baghdad: <http://www.hrw.org/reports/2003/iraq0703/iraq0703.pdf>, 29.4.2005
- Internet 7: Background on Women`ś Status in Iraq Prior to the fall of the Saddam Hussein Government
<http://www.hrw.org/backgrounder/wrd/iraq-women.htm>, 29.4.2005
- Internet 8: <http://www.gov.si/mzz/dkp/mny/slo/ozn.shtml>, 2.5.2005
- Internet 9: <http://sl.wikipedia.org>, 2.5.2005
- Internet 10: http://www.unicef.si/main/unicef_po_svetu.wlgt, 2.5.2005
- Internet 11:
http://www.svarog.org/sociologija/socioloske_teorije/saint_simon.php, 2.5.2005
- Internet 12: <http://www.slovarji.com>, 10.5.2005
- Internet 13: <http://www.uem-rs.si>, 10.5.2005
- Internet 14: http://www.gov.si/mzz/zunanja_poli/multi/vica.html, 10.5.2005
- Internet 15: Irak pravočasno oddal poročilo o orožju. Nedelo, 8.12.2002: 1
<http://www.delo.si>, 12.5.2005
- Internet 16: <http://www.mvzt.gov.si/index.php>, 12.5.2005

12. PRILOGA

A. SPLOŠNA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

2. člen

Vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.

Nadalje ni dopustno nikakršno razlikovanje glede na politično ali pravno ureditev ali mednarodni položaj dežele ali ozemlja, ki mu kdo pripada, pa naj bo to ozemlje neodvisno, pod skrbništvom, nesamoupravno ali kakorkoli omejeno v svoji suverenosti. (Škrk 1995: 2)

B. DEKLARACIJA O ODPRAVI DISKRIMINACIJE ŽENSK

2. člen

Sprejmejo naj se vsi primerni ukrepi za odpravo obstoječih zakonov, običajev, pravil in postopkov, ki diskriminirajo ženske, in za to, da se pravno ustrezno zavaruje enakopravnost moških in žensk, zlasti pa

- a) naj se načelo enakopravnosti predpiše z ustavo ali kako drugače pravno zagotovi;
- b) naj se mednarodni dokumenti Združenih narodov in specializiranih agencij, ki se nanašajo na odpravo diskriminacije žensk, ratificirajo ali sprejmejo in izvajajo v celoti, brž ko bo mogoče.

4. člen

Sprejmejo naj se vsi ustrezni ukrepi, da se ženskam enakopravno z moškimi, brez kakršnekoli diskriminacije, zagotovi

- a) splošna aktivna in pasivna volilna pravica;
- b) pravica glasovati na vseh javnih referendumih;
- c) pravica dostopa do javnih služb in pravica opravljanja vseh javnih funkcij.

Te pravice naj se zagotovijo z zakonom. (Škrk 1995: 119-120)

C. KONVENCIJA O ODPRAVI VSEH OBLIK DISKRIMINACIJE ŽENSK

1. člen

Za namene te Konvencije izraz 'diskriminacija žensk' označuje vsakršno razlikovanje, izključevanje ali omejevanje na podlagi spola, katerega posledica ali namen je ogroziti ali onemogočiti ženskam priznavanje, uresničevanje ali uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ne glede na njihov zakonski stan, na podlagi enakopravnosti moških in žensk na političnem, ekonomskem, socialnem, kulturnem in državljanskem ali kateremkoli drugem področju.

2. člen

Države pogodbenice obsojajo diskriminacijo žensk v vseh njenih oblikah in se strinjajo, da bodo z vsemi primernimi sredstvi, ki jih imajo na razpolago, nemudoma začele izvajati politiko odpravljanja diskriminacije žensk in se v ta namen zavezujejo:

- a) da bodo vključile načelo enakopravnosti moških in žensk v svoje ustave ali ustrezne zakone, če tega še niso storile, kot tudi, da bodo z zakoni ali drugimi ukrepi zagotovile uresničevanje tega načela v praksi;
- b) da bodo sprejele ustrezne zakonodajne in druge ukrepe, vključno s sankcijami (kjer je to potrebno), ki prepovedujejo vse oblike diskriminacije žensk;
- c) da bodo uvedle pravno varstvo pravic žensk na enakopravni osnovi z moškimi in prek pristojnih domačih sodišč in drugih javnih ustanov, zagotovile učinkovito varstvo žensk pred vsakim dejanjem diskriminacije;
- d) da se bodo vzdržale vsakega dejanja ali prakse diskriminacije žensk in zagotovile, da bodo javni organi in ustanove ravnali v skladu s to obveznostjo;

- e) da bodo sprejele vse primerne ukrepe za odpravo diskriminacije žensk po katerikoli osebi, organizaciji ali podjetju;
- f) da bodo sprejele vse primerne ukrepe, v številni zakonodajne, za spremembo ali odpravo veljavnih zakonov, predpisov, običajev in praks, s katerimi se diskriminirajo ženske;
- g) da bodo razveljavile vse notranje kazenske določbe, s katerimi se diskriminirajo ženske. (Škrk 1995: 124-125)

17. člen

- 1) Za spremljanje napredka v izpolnjevanju te Konvencije se ustanovi Odbor za odpravo diskriminacije žensk (v nadaljnjem besedilu: Odbor), ki bo ob začetku veljavnosti konvencije štel 18, po ratifikaciji ali pristopu petintridesete države pogodbenice Konvencije pa 23 strokovnjakov visokih moralnih kvalitet in strokovnih kvalifikacij za področje, na katero se nanaša ta Konvencija. Strokovnjake Odbora, ki bodo pri delu sodelovali v osebni svojstvu, bodo izmed svojih državljanov izvolile države pogodbenice. Pri izvolitvi članov Odbora se bo upoštevala enakomerna geografska zastopanost, kot tudi to, da bodo v Odboru zastopane razne oblike civilizacije in poglobljeni pravni sistemi. (Škrk 1995: 131-132)

27. člen

- 1) Ta Konvencija začne veljati trideseti dan po deponiranju dvajsete listine o ratifikaciji ali pristopu pri generalnem sekretarju Združenih narodov.
- 2) Za vsako državo, ki ratificira to Konvencijo ali pristopi k njej po deponiranju dvajsete listine o ratifikaciji ali pristopu, začne Konvencija veljati trideseti dan po dnevu, ko sama deponira listino o ratifikaciji ali pristopu. (Škrk 1995: 134-135)